

Västerfärnebo kyrka

<i>Konstnär</i>	Erland Forsberg, f. 1946, präst och konstnär
<i>Titel</i>	<i>Den gode herden</i> , t.v. Maria och t.h. Petrus
<i>År</i>	1995
<i>Teknik</i>	Ikonmålning, 109 x 109 cm.
<i>Placering</i>	Den gode herdens kapell i Västerfärnebo kyrka

Mera om [Erland Forsberg](#).

Sune Garmo, *Västerfärnebo kyrka*, Västerås stifts kyrkobeskrivningskommitté 1999:

Ovanför altaret finns sedan 1934 det av Einar Lundberg komponerade korförestret med temat "Den heliga staden", där det himmelska templet har en omisskänlig likhet med Västerfärnebo kyrka.

Altarskåpet, tillverkat i Antwerpen, är en gåva till Västerfärnebo kyrka av Otto Svinhufvud (okänt födelseår, död 1522), biskop i Västerås stift 1501-1522.

Ur Erik Törnros' skrift *Västerfärnebo kyrka* 1975:

KORMATTAN

Några år efter restaureringen 1934 skänktes kormattan till kyrkan av Lärarinnornas Syförening. Den är komponerad av textilkonstnärinnan Märta Måås Fjetterström och vävd i hennes ateljé i Båstad.

Detaljer ur kormattan:

Detaljer från altartavlan:

Längre ner i dokumentet finns utförliga beskrivningar av altartavlan i Erik Törnros' skrift
Västerfärnebo kyrka 1975 och Sven Lannergårds skrift, *Västerfärnebo kyrka*, 1986.

Sune Garmo i Västerfärnebo kyrka, Västerås stifts kyrkobeskrivningskommitté 1999:

*Ikonen
"Korsfästelsen"
skildrar hur från
såret i Jesu sida
de båda strålarna
av dopets vatten
och nattvardens blod
rinner ner i den kalk
Maria håller.*

Bengt Olof Kälde (1936-2014), *Korsfästelsen*, ikonmålning 1978.
Nertill på ikonen: Västerfärnebo sockens vapen

Konstnär Olle Norberg från Norberg, *Mariaskulptur*, 1995.
Anskaffad med medel ur Mary Johanssons och Wåhlgrens fonder.

Rya av ull. Gåva från Västerfärnebos vänort Luopioinen i Finland 1948.

Epitafium tillverkat år 1700.

Ur Erik Törnros' skrift *Västerfärnebo kyrka* 1975:

EPITAFIET ÖVER PORTEN TILL SAKRISTIAN

Epitafiet är uppsatt till minne av rådman Pehr Gyllenhök på Fors säteri, numera kallat Hörnsjöfors. Han var son till borgmästaren i Östhammar och hette ursprungligen Pehr Larsson Höök. Efter studier i Uppsala och Stockholm, där han lärde bokhålleri, kom han i tjänst hos Ebba

Brahe som inspektör och tillsyningsman över hennes gårdar i Bergslagen. Sedan hon och hennes släkt ruinerats genom Karl XI:s reduktion, inköpte Höök flera av dessa gårdar och bosatte sig på Fors i Västerfärnebo.

Då Karl XI genomförde indelningsverket, skulle Höök enligt traditionen ha ställt ett hundra fullrustade ryttare till konungens förfogande. I gengäld blev han adlad och fick namnet Gyllenhök. Till kyrkan skänkte han en nattvardskalk och en svart mässhake. Lagmannen dog år 1700 och begravdes under koret i Västerfärnebo kyrka. Över graven sattes ett epitafium med hans vapensköld, en gyllene hök över två silverströmmar. Det placerades vid restaureringen 1934 över dörren till sakristian.

Okänd konstnär, *ECCE HOMO*.

Okänd konstnär, *Krucifix*.

Mats Brantestig, *Ljusbärare* av järn 1983.
Skänkt av syföreningarna.

Utformad som en mandorla (mandelgloria/spetsig ellips). 22 mindre ljushållare och en större. I nedre delen Västerfärnebo sockens vapen, i övre delen ett S:t Georgskors.

Korgosse. Inköpt 1993 för 6 500 kr.

Jesu uppståndelse. Svårläst konstnärssignatur. Gåva från Anna-Greta Aldén 1990.

Petrus Christiernin, prost i Västerfärnebo
1690-1717. Oljemålning 105 x 91 cm.

Text uppe t.v.: *Petrus Christiernin* / Född 1642
den 11 Junii/ Prost i W Fernebo 1690 /
Död 1717 den 18 Martii

Anna Elvius, oljemålning 105 x 91 cm.

Text uppe t.v.: *Anna Elvius* / Född 1664 d 23 Dec
/ Gift med prost i W Fernebo P Christiernin
1684 d 8 Jan / Död 1744 den 10 April

Porträtt av man i prästdräkt, möjligen föreställande Gustaf Magnus Mallin,
kyrkoherde i församlingen 1815 – 1840.

Lagmannen Sven Björkenstam (1763-1851), Fors säteri, numera Hörnsjöfors.
Oljemålning 110 x 94 cm.

Prosten Gustaf Alfred Westholm (1832-1904), verksam i församlingen 1876-1904.
Oljemålning 110 x 94 cm.

Skulpturer i lera av Helena Eriksson Rench. Placeras i *Den gode herdens kapell* under varje påsk.

Gunnar Torhamn (1894-1965), *Laurentius Andreæ & Johannes Rudbeckius*. 1934.

Sven Lannergård, *Västerfärnebo kyrka*, 1986, sid 11:

– Andra glasmålningar i kyrkan och sakristian har utförts av den kände konstnären Gunnar Torhamn i samband med 1934 års kyrkorenovering. Motiven framställer kända män ur Svenska kyrkans och stiftets personhistoria: Sveriges första missionär, Ansgar, Västmanlands apostel David, ärkebiskop Laurentius Andreæ samt västerås-biskopen Johannes Rudbeckius.

Olof Grau, *Beskrifning över Wästmanland*, 1754, sid. 369-373:

FÄRNEBO Sockn † är $104\frac{3}{16}$ Mantal stor, hwarutaf $72\frac{5}{8}$ äro Skatte, $11\frac{1}{4}$ Krono och $20\frac{5}{16}$ Frälse: Är äfwen mycket widsträckt; så at hon i sin widd begriper något mera än 2 quadrat mil. Hemmanen äro merendels klufne uti tämeligen små delar til $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{8}$, $\frac{1}{16}$ och $\frac{1}{32}$:de delar och förutan några stora byar, som ligga omkring Kyrkan, hwilken står neder åt södra sidan af socknen, så äro de mästadels belägne hwar för sig enstackade, et stycke ifrån hwarandra rundt omkring i socknen och uti skogs-marken: Deraf kommer, at hwar och en har stort utrymme för sina ägor, hwilke således kunna tåla flera åboer på Hemmanen och flera Inbyggare i socknen, än det i de andra socknar längre neder i landet kan låta göra sig, om hwilka socknar nu i det förutgående är handlat. Norr-Gerssbo ock Sör-Gerssbo, Sör-Salbo- och Norr-Salbo, Islingby och Ösby, hwilke byar äro omkring Kyrkan belägne, äfwen så Wästerby och Wästerby-kils byar, som ligga norr ifrån Kyrkan up i socknen, likna derföre aldeles små Städer och äro så med folk bebodde, at mera än 40 hushåld i några af dem kan räknas: Det kommer wäl til en del deraf, at 4 à 5 hela Hemman ligga i hwar by tilsammans; men förnämligast härflyter det deraf at, som förr är sagt, hwarje Hemman här mera än annorstädes är klufwit i små delar. Kyrkan i socknen är rätt stor och ansenlig, samt står på Krono-grund (se sid. 370). Präste-gården består af 2 hela Krono-Mantal om 16 öresland bägge tilsammans: Der är 16 Tunnors utsäde hwart år ongefär, en ganska widlöftig äng, wäl til 200 lass hö, likaledes finnes dertil god skog och betesmark, såsom ock är här et litet godt fiske i Wangsån, hwilken rinner förbi Präste-gården och Kyrkan, samt sedan vidare igenom socknen söder ut i Fläcksjön i Fläckebo sockn och Norrbo Härad (h): Hit til Präste-gården

(h) cfr. supra C. VI. p. 309.

hörer äfwen $1\frac{1}{4}$ Tunnas utsäde uti Bärge gärde, norr utifrån Kyrkan, samt något höslog uti en äng, Wisängen kallad. Capellans-bolet är $\frac{1}{2}$ Krono-Mantal om 3 öresland uti Backa, hwarest utsädet kan årligen wara 3 a 4 Tunnor: der är äfwen tarfwelig skog, äng och betesmark. Åkerjorden i denna sockn är af en skiljacktig beskaffenhet: De, som bo omkring Kyrkan, hafwa bästa sädesjorden, som består af en god lera: der hafwa de äfwen på båda sidor om den förr nämnda Wangsån rätt kosteliga ängar, hwilka ej allena äro förträffeligen widsträckta, utan äfwen mycket bördiga, hwilket kan slutas af den myckenhet Lador, som der öfwer wida fältet nära intil hwarannan finnas, uti hwilka Landtmannen wid ande-tiden införer höet af

FÄRNEBO KYRKA.

ängen, och der ifrån om vinteren til nyttjande wid Hemmanen hemtager. De, som bo norr up uti socknen, såsom wid Mälby, Wästerby, Wästerby-kil och några flera Hemman, hafwa mäst sur wes-jord eller, som den der kallas, dung-jord i sin åker, hwilken är alt för beswärlig at handtera och at rätt kunna sköta. Så många Hemman, som ligga öster i socknen utåt stora sandåsen, hwilken i norr och söder sträcker sig här igenom socknen, ock kallas Lång-Heden, hafwa alt sandjord: den samma åkerjorden bär likwäl ömnoget säd; ty de kunna altid der, i anseende til den goda äng och betesmark som de hafwa,

hålla henne i sin tilbörliga häfd wid mackt. Annars händer det rätt ofta, at inbyggarena här i socknen nödgas köpa säd och at deras egen sädesväxt understundom icke wil räcka til för dem. Skog hafwa de öfwer alt tilräckeligen, om icke det kan felas för några enda, närmast intil Kyrkan; men eljest idkas här kolningar nog af dem, som äga skog: Med forande förtjenar detta folket sig penningar. Sjöar äro här i socknen åtskillige, i hwilka nog fisk finnes; fastän inbyggarena göra sig icke tid til at idka något fiskeri uti dem, hwarken til egit husbehof och något understöd i sina hushåld, ännu mindre, at de skulle igenom des af-salu wilja förtjena sig något: De förnämligaste af dessa sjöar äro följande, nämligen: **Hörende-sjön**, som ligger väster i socknen och är $\frac{1}{2}$ mil lång, **Långsjön** som ligger der ofwanföre norr i socknen, likaledes inemot $\frac{1}{2}$ mil lång, **Gorgen**, **Wall-sjön**, **Järn-sjön**, **Trehörningen**, **La-sjön**, **By-sjön**, **Gårbarcken**, **Stenbarcken**, **Lind-sjön**, **Tappebo-sjön**, förutan många flera smärre sjöar. Eljest löper **Wangs-ån** igenom socknen ifrån Hörende-sjön, som förut nämdes, neder åt Kyrkan och så utur socknen i Fläck-sjön, uti hwilken å äfwenwäl något fisk understundom kan fångas. En annan mindre å, **Wen-ån** kallad, kommer up ifrån Karbenning, som ligger nordväst ofwan för socknen och är Annex hit til Färnebo, hwilken å vidare löper fram igenom västra sidan af socknen ut i La-sjön och så neder åt Forss Stångjärns-Hammare, som nu härefter skal omtalas, hwarest hon så rinner ut i den förr nämnda Wangs-ån. På Kårbo Hemmanets ägor här i socknen är en **Hälsobrunn**. På hela sandåsen utåt, som sträcker sig igenom socknen, hwilken nyss tilförene blef nämnd, och i synnerhet up wid Gästgifwaregården Ny-Krogen, der stora Landsvägen stryker fram ifrån Västerås och Sala up åt Dalarne, finnes til ömnoghet en slags måsa eller gräs, som kallas **Hedegräs**: Detta gräset eller denna måsa kan brukas i många sjukdomar med mycken nytta och har wist en god kraft och wärkan i åtskilliga Curer, som äro med det gjorde: Det skal äfwen wara et ock samma gräs, som finnes uti Island, hwilket der kallas fjällgräs, och at Isländarne ofta brukas i miswäxt

år, enär ingen Spannemål dem tilföres, at nyttjas och ätas, då det antingen kokas i mjölk til en wälling eller ock bara i watn til en gröt (i): Inbyggarena här i socknen hafwa sig ännu obekant nyttan af detta gräset eller örten, oacktat den samma i alla Apotheque församles och säljes. Twänne **Bärgs-Tullar** äro här i socknen wid stora Landsvägarne, som gå här igenom up åt Norbärg och Dalarne: Den ene är wid Salbo byn på vägen åt Norbärg och den andre wid Sand på vägen, som löper up åt Ny-Krogen och så in i Dalarne. Emellan Sör-Salbo och Stäfre byar äro någre **Jättebackar**: äfwen så uppå Lång-Heden nära wid Kopparbärgs vägen finnes en **Jätte-graf**. Här i socknen är:

1. **Forss Säteri** om 1 Mantal ligger $\frac{1}{4}$ mil väster-norr ifrån Kyrkan straxt wid den förr nämnda Hörende-sjön. Det äger tilräckelig skog och mulbete, samt et godt fiske uti denna Hörende-sjön; men swag åker och äng: Sätran $\frac{1}{8}$ rå och rörs Hemman lyder härunder, samt eljest twänne torp på ägorne. Afledne Capitain och Riddaren Efwerths arfwingar äro ägare härtil. Här ofwan för gården, der Wen-ån rinner ut i Wangs-ån, ligger också **Forss Stångjärns-Hammare** med 2 Härdar, som har blifwit upbygd uti Konung Gustaf Adolphs tid år 1617 och sedermera i Konung Carl den XI:tes tid år 1689 blifwit aldeles bibehållen och stadfästad. Hammarskatten är 1 Skeppund och 10 Lispund: Stångjärnet som här smides, föres landsvägen $4\frac{1}{2}$ mil neder til Wästerås. Den ene Härden här wid Hammaren tilkommer Herr Capitainen Efwerths arfwingar: Frälse-rättigheten der wid är 15 Skeppund: och den andre Härden äges af några Bärgsmän, som bo i Forss-byn här intil. Här är äfwen en **Mjölqwarn**, som går med 3 par stenar såsom ock en **Såg**.

2. **Bjurforss** eller **La-sjö Stångjärns-Hammare** med 2 Härdar är på Frälse-grund belägen längre norr ifrån Kyrkan, $\frac{1}{2}$ mil wid pass ofwan för Forss Stångjärns-Hammare, der sjön La-sjön rinner ut i den förr nämnda Wen-ån. Detta är et gam-

(i) v. H. Landh. Urb. Hiernes Act: Labor. Chym. Tent. VI i Kongl. Wetensk. Acad. Handlingar år 1744 p. 174.

malt werk och blef äfwen i Konung Carl den XI:tes tid år 1689 bibehållit: Drifwes alt med kol af egna skogar och äfwen så til större delen med egit Tackjärn: Stångjärnet föres til Wästerås. Hammarskatten är $18\frac{2}{3}$ Lispund och Frälse-rättigheten är 14 Skeppund. Här är ock en **Sågqwarn**. Denne ägendom tilkommer Herr Bruks-Patron Adolph Ternsten.

3. **Råsshytte Stångjärns-Hammare** med 2 Härdar, en Bärghsmans ägendom, norr ifrån Kyrkan $1\frac{1}{2}$ mil inwid skilnaden med Dalarna belägen och år 1617 på Skatte ägor upbyggd. Denne Hammaren afbrann år 1659 tillika med Hyttan, hwilke åter blefwo på nytt upbygde år 1663 och privilegerade. Nu är här äfwen en **Tackjärns-Hytta**. Hammarskat. är 10 Lispund. Stångjärnet föres landswägen til Wästerås, $5\frac{1}{2}$ mil härifrån. Wattu-drägten til detta werket är utur sjön Ljusen.

4. **Hedåkers Stångjärns-Hammare** med 2 Härdar är äfwen et Bärghsmans-werk, upbygdt år 1617 och ligger också norr ut ifrån Kyrkan här i socknen. Hammarskatten är 10 Lispund. Stångjärnet föres til Wästerås.

5. **Sör-Hörende Stångjärns-Hammare** med 2 Härdar är belägen litet mera än $\frac{1}{2}$ mil wäster ut ifrån Kyrkan nedan för Forss förr nämnda Bruk wid Hörende sjön och har sin wattu-drägt utur en liten sjö, Wallsjön kallad. Hammarskatten är 10 Lisp. Stångjärnet föres til Wästerås. Bärghsmän rå äfwen om denna ägendom.

Västerfärnebo kyrka av Erik Törnros 1975:

Västerfärnebo kyrka

Västerfärnebo KYRKA

Historik och vägledning
Erik Törnros

En liten skrift om Västerfärnebo kyrka

Inledning och historik

Västerfärnebo kyrka har tillkommit under två olika byggnadsskeden. Att så är fallet kan man förstå, om man riktar blicken uppåt mot kyrkans valv. Man lägger märke till, att valven i långskeppet, den del av kyrkan, som sträcker sig från koret ner mot orgelläktaren, har upphöjningar, valvribbor, tillkomna för att ge valvet styrka, men också med en dekorativ verkan, förhöjd genom skuggspelet intill dem. Valven i den korsande delen, i utbyggnaderna mot norr och söder, saknar ribbor, är enkla och släta. Man förstår att de murats vid en annan tid än långskeppets valv, vilket också är fallet. Dessa utbyggnader, som gör kyrkan till ett likarmat kors, kom till vid en långt senare tidpunkt än långskeppet, närmare bestämt under 1700-talet, när kyrkan på grund av den ökande befolkningen i socknen började bli för liten. Den äldre delen av kyrkan, den med ribbvalven, är från medeltiden.

Exakta tidpunkten för kyrkans byggande känner man inte till. Troligen byggdes den någon gång under 1200-talet eller möjligen början av 1300-talet. Eftersom kristendomen i dessa bygder började förkunnas redan på 1000-talet, hade det säkert funnits en kyrka också tidigare. Den måste ha varit av trä och låg troligen där den nuvarande kyrkan ligger. Hur den kan ha sett ut kan man endast gissa sig till.

DEN GAMLA KYRKAN

Hur den kyrka såg ut som ersatte den gamla träkyrkan, och som utgör långskeppet i den nuvarande kyrkan, får man en föreställning om genom en bild i Olov Graus "Beskrivning av Västmanland", som gjordes på 1700-talet. Denna enkla teckning är förresten den enda avbildning som finns av den gamla kyrkan, som dock hade detta utseende i bortåt fem hundra år.

Kyrkan var helt och hållet uppförd av gråsten, och hade måtten 35 x 14,5 meter. Väggarna var en och en halv meter tjocka. Långväggarna var något lägre än de nuvarande väggarna. Takfallet var brant och gavelspetsarna därför höga. Yttertaket var troligen spånklätt. Innertaket antages ha varit ett tunnvals av bräder. Namnet tunnvalv betyder att det hade for-

men av en ituskuren tunna. Under senare delen av 1400-talet slogs de tegelvalv, som ännu är bevarade i kyrkans långskepp.

Fönstren var att döma av bilden i Olov Graus beskrivning tämligen små. På östra gaveln fanns tre smala fönster i bredd i en nischformad fördjupning i muren. På den västra gaveln skall ha funnits ett rosettfönster. Någon dörr fanns inte på denna gavel, utan man kom in i kyrkan genom en ingång på södra långsidan, där också ett vapenhus fanns. På bilden ser man att det fanns en sakristia. Den hade ingen ingång utifrån, endast en dörr in mot kyrkan. Varken kyrkan eller sakristian hade några fönster mot norr. Norr var det avskydda väderstrecket, där onda andar troddes bo. Kyrkan hade därför inte den minsta glugg mot detta väderstreck.

Något torn fanns inte. Klockorna hängde i en klockstapel, som stod söder om kyrkan. Den var byggd av sten och hade en hög, spetsig spira. I dess nedre del fanns ett förvaringsrum, där kyrkans skattesäd förvarades.

HÖGTIDLIG INVIGNINGSCEREMONI

Vid invigningen helgades kyrkan åt jungfru Maria. Hur en sådan invigning kunde gå till finns en beskrivning av: "Under avsjungande av en latinsk hymn tågade processionen av präster och klerker med biskopen i spetsen fram mot kyrkans port, på vilken biskopen slog tre dånande slag med sin stav. Dörren öppnades, och mellan led av den knäböjande menigheten skred processionen fram mot koret, medan de välluktande skyarna från svängande rökelsekar steg mot det välvda taket. Då mässan med växelsång och textläsning fortskridit så långt att den egentliga invigningsceremonin kunde börja, tågade den lysande skaran ånyo ner i kyrkan. De klerker, som assisterade biskopen bar därvid ett vigvattensbäcken, ett kärl med helig olja från domkyrkans skattkammare, samt ett fång vigda vaxljus."

I invigningsceremonin ingick flera moment, av vilka kan nämnas, att biskopen stänkte vigvatten på väggarna, att han fäste kors på väggarna till ett antal av tolv, om kyrkan var en apostlakyрка eller tre, om kyrkan var helgad till den heliga treenigheten. Vid vart kors sattes därefter ett brinnande vaxljus. De ställen där korsen anbringats, smordes med den heliga oljan. Invigningen slutade med att biskopen gick av och an och gav välsignelsen över kyrkan och folket.

Invigningskorsen, av vilka man vid kyrkorestaureringen 1934 hittade tre, blev troligen överkalkade i samband med reformationen på 1500-talet, då de påminde om kyrkans katolska förflutna. Dessa invigningskors, som finns på båda sidor om altaret och på väggen mot sakristian, är de enda medeltida målningar som finns i kyrkan, men bidrar i all sin enkelhet till att ge kyrkan det drag av medeltid som den har.

KYRKAN UNDER 1500- OCH 1600-TALEN

Reformationen betydde en stor förändring av gudstjänstlivet. Under den katolska tiden hade gudstjänsten huvudsakligen bestått av mässan, men nu kom predikan in som ett viktigt moment. För att prästen skulle höras och ses av församlingen, då han predikade, behövdes en upphöjd plats i kyrkan.

Till en början synes predikstolen endast ha varit en flyttbar pulpet, men snart fästes den vid den norra kyrkväggen och fick så småningom den nu vanliga utformningen. Under den katolska tiden hade kyrkorna saknat predikstol. Några sittplatser för menigheten fanns i allmänhet inte heller.

Alldeles i början av 1500-talet, medan Sverige ännu var katolskt, begåvades kyrkan med det som allt framgent skulle förbli dess största klenod, altartavlan. Den skänktes av biskopen i Västerås, Otto Svinhuvud. Det dröjde emellertid inte många årtionden förrän kyrkan fick vidkännas en rätt smärtsam åderlåtning.

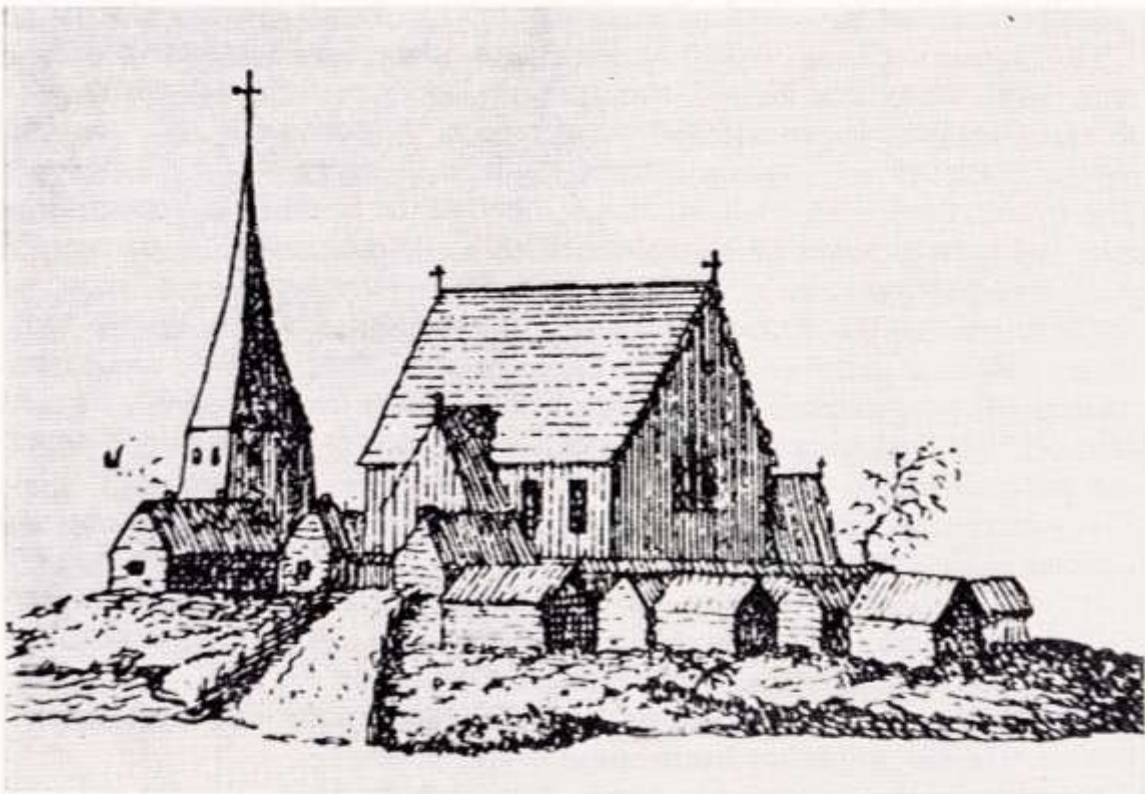
I vår svenska historia läser vi att Gustav Vasa bestämde att varje kyrka i Sverige skulle lämna en klocka till staten tillsammans med helgonskrin och dylikt, som inte längre behövdes i den protestantiska gudstjänsten. En kunglig uppbördsman kom också till Västerfärnebo och beskattade kyrkan på både en kyrkklocka och diverse kyrksilver.

Den äldsta skrift som skildrar kyrkans utseende är det inventarium, som upprättades, då biskop Johannes Rudbeckius förrättade visitation här år 1622. Däri kan man bland annat läsa, att kyrkans golv var av tegel med däri inlagda gravhällar. Ett orgelverk fanns, som betecknades som "gammalt och ofärdigt". Protokollet nämner också ett snickarverk vid koret. Det var troligen det skrank, som under medeltiden och även senare avdelade koret, som var prästernas område dit inga andra hade tillträde, från resten av kyrkan, som var avsedd för menigheten. Dopfuntar fanns två, båda huggna i sten, av vilka den ena är bevarad och ännu används. Altarskåpet nämnes som "kosteligt", och Rudbeckius framhåller att man i dess bilder kan följa Jesu historia. Om kyrkbänkar nämns ingenting. Frånvaron av anteckningar i detta mycket noggrant upprättade protokoll kan i detta fall knappast betyda något annat, än att det då inte fanns några bänkar i kyrkan. De bänkar, som följande år 1623 insattes kan då ha varit de första. En predikstol fanns, men den ersattes redan 1633 med en ny.

Fönsterna hade målade glas. Ingen uppvärmningsanordning fanns, vare sig i kyrkan eller sakristian.

KYRKAN BYGGS UT TILL KORSKYRKA UNDER 1700-TALET

Mot slutet av 1600-talet och början av 1700-talet började det bli an-

I Olov Graus beskrivning över Västmanland finns den här teckningen av kyrkan, som den såg ut före 1767.

geläget att få kyrkan utvidgad. Befolkningsökningen gjorde att antalet kyrkobesökare kunde uppgå till åtta-nio hundra, och så många fanns det inte plats för. Trängsel och oordning kunde uppstå. Att kyrkan behövde utvidgas, insåg man, men hur det skulle ske, var man inte på det klara med. Det fanns flera olika förslag att välja mellan utom det som kom till utförande: treskeppig kyrka, förlängning i väster med torn och korskyrka med bibehållen klockstapel.

Vid mitten av 1700-talet, närmare bestämt vid biskopsvisitationen 1755, togs frågan upp av prostén Tillæus, en märklig präst i flera avseenden. Det dröjde emellertid ännu några år, innan arbetet kom igång på allvar. En av orsakerna till dröjsmålet var, att Bergsfjärdingen, dvs. Karbenning, som då hörde till Västerfärnebo, inte var hågad att betala sin andel. Rikets ständer fällde slutligen den salomoniska domen, att karbenningborna skulle slippa betala något till själva kyrkan, men ett bidrag till tornet skulle de ändå lämna.

Som hjälp till de stora kostnaderna beviljades att kollekt skulle få upptagas i rikets samtliga kyrkor. Dessutom medgav domkapitlet två kollekt i stiftets kyrkor.

År 1767 sattes arbetena igång, då man byggde en ny och större sakristia. Året därpå rev man bort murarna på mitten av kyrkans långsidor

Vägledning och beskrivning

DOPFUNTEN

Dopfunten är tillverkad under förra hälften av 1200-talet av gotländsk kalksten. Från Gotland, där den troligen tillverkades av de skickliga stenhuggarna i landskapet, kan den vara fraktad på båt hela vägen hit, eftersom Svartån var båtled längre tillbaka. När kyrkan en gång under tidig medeltid invigdes, fanns säkert denna dopfunt där, och genom århundradena har många generationer av västerfärnebobor döpts i dess vatten.

Dopfunten, som tidigare stod vid västra ingången, fick den plats den

Den gamla dopfunten från tidigt tolvhundretal är tillverkad av gotländsk kalksten och troligen härstammar den från någon av de skickliga stenhuggarna där.

nu har i samband med kyrkorestaureringen 1934. Då uppfördes också det dopaltare, framför vilket det har sin plats.

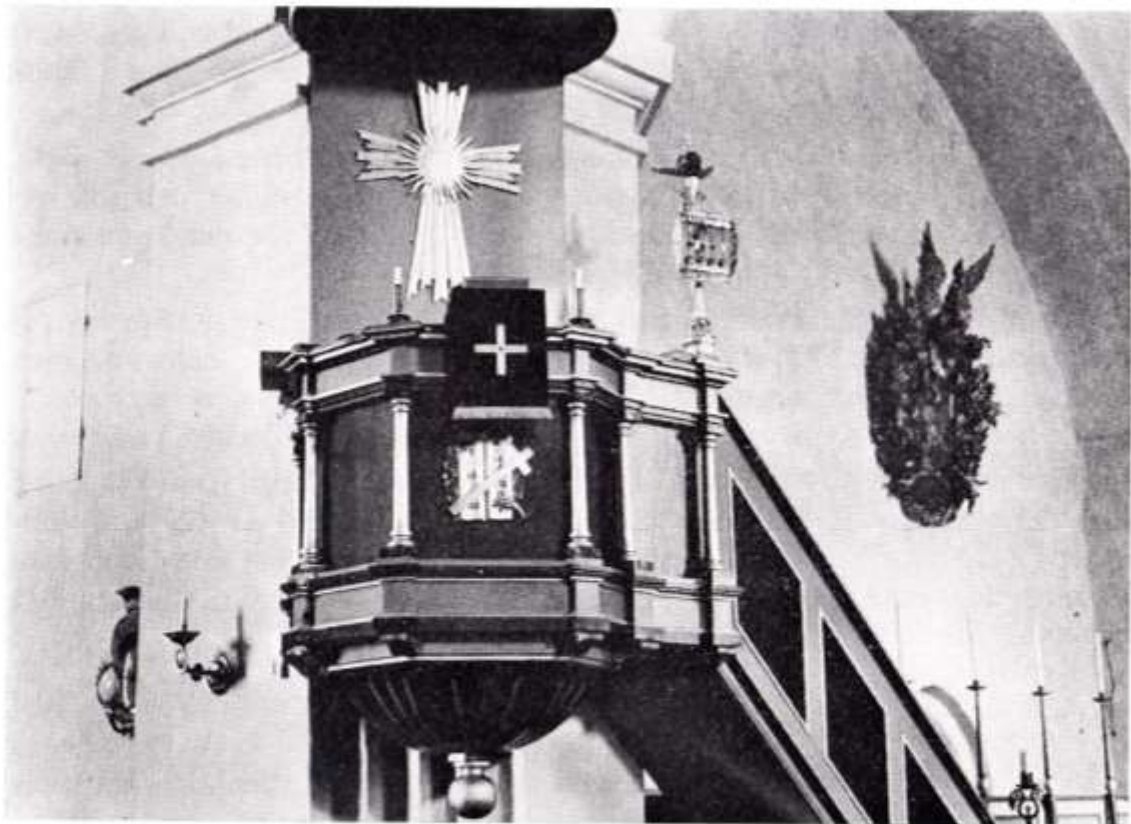
PREDIKSTOLEN

Under den katolska tiden fanns ingen predikstol. Ingen behövdes heller, eftersom någon predikan i vår tids mening inte hölls.

Den första predikstol som finns beskriven, kom till 1633 och säges ha varit "stadig och försedd med grova bilder". Troligen skulle vi numera haft större förståelse för dessa bilder, än man hade då. Denna predikstol gjorde tjänst till år 1825, då den utbyttes mot den nuvarande.

Vid 1934 års restaurering uppsattes det förgyllda solkorset, som är förfärdigat av västerfärnebosnickaren Johan Forsell.

Figuren framtill på predikstolen symboliserar lagens tavlor med tio Guds bud. De fyra timglasen, skänkta av brukspatron Magnus Schenström på Ramnäs, hade tidigare en rent praktisk användning, då de gav prästen upplysning om, hur länge han höll på med sin predikan. För oss är timglasen mera en sinnebild för tidens flykt och av förgängligheten.

Predikstolen med det av snickaren Forsell tillverkade solkorset. Till höger syns epitafiet över Pehr Gyllenhök.

KORMATTAN

Några år efter restaureringen 1934 skänktes kormattan till kyrkan av Lärarinnornas Syförening. Den är komponerad av textilkonstnärinnan Märta Måås Fjetterström och vävd i hennes ateljé i Båstad.

RYAN I SÖDRA KORSARMEN

Ryan skänktes till Västerfärnebo kyrka år 1948 av kvinnorna i Luopioinen, Västerfärnebo sockens fadderort i Finland, som ett tack för den hjälp som lämnades under den svåra tiden efter krigsslutet 1944.

ORGELN

Redan år 1622 fanns orgel i kyrkan, men den beskrevs som "gammal och ofärdig" vid visitationen detta år. Den kan ha varit av medeltida ursprung. I detta sammanhang kan nämnas, att den som vid denna tid hade uppgiften att spela vid gudstjänsterna "för sitt omak att spela uppå positivet" erhöll som avlöning en tunna säd per år.

Detta gamla orgelverk ersattes 1668 med ett helt nytt om 9 stämmor, som byggdes av orgelbyggaren Franz Boll (eller Båldt). I samband med ombyggnaden av kyrkan 1767—70 togs detta orgelverk ned och användes inte mera. Orgeln hade ända till dess haft sin plats på en liten läktare över ingången till sakristian.

Någon ny orgel blev det inte så snart, och när organisten, Esaias Berg, avled 1781, beslöt man att inkomsterna av organistbostället och den organistlön som inte behövde utbetalas, skulle fonderas för det kommande orgelbygget.

I över 30 år fick församlingen klara sig utan orgel i kyrkan. Förslag till ny orgel ingavs år 1786 av en känd orgelbyggare, Olof Schwan, men först år 1804 stod orgeln färdig på den plats där den nuvarande orgeln står. Den nya orgeln var en förnämlig sådan med hela 17 stämmor.

Denna vid 1800-talets början byggda orgel gjorde tjänst fram till slutet av århundradet, då den ersattes med en helt ny, byggd av G. A. Setterqvist år 1891. I samband med kyrkorestaurationen 1934 blev den ombyggd och utökad av A. Magnusson, Göteborg, och omfattar nu 21 stämmor, fördelade på två manualer och pedal.

EPITAFIET ÖVER PORTEN TILL SAKRISTIAN

Epitafiet är uppsatt till minne av rådman Pehr Gyllenhöök på Fors säteri, numera kallat Hörnsjöfors. Han var son till borgmästaren i Östhammar och hette ursprungligen Pehr Larsson Höök. Efter studier i Uppsala och Stockholm, där han lärde bokhålleri, kom han i tjänst hos Ebba

Brahe som inspektor och tillsyningsman över hennes gårdar i Bergslagen. Sedan hon och hennes släkt ruinerats genom Karl XI:s reduktion, inköpte Höök flera av dessa gårdar och bosatte sig på Fors i Västerfärnebo.

Då Karl XI genomförde indelningsverket, skulle Höök enligt traditionen ha ställt ett hundra fullrustade ryttare till konungens förfogande. I gengäld blev han adlad och fick namnet Gyllenhök. Till kyrkan skänkte han en nattvardskalk och en svart mässhake. Lagmannen dog år 1700 och begravdes under koret i Västerfärnebo kyrka. Över graven sattes ett epitafium med hans vapensköld, en gyllene hök över två silverströmmar. Det placerades vid restaureringen 1934 över dörren till sakristian.

*De vise
männens
hyllning.
Detalj från
altartavlan.*

ALTARSKÅPET

Altarskåpet är tillverkat i Antwerpen vid medeltidens slut av anonyma mästare. Figurerna, som är skurna av trä, föreställer:

Nedre raden från vänster: Bebådelsen, Marias besök hos Elisabet, Her-

En detaljbild av den förnämliga altartavlan. "Herdarnas tillbedjan". Det har tidigare också funnits en krubba med Jesusbarnet med i skulpturgruppen. Det syns att en del av figurerna tittar på något nedtill. Detta gäller särskilt herden längst till vänster och jungfru Maria. Det de ser på är den försvunna krubban, som stod framför ängeln i nedre vänstra hörnet.

darnas tillbedjan, De vise männens hyllning, Jesus frambäres i templet, och Flykten till Egypten.

Övre raden från vänster: Jesus bär sitt kors, Korsfästelsen och Uppståndelsen.

Dörrarna, de s. k. flyglarna, är på båda sidor beprydda med utomordentligt väl bibehållna målningar. När skåpet är öppet ser man följande bilder:

Flyglarna till vänster: Upptill, Getsemane och nedtill, Jesus gripes och Jesus inför Kaifas.

Flyglarna till höger: Upptill, Jesus och Thomas efter uppståndelsen. Nedtill, Himmelsfärden och Pingstundret.

Ända till år 1840 hade altartavlan sin plats över altaret, men sedan korfönstret detta år upptagits till likhet med de övriga, sattes den upp på väggen ovanför dörren till sakristian. En ny altarprydnad anskaffades, ett mer än manshögt kors med törnekrans och svetteduk samt änglar kring dess fot. Kring fönsternischen målades ett draperi. Vid restaureringen 1891 sattes altartavlan tillbaka på sin plats över altaret, sedan den hade renoverats och figurerna helförgyllts för 1 000 kronor.

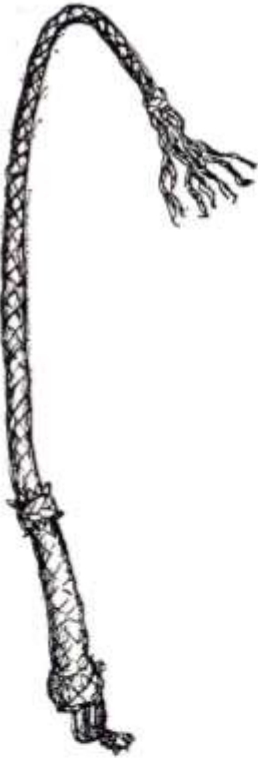
Vid restaureringen 1934 avlägsnades förgyllningen delvis och figurerna återfick sina ursprungliga färger. Korset som stått över altaret under åren 1840—91 har man förgäves sökt efter. Troligen har det blivit sönderhugget och uppbränt. Ett av de änglahuvud som omgett detsamma finns på Nordiska Muscet.

DET MÅLADE FÖNSTRET ÖVER ALTARET

Målningen, som är komponerad av arkitekten Einar Lundberg, föreställer det himmelska Jerusalem, uppbyggt kring en kyrka, vilken man igenkänner som Västerfärnebo kyrka. Över staden sänker sig strålarna från det gudomliga ögat. Stjärnor och planeter ger intryck av rymd och oändlighet.

PORTRÄTT OCH ANDRA TAVLOR

När man kommer in i kyrkan genom västra ingången, har man på väggen till vänster två tavlor med namnen på de kyrkoherdar, pastorer och komministrar, som genom tiderna verkat i Västerfärnebo. En av de märkligaste av dem alla var Magnus Olai Asteropherus (1615—1647). Han har på senare tid blivit uppmärksammas, då han var den förste i vårt land, som skrev skådespel om profana (icke kyrkliga) ämnen. Han var högt lärd och hade även studerat medicin oich örtekunskap. Till

prästgården kom därför både medicine studerande, som prästen undervisade, och patienter. Asteropherus' efterträdare, Nils Prytz (1648—1689), är den mest namnkunnige av alla präster från tidigare århundraden. För att få lugn och ordning i kyrkan under gudstjänsterna tillgrip han hårda metoder. Den som uppträdde störande leddes in i sakristian, där han bestraffades med en piska. Piskan finns fortfarande kvar i sakristian. Porträttet av Nils Prytz hänger i norra korsarmen mitt emot dopaltaret. Det andra porträttet (till vänster) föreställer kyrkoherden Johan Tillæus (1754—1769). Det var under hans tid som den stora utbyggnaden av kyrkan sattes igång.

Angående porträtten i sakristian kan nämnas att Petrus Cristernin (över porten in till kyrkan) var måg åt prosten Prytz, som han också efterträdde. Anna Elvius (porträttet intill) var hans maka. På samma vägg hänger också porträttet av kyrkoherden och prosten Gustaf Alfred Westholm (1876—1904) och lagmannen Björkenstam på Fors.

På motsatta väggen finns en förstoring av Olov Graus teckning av kyrkan, ett porträtt av en okänd prästman, möjligen kyrkoherde Mallmin (1814—1840) samt en bild av en madonna från 1480-talet, som tidigare stått i Västerfärnebo kyrka.

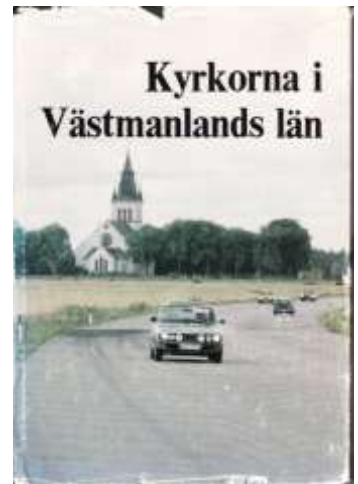
De målade fönstren kom till vid restaureringen 1934 och är komponerade av konstnären Gunnar Torhamn.

LJUSKRONORNA

Den största ljuskronan, den som hänger i kyrkans mitt, är från 1771. Kyrkan i dess nya skick var just färdig, och fram till den glädjedag, då församlingen fick fira sin första gudstjänst i det utvidgade och ombyggda templet, låg mången försakelse och uppoffring. Även de yngre inom församlingen ville ge sitt bidrag, och därför sammansköt dess ungdom och nygifta medel till inköp av den stora ljuskronan.

Ljuskronan i koret är skänkt av Magnus Nikolaus Prytz och kom på sin plats 1689. Den krona som hänger över södra läktaren kom till kyrkan 1855 och är en gåva av Kristina Larsdotter och Olov Eriksson från Ålbo.

Kyrkorna i Västmanlands län,
utgiven av Västmanlands Nyheter 1982:

VÄSTERFÄRNEBO KYRKA

Klockarens avlöning en tunna säd för "sitt omak att spela"

På sommaren uppfattar man Västerfärnebo som en kompakt lummighet, där den vit- och gulrappade kyrkan gör ett behagligt avbrott i den intensiva grönskan.

Kyrkan är en s k korskyrka, vars grundplan är ett grekiskt kors (alla korsarmar lika långa). I mitten står det kraftiga tornet med huv av ärgig koppar. Nedanför, utmed kyrkväggarna växer höga tujaträd, vilka liksom vakt-

poster i mörkgröna uniformer vill värna om kyrkan.

Det vackra templet är byggt i början av 1300 — möjligen i slutet av 1200-talet. Präst och pastorsexpedition finns på platsen, och i pastoratet ingår även Fläckebo och Karbennings församlingar.

Stilenlighet

Kyrkan är av sten, och från början var den enskeppig med en längd av 35 meter och en bredd av 14,5 och en bit från västra gaveln fanns en klockstapel. Genom ökat invånarantal beslöts efter en biskopsvisitation 1755, att kyrkan skulle utökas. Arbetet kom igång 1767, och man byggde då en större sakristia. Redan följande år rev man håll i norra och södra murarna och byggde korsarmarna, samtidigt sänktes den branta takresningen i långhuset och fönstren förstörades.

Grunden till korsarmarna hade lagts redan 1759. Dröjsmålet med uppförandet lär ha berott på, att Karbenningsborna ej var hågade att ekonomiskt stödja bygget. De hade ju själva en rätt förfallen kyrka på den tiden.

Vid förstoring av fönstren tog man tyvärr inte reda på de gamla glasmålningarna. 1769 murades tornet, och virket från den gamla klockstapeln fick utgöra stommen i tornspiran, som blev färdig 1770. Klockorna uppsattes, och en bror till uppfinnaren Kristoffer Polhem skänkte pengar till tornuret, som var gjort på Stjärnsund i Dalarna.

Den vackra och välbevarade paradisfunten är från sent 1200-tal och placerad i koret.

Paradisfunt från 1200-tal

De kraftiga halvpelarna, som bär upp långhusets stjärnvalv, har dämpade färger — liksom all övrig inredning. Korsarmarna har kryssvalv, och ovanpå södra korsarmen finns sedan 1804 en läktare för ca 200 personer. Ett dopaltare är inrett i södra korsarmen, men den vackra och välbevarade paradisfunten från sent 1200-tal är nu flyttad till koret. Paradisfuntar från 1200-talet är sällsynta.

Altare och predikstol tillkom 1834, och på det murade altaret lade man nu det gamla altarets kalkstensskiva, som en längre tid legat som trappsten vid en

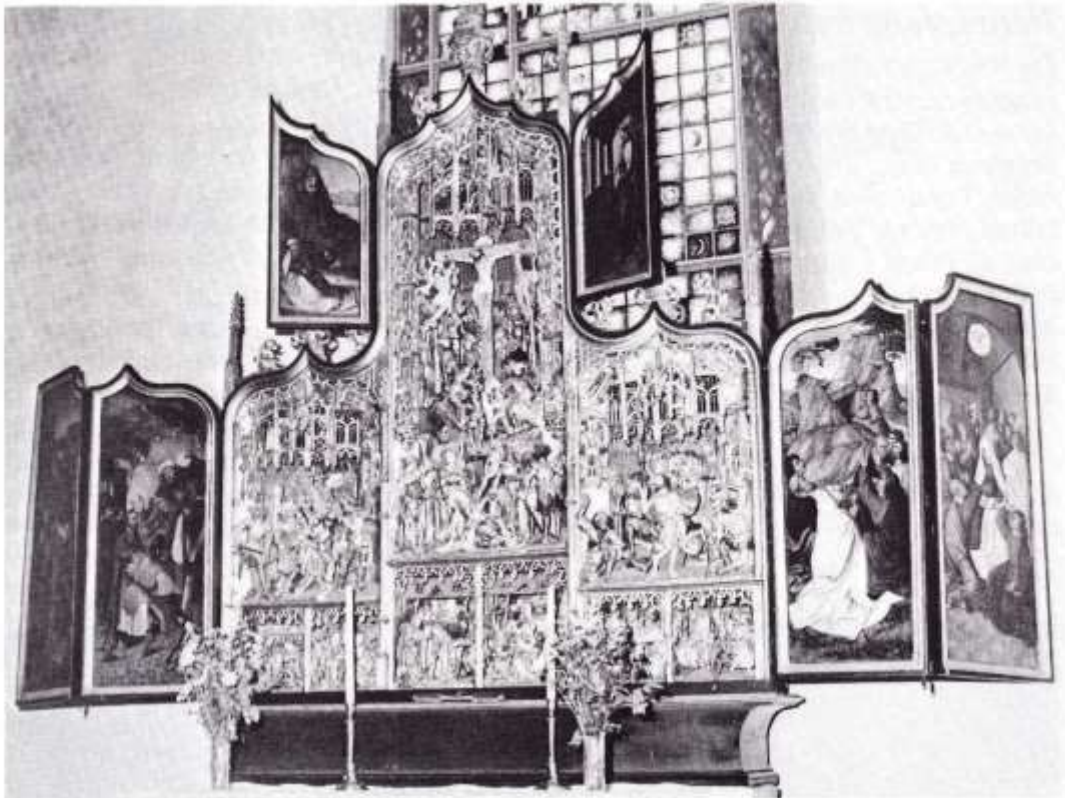
av kyrkans dörrar. Predikstolen är en typisk produkt av den tidens snickarutsmäckning. Lagens tavlor och ett kors pryder framsidan.

Ett vackert och förgyllt solkors, tillverkat av västerfärnebosnickaren Johan Forsell, är predikstolens dominerande prydnad. Det tillkom 1934.

Kyrkans förnämligaste prydnad är det medeltida altarskåpet, skapat av okända mästare i Antwerpen.

Ovanför altaret finns en glasmålning föreställande den himmelska staden, komponerad av arkitekt Einar Lundberg. Södra korväggens glasfönster är komponerat av Gunnar Torhamn.

Ett av stiftets märkligaste altarskåp finns i Västerfärnebo kyrka och tillverkat i Antwerpen.

Detaljbilder från julmotivet. T.v. födelsen, Josef, Maria och herdarna står fromt vända mot den plats på golvet där Barnet legat — utlånat och försvunnet. T.h. Heliga tre konungars tillbedjan.

Inget kyrksilver före 1600

Som fallet är med de flesta kyrkor, har Gustav Vasa varit även här. Av det silver som finns, är det mesta från 1600-talet. Rådman Per Gyllenhök, vilkens epitafium sitter i koret, skänkte på sin tid bl a en kalk och några ljusstakar. Men även andra gåvor har kyrkan fått ta emot. I stort sett kan man säga, att kyrkan är väl rustad med både silver och textilier. En röd mässhaka från 1666 är välbehållen, liksom en 100 år yngre mässhake. Även uppsättningen av antependier, kalkdukar och altarbrun är riklig.

Riklig är även innehavet av ljusredskap. År 1934 fick kyrkan 11 stora ljusplåtar i modernt snitt. Dessutom finns en del äldre ljushållare och lampetter. Den stora ljuskronan är från 1771 och tillfördes kyrkan efter ombyggnaden. Kostnaderna täcktes genom gåvor från församlingen. Ljuskronan i koret är från 1689 och är en gåva av kyrkoherden Pryts. Kronan ovanför södra läktaren är från 1855 och skänkt av Kristina Larsdotter och Olov Eriksson från Ålbo.

En tunna säd avlöning för klockare

Det gamla orgelverket från 1622 ersattes av ett nytt 1868. Orgeln hade då sin plats på en liten läktare (gapskullen) över ingången till sakristian. Klockaren fick en tunna säd per år för "sitt omak att spela uppå positivet". När den gamle organisten, Esias Berg, avled 1781, anställdes ingen ny organist på 30 år, och insparad avlöning fonderades för ett nytt orgelbygge.

1804 kom nästa orgel, vilken räckte till 1891, då man fick en Zetterqvist-orgel. Denna utökades 1934 av A Magnusson, Göteborg och omfattar 21 stämmor fördelade på två manualer och pedal.

Själva orgelfasaden är den gamla och har, liksom nummertavlorna i norra korsarmen, bysantinsk prägel.

Övriga inventarier

I sakristian finns porträtt av några präster, och även i norra korsarmen finns två oljemålningar av präster, och inom glas och ram finns på västra väggen i långhuset en förteckning över kyrkans prästerskap sedan 1300-talet.

Ett par mäktiga gravhällar av järn kläder väggarna, samt i södra korsarmen finns en rya som är en gåva från Finland. Kormattan är komponerad av Märta Måås Fjetterström och skänkt av Lärarinnornas Syförening.

Klockorna är tre till antalet. Storklockan är från 1681 och blev omgjuten sista gången 1891. Den har en omfattande text. Mellanklockan är från 1726, och lillklockan är omgjuten 1753; när den ursprungligen göts vet man inte. Den har texten: Soli Deo Gloria, som på svenska betyder: Gud allena äran.

En intressant och vacker kyrka i en naturskön bygd. Gudstjänst hålles sönd och helgdagar kl 11.

Bonzo Berggren

Predikstolen tillkom 1834 och är en typisk produkt av den tiden.

Sven Lannergård, *Västerfärnebo kyrka*, 1986:

VÄSTERFÄRNEBO KYRKA

Sven Lannergård

VÄSTERFÄRNEBO FÖRSAMLING

Västerfärnebo socken har på olika sätt präglats av att vara både ett gränsområde och en förbindelselänk med det norrut belägna landskapet Dalarna. I äldre tid räknades detta som ett avskilt Dala hundare, nästan en utmark till landskapet Västmanland. Genom Färnebo gick en av de viktigaste farlederna mot norr med Norbergs Bergslag, Hedemora och Kopparberget men var samtidigt allfarväg till Västerås och Mälarbygd i söder.

'Fernebo tingsställe', även kallat Vangsbros härads tingsplats vid Svartån, låg i närheten av det fordom välkända 'Lundsberget' – tings- och kultplats, centrum för såväl religiösa, rättsliga som skattemässiga förrättningar i heden tid. Ett faktum, som säkerligen för många fallit i glömska är dessutom att den nuvarande grannförsamlingen Karbenning (namnet härledes enligt professor H. Ståhl från ett äldre bynamn *Karinaeböning* – Katarinas hyttbyggnad) är ett område, som från äldsta känd tid fram till 1750-talet utgjort västra delen av Färnebo socken, med beteckningen 'Bergs utfjärdning'.

Emellertid blev Färnebo under medeltiden genom livlig handel och samfärdsel mellan den spannmålsproducerade Mälarbygden och det malmrika Bergslaget i norr ett kulturellt centrum med blomstrande ekonomi.

Vägen gick som ett huvudstråk utefter den breda sand- och rullstensåsen från Badelunda och Västerås mot givande malmfyndigheter i Norberg, Garpenberg och Kopparberget över den ödsliga Långheden. Kollevaranser levererades i norr, medan stångjärn och tackjärn från hyttor i Färnebo fyllde fororna mot söder mot utbyte av spannmål på vägen hem tillbaka till de egna byarna.

Färnebo blev sålunda redan i tidig medeltid en burgen bygd med goda förbindelser till stiftsstad. Det är anmärkningsvärt, att en av de första kända prästerna i

Färnebo, Halsten Nicolai, lämnar dekanat och kanonikat i Linköping för att erhålla tjänsten i Färnebo. Likaså strävade 100 år senare blivande biskopen i Västerås Otto Svinhufvud, känd senare som donator i gränssocknarna By och Möklinta, att erhålla denna herdetjänst i Färnebo. Troligen var Färnebo en tröskel och fast anknytning till det dåtida, visserligen rika men kanske mer osäkra och i viss mån hotfulla bergs- och skogsbygden Dalarna.

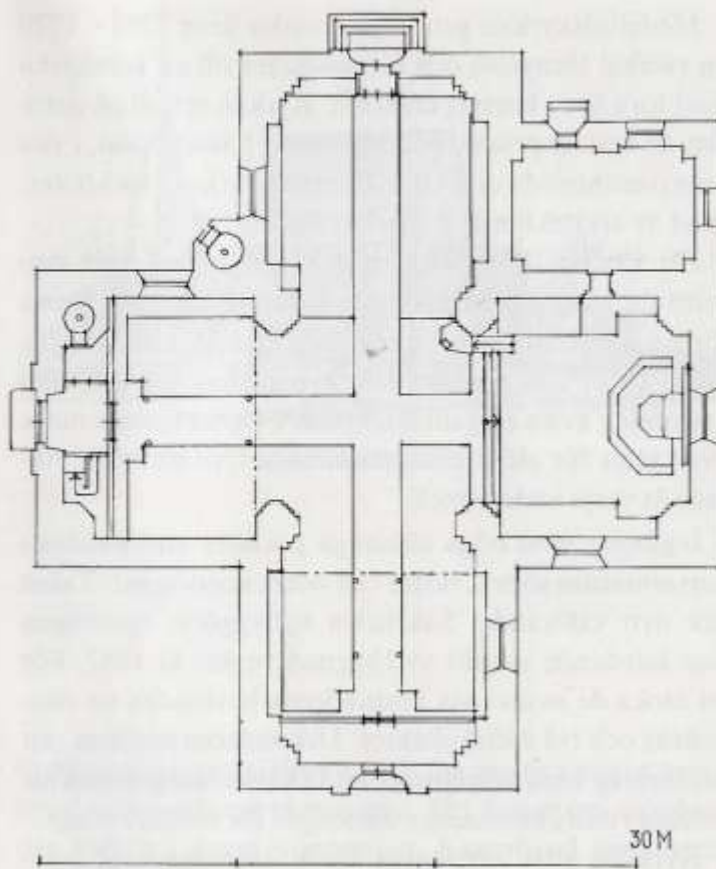
VÄSTERFÄRNEBO KYRKA

BYGGNADSHISTORIA

Den nuvarande kyrkan innehåller murar av den omkring år 1300 resta medeltida gråstenskyrkan. Den kan med hjälp av en teckning utförd av Olof Grau år 1754 dateras till början av 1300-talet. Ett tredelat fönster i koret i öster tyder på denna period.

Den ursprungliga kyrkan bestod av ett rektangulärt långhus byggt av gråsten, som sedan överbyggs av ett trätunnvalv från öst till väst. Några konsekrationsskors från invigningen av detta kyrkorum finns alltså bevarade på korväggarna. Nordmuren torde ursprungligen ha varit obruten, utan öppningar eller fönster, ett enligt gammalt synsätt effektivt skydd mot onda makter. Till det yttre kan man bl a av den nämnda 1700-talsbilden förstå, att den varit byggd av gråstensmaterial med tegelmurverk i takrösten, fönster och portaler. De brant stigande gavlarna och det höga tjärstrukna sadeltaket röjer den gotiska byggnadsstilen.

Under en period omkring 1480 förändrades kyrkans innertak. I stället för trätunnvalvet, som revs, uppfördes ett nytt innertak med tre stjärnvalv i 1400-talets mönster. Dessa mäktiga stjärnvalv vila på refflade halvkolonner och ger lyftning och rymd åt kyrkorummet och bevarar en del av medeltidskyrkans arkitektoniska särprägel.

*Den medeltida kyrkan
byggdes om till en stor-
slagen korskyrka 1767-
~~1700~~ 1770.*

Under 1700-talet konstaterades dock svåra skador i murarna, som bl a krävde lagning med kraftiga järnband i den västra gavelns hörn. Fortsatta åtgärder blev snart högst aktuella. Problemen skärptes och blev vid en visitation 1755 synnerligen allvarligt markerade av kyrkoherden och prosten Johan Tillaeus.

Efter en lång period med olika förslag till lösningar godkändes år 1767 ett ritningsförslag av byggmästare Malmstedt, Stockholm. Denne erhöll även uppdraget att verkställa ombyggnaden. Under byggnadsperioden 1767 – 1769 verkade prosten J. Tillaeus som kyrkoherde i pastoratet. Men det blev hans efterträdare prosten Anders Carlbaum, som fick ansvaret att slutföra detta verk.

*Kyrkans medeltida
Mariabild finns numera i
Statens Historiska
Museum, Stockholm.
Foto SHM, Henrik Hult-
gren 1959.*

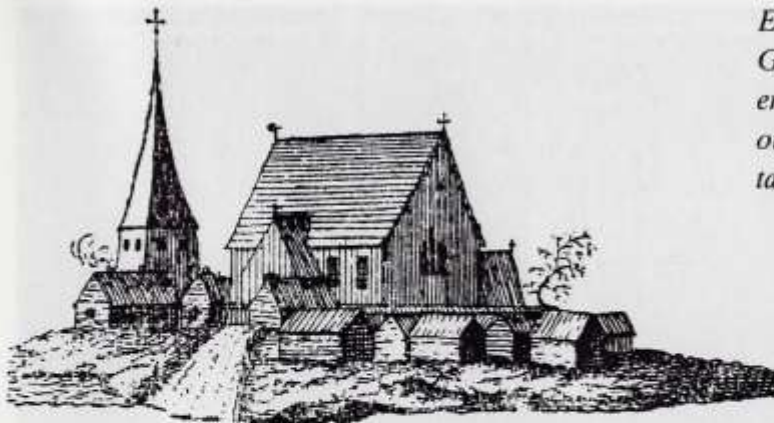
Medeltidskyrkan genomgick under åren 1767 – 1770 en radikal förnyelse och förvandlades till en korskyrka med torn över korsets centrum. Kyrkan erhöll på detta sätt en helt ny prägel med förebilder i Stockholm, i viss mån påminnande om Adolf Fredriks kyrka i Stockholm, ritad av arkitekten C.F Adelcrantz.

Ett kraftigt linjeskönt centraltorn restes över den centrala travén med plats för kyrkans klockor. Dessa fördes över från klockstapeln, vars kraftiga virke utnyttjades i det nya tornet. Tornbyggnaden kröntes som avslutning av en elegant lanternin. I tornet reserverades även plats för ett stjärnsundsur med fyra urtavlor, riktade åt varje väderstreck.

Ingångar med höga stilenliga portaler anordnades i korsarmarnas södra, västra och norra kortväggar. Taket fick nytt utförande. Sakristian nybyggdes, egentligen som inledande avsnitt av byggnadsverket år 1767. För att täcka de avsevärda kostnaderna beviljades en rikskollekt och två stiftskollekter. Urkunderna berättar, att det förelåg vissa svårigheter att få karbenningsborna att delta i den ekonomiska omsorgen för moderkyrkan.

Kyrkans yttre omdaning förde även med sig betydande ändringar i kyrkorummets inredning. En rymlig läktare anordnades i västra koret 1803, delvis motiverad av ökad folkmängd, men med avsikt att den även skulle fungera som orgelläktare. Tidigare hade orgeln haft sin plats på korets norra vägg, i kombination med en körläktare, s k 'gapskulle'. Vid den nya orgelns uppmontande visade sig behovet av bänkplatser icke tillräckligt, varför ytterligare en läktare anordnades i södra korsarmen. Förutom målning och smärre renoveringar har detta kyrkorum bevarats till vår tid.

Två betydande restaureringar har gjorts. Den första ägde rum åren 1890 – 91 under ledning av arkitekt C.F Ekholm. Den fullbordades mitt under kyrkoherde G.A Westholms ämbets tid. Den senaste renoveringen ägde rum år 1934 enligt förslag av arkitekt Einar Lundberg, Stockholm. Det bör nämnas att vid denna sista restaurering höjdes korets golv. Det belades med kalksten, varvid även flyttades två stora järnhällar från lagman Pehr

FÄRNEBO KYRKA.

*En avbildning av Olof
Grau visar kyrkans utse-
ende före den stora
ombyggnaden på 1760-
talet.*

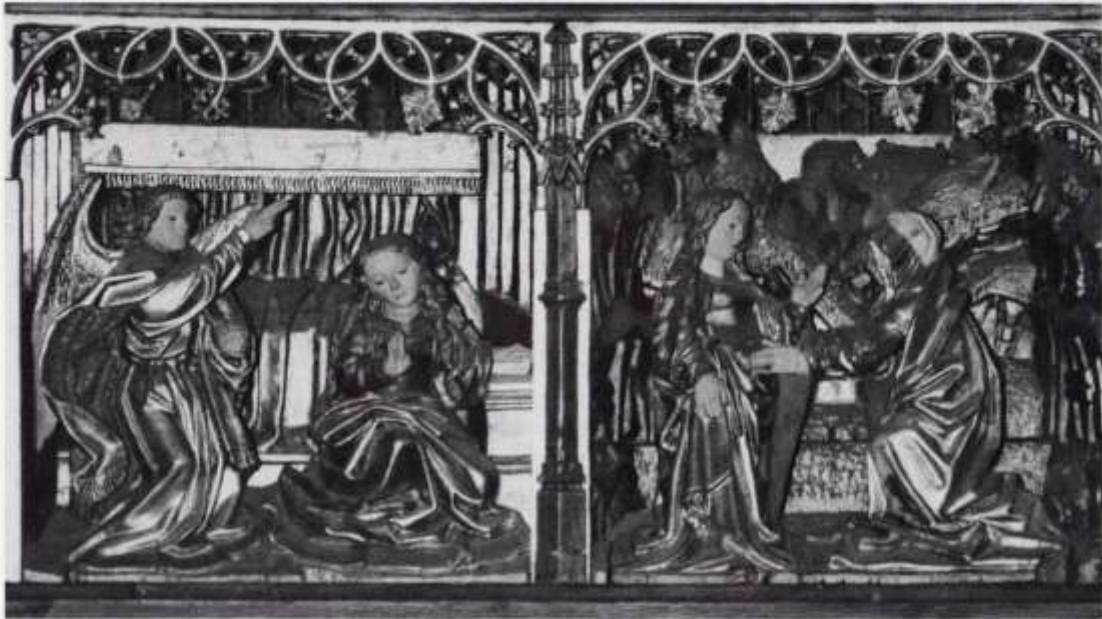
Gyllenhööks gravställe i koret. De restes i västra koret invid södra och norra murarna. Ett dopaltare anordnades vidare i norra korsarmen. I samband med detta installerades även kyrkans nuvarande orgel, levererad av A. Magnussons Orgelbyggeri i Göteborg. Återinvigningen skedde Allhelgonadagen 1934.

Av dopfuntens art, stil och utformning kan med säkerhet noteras, att den härstammar från tiden före den ursprungliga kyrkans tillkomstperiod. Den är av gotländsk kalksten. Cuppan är halvsfärisk och försedd med välformade bågar. Typen kallas musselcuppa. Tillkomsttiden torde vara 1200-talets slut. Till funten överlämnades vid senaste restaurering 1934 som komplement en dopskål i mässing som gåva av komminister Olov Holmberg.

I Västerfärnebo fanns förr en medeltida madonnabild från slutet av 1400-talet. Den har emellertid avyttrats till Historiska Muséet, Stockholm. Liknande åtgärder förekom ofta under 1800-talets senare del, då man rentav vid visitationer föreskrev borttagande av helgon och madonnabilder i ett kanske beklagligt fromhetsnit.

DOPFUNT

TRÄSKULPTUR

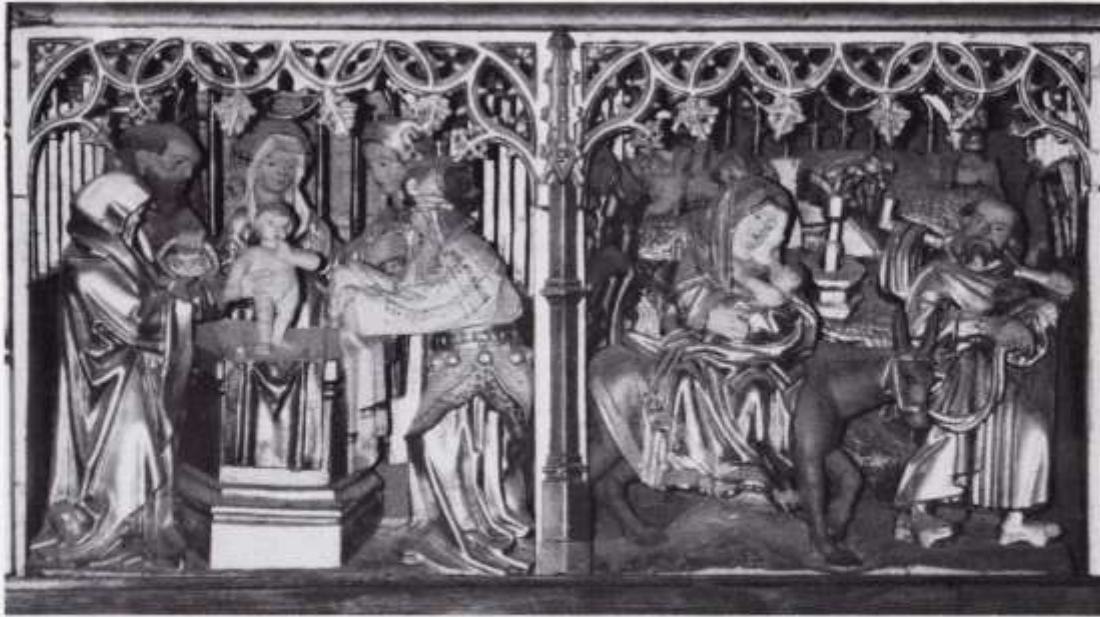
ALTARSKÅP

På altaret står kyrkans förnämsta prydnad. Det flamländska altarskåpet, en donation av biskop Otto Svinhufvud, vilkens vapensköld tidigare funnits målad på skåpet, förmodligen på dess predella eller sockel. Skåpet är utfört i Antwerpen. Stadens hallstämpel, en utspärrad hand, finns på skåpet. Detaljkompositionen överensstämmer ikonografiskt med andra Antwerpenskåp. Detta mysterieskåp torde ha gjorts omkring 1510, möjligen på Jan de Molders ateljé.

Mittpartiet, *corpus* innehåller ett 50-tal gestalter skulpterade i ek. Denna del kan helt stängas av flyglar eller dörrar, så att skåpets innehåll och budskap kan växla och anpassas till kyrkoårets både tider och högtider. På Västerfärneboskåpets flyglars yttersida åskådliggöres på ett ovanligt konsekvent och detaljrikt sätt olika frestelser i Jesu liv. Här möter kärvt och dramatiskt djävulens försök att bringa Jesus på fall. Läser vi bilderna från vänster möter vi Jesus direkt efter dopet, frestelsen i öknen att förvandla stenar till bröd, situationen i Getsemane vid fängslandet, frestelsen att fly eller vinna all världens härlighet eller den lockande inviten att fresta Gud genom att kasta sig ut från tempelmuren utan att bli skadad. Samtidigt ser man i en vision två änglar redo att skydda och bära Honom. Även bönestunden i Getsemane och Tomas tvivel förtätar den laddade frestelskampen.

Denna utomordentligt väl sammanhållna, utsökt pregnanta bild av frestelsens förrådiska möjligheter måste i sina försåtliga gula färger och hotfullt tecknade hornbeprydda frestarebilder verka absolut avskräckande. Detta sceneri framstår i sin åskådlighet som en vältalig medeltida bildpredikan. Det helt öppna altarskåpet, har en del märkliga och ovanliga detaljer. Här möter vi främst kombinationen av Jesus som Glädjens och Livets Mästare och samtidigt den Lidande och Försonande Kär-

*Scener från altarskåpet,
bebådelsen och Marias
och Elisabeths möte.*

lekens Herre, Hans liv och död. En rad scener med mindre skulpturer i den nedersta sektionen låter oss dröja vid Bebådelsen, mötet mellan Maria och Elisabeth, Krubban i Betlehem, de vise männens tillbedjan, Jesu omskärelse och frambärandet i templet.

I skåpets centrum framställs Korsfästelsen, inramad i en mästerlig framställning av katolska sakrament, egentligen sju, men genom dubbling av ett (bikten) vinner framställningen konstnärlig balans och symmetri med två rader, lodrätt på ömse sidor av Korsfästelsen och framstår här som en utstrålning av Jesu sista vilja.

Denna centrala bild av Korsfästelsen och dess innebörd förbereds i vänstra delen av *corpus* med fångslandet av Jesus i Getsemane, förhöret inför Pontius Pilatus, som försöker bevisa sin oskuld inför domen genom att två sina händer, korsbärandet samt till höger efter Korsfästelsen en stegring av den stora Segern och Glädjen i Uppståndelsen, Himmelsfärden och Pingstundret med det kristna budskapets slutmaning: 'Gå ut i all världen...'

Två av dessa centrala bilder av Kristus, nämligen korsbärandet och uppståndelsen har förstärkts i sitt innehåll genom två miniatyrer med syftning på vad de båda kompositionerna har som huvudbudskap. Under korset markeras den dramatiska effekten av en skulpterad bildmedaljong till vänster *Gisslandet* av Jesus och till höger *Törnekrönandet* av Honom. Uppståndelsetemat markeras även genom en miniatyr, där Marias från Magdala möte med Herren levandegör Jesu ord: 'Rör mig inte', samt en bild där Jesus uppenbarar sig för den bedjande Maria, något av förbönens under, som återklingat i kristenheten: Bed för oss...

*Scener från altarskåpet,
frambärandet i templet
och flykten till Egypten.*

PREDIKSTOL

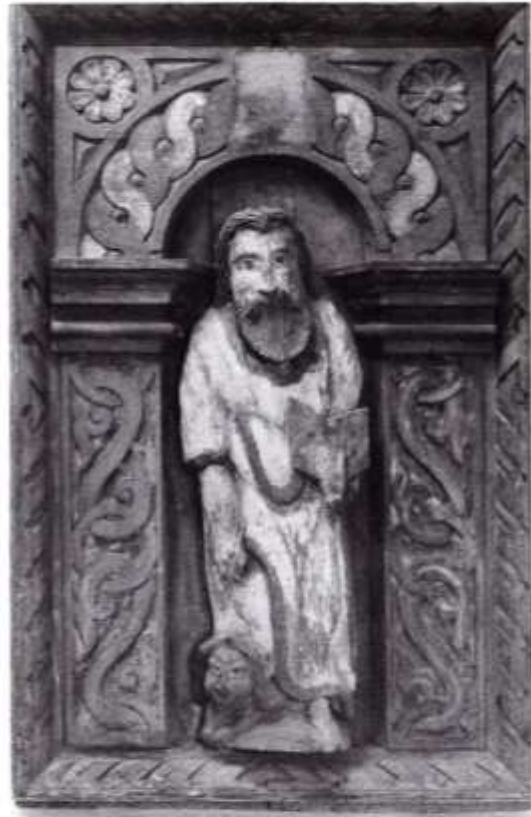
Den äldsta predikstolen, som noterats i kyrkans inventarier, utfördes åren 1633 – 34 och säges i beskrivningen ha varit 'stadig och försedd med grova bilder'. Denna predikstol fungerade fram till år 1825, då en ny sådan enligt godkänd ritning av Överintendentsämbetet utfördes av snickare Milenius, Kumla. Den var målad i marmorfärg med äkta förgyllning. Som symbolisk prydnad på dess framsida markeras i bild väsentliga delar av en kristen predikans syfte och innebörd med skulpturer av Lagens tavlor, Korset som kärlekens och försoningens tecken, Fridens palm och Segerkransen som ett slutmål för en kristens möda och förhoppning under evighetsvandringen. – Vid restaureringen 1934 uppsattes över predikstolen ett strålende solkors för att accentuera förkunnelsens innersta glada inriktning på tacksamhet, ljus och glädje. Verket har utförts av hemsockensnickaren Johan Forsell. På predikstolen finns ett timglas med fyra behållare, skänkt 1772 av brukspatron Magnus Schenström. Det har en praktisk-symbolisk betydelse: att markera predikans längd men därjämte tidens flykt mot den gräns, där evigheten möter vårt jordeliv.

ORGEL

Kyrkans äldsta kända orgel, antecknad i ett visitationsprotokoll av biskop Johannes Rudbeckius, presenterades som 'gammal och oferdig'. Den renoverades 1630 och utökades därvid med ett positiv om fyra stämmor.

Emellertid var denna orgel snart mogen för utbyte – redan år 1668. Den nya orgeln byggdes av orgelbyggaren Franz Boll och försågs med nio stämmor. Redan år 1702 utökades den till 14 stämmor. I samband med kyrkans stora ombyggnad och därmed många förändringar flyttades den bort från sin plats i koret år 1765. Sedan följde en märkligt lång period fram till år 1803, då präst, kantor och församling fick klara sig utan instrument.

Ett förnämligt förslag till ny orgel erhöll församlingen 1786 genom den riksbekante, mycket uppskattade och utnyttjade orgelbyggaren och direktören Olof Schwan i Stockholm. Montering och uppsättning dröjde ända fram till år 1803. Kostnaden för denna orgel, som var

försedd med 15 hela och två halva stämmor, uppgick till 2.400 Riksdaler.

Emellertid ersattes denna, säkert mycket förnämliga orgel, år 1891 av ett nytt orgelverk, utfört av G.A Zetterqvist. 1934 skedde ännu en ombyggnad genom orgelfirma A. Magnusson, Göteborg. Det blev nuvarande kyrkorgel med 21 stämmor fördelade på två manualer och en pedal.

Kyrkan äger en dopskål i silver på fyra blom- och kul-försedda fötter förfärdigad 1785 av Gustaf Elfström, Sala. Den donerades till minne av bergsrådet L.P Söderhielm på Ängelsberg till 'Wästra Fernebo körka'.

Kyrkans äldsta *kalk och patén* tillverkades år 1707 av R. Wittkopf. Den donerades av häradshövdingen lagman Pehr Gyllenhöök, död 11/8 1706. För stor välvilja mot församlingen fick han sin sista vila i kyrkans kor, där

I Statens Historiska Museum finns sex sidosstycken till den gamla predikstolen, gjord av den s k Fläckebo mästaren. Foto ATA, Stockholm.

SILVER

hans epitafium även är uppsatt. Den donerade kalken krävde emellertid en betydande lagning år 1823. Denna verkställdes av A.E Ahlbom, Västerås. En *oblatask* där både väggar och lock är täckta av drivna blommor och blad, är förfärdigad av J. Nytzel, Stockholm, omkring år 1684.

Vid utförande av en *större vinkanna* år 1732 av Erik Granroth, Sala, utnyttjades bl a en söndrig kalk och patén från 1530-talet. Den hade även en bild av Frälsaren, som numera är fästad på 1732 års vinkanna. Ytterligare en *mindre förgylld kanna* finns bland kyrksilvret från år 1864. Den är tillverkad av O.W Kjellberg, Västerås. Härtill kommer två fullständiga uppsättningar *sockenbudstyg*, omnämnda år 1737. Emellertid krävde även dessa en ofrånkomlig förnyelse och omdaning år 1812, vilket verkställdes av A.E Ahlbom, Västerås. På detta sätt renoverades båda uppsättningarna sockenbudstyg. *Brudkrona* skänktes år 1934 till församlingen av Anna och Axel Hedberg, Stävre. Den var formad och utförd av guldsmed John Lindgren, Sala, i en typ, som starkt påminner om en kungakrona. Tillverkningsår 1924. Ett par gamla unika *silverstakar*, troligen tillverkade i Hamburg från senare delen av 1600-talet uppges ha donerats av lagman Pehr Gyllenhöök på Fors säteri. Här bör ytterligare nämnas två hamrade silverstakar skänkta av Bergs, Hedåkers, Kilbo och Salbo syföreningar första söndagen i advent 1972. Dessutom har två silverbägare från K.G Markströms Guldsmed AB, Uppsala, donerats 1957 av två givare, nämligen Bergs syförening och dåvarande SLKF till Västerfärnebo kyrka.

Det må i detta sammanhang även antecknas de hårda slag, som drabbade alla kyrkor i samband med Gustav Vasas reduktion av medeltida kyrkliga skatter. Denna skattning av kyrkliga dyrbarheter drabbade också Västerfärnebo kyrka. Åren 1531 – 1533 nödgades församlingen till Kungliga Skattkammaren inleverera en förgylld monstrans (heligt kärl för hostian på altaret), en förgylld kalk, en relikgömma, tillsammans 11 lödiga marker, även en medeltida kyrkklocka om fem skepund och tre lispund.

Korfönstret öster om altaret har i samband med restaurering erhållit en glasmålning, som ger en vision av det himmelska Jerusalem, samlat omkring en kyrka, som lätt kan identifieras som Västerfärnebo kyrka. Kompositionen är utförd av arkitekt Einar Lundberg. – Andra glasmålningar i kyrkan och sakristian har utförts av den kände konstnären Gunnar Torhamn i samband med 1934 års kyrkorenovering. Motiven framställer kända män ur Svenska kyrkans och stiftets personhistoria: Sveriges första missionär, Ansgar, Västmanlands apostel David, ärkebiskop Laurentius Andrae samt västerås-biskopen Johannes Rudbeckius.

Av kyrkans *nio ljuskronor av malm och mässing* är den äldsta placerad i koret. Den är skänkt av prosten Nils Prytz år 1689. Kronan är föredd med 10 pipor i varje krans. – Den stora krona, som är placerad mitt i kyrkan under tornet, är en samfällad gåva av socknens ungdom och nygifta. Den är utförd 1771 i Bjurfors av G. Nord-

Kyrkans egen och en gästande kyrkokör i Advent 1985.

LJUSREDSKAP

*Kyrkan har ovanligt
många vinkannor. En är
gjord 1732 av Erik Gran-
roth i Sala.*

Foto Norlings, Sala.

man, försedd med 30 ljus i tre kransar. Närmast i ålder följer två kronor från 1855, den första placerad över orgelläktaren och donerad av kyrkvård Olof Ersson och hans maka Christina Larsdotter, Åhlbo. Ytterligare fyra ljuskronor i vackert utförande finns i kyrkorummets tvärskepp och på södra läktaren. Därjämte en praktfull krona i sakristian. Till detta kommer ett *tjugotal ljusplåtar* i driven och slät mässing på plats runt kyrkans väggar. Halva antalet skänktes vid 1934 års renovering. Vidare

*En av vinkannorna
skänktes 1864. Den är
gjord av Otto Wilhelm
Kjellberg i Västerås.
Foto Norlings, Sala.*

finns tiotalet större och mindre ljusstakar varav två i tenn, de äldsta från 1702 – 1703.

Av den vackra uppsättning av kyrklig skrud, som samlats i församlingskyrkan särskilt under 1900-talet, är det speciellt församlingens olika syföreningar, som genom trogna insatser främjat det värdefulla bestånd, som nu är en hedervärd tillgång till kyrkan. Äldst är två äldre mässhakar från åren 1699 och 1790. Ett kalkkläde från år 1784 tillhör de textila dyrbarheterna. Men i övrigt har

TEXTILIER

PORTRÄTT OCH GRAVMINNEN

genom föreningars och enskildas välvilja innehavet av antependier, mässhakar, dukar och kalkkläden kompletterats till fullständiga liturgiska serier under åren 1931 – 1975. Ett förnämligt alttarbrun inköptes 1948 för en kostnad av 3.000 kronor.

I samband med restaureringen 1934 anskaffades genom Lärarinnornas syförening en kormatta, som komponerats av textilkonstnär Märta Måås Fjetterström och vävts i hennes ateljé i Båstad.

Vidare må även nämnas kollektlåvar i liturgiska färger. Dessa utgör gåvor av Bergs syförening, även detta prov på kyrkliga kvinnors nit och ihärdiga omsorg om den kyrka, som blivit deras goda andliga hem. Bland alla exempel på minnesvärd insats må även nämnas den rya och vängåva, som överlämnats av församlingens fadderort Luopioinen i Finland.

I kyrkan och sakristian finns målningar, som ger oss de yttre dragen av några av de män, som verkat i kyrkans tjänst, några av församlingens herdar, som under livstiden haft omsorg om bygdens andliga väl. Några må nämnas, prostén Nils Prytz, prostén Petrus Christiernin, dennes hustru Anna Elvia, prostén mag. Johan Tillaeus, prostén G.A Westholm samt lagman Björkenstam. Samma motiv av tacksamhet och trohet återspeglas av det minne och epitafium, som placerats över dörren till sakristian i kyrkans kor för hedrande av en man, borgmästareson från Östhammar, vilken kom att bevisa stor kraft och god vilja för församlingens väl – lagman Pehr Gyllenhöök, död 1706. Hans gravhäll har senare flyttats från koret och rests mot väggarna i västra delen av kyrkorummet. Så har även skett med gravhällen över den nitiske och välförtjänte kontraktsprostén Johan Tillaeus, död 24 dec 1769, en kraftfull och dugande herde i socknens tjänst.

Det *tornur* som planerats i samband med kyrkans och kyrktornets nybyggnad, anskaffades under medverkan av brukspatron Lars Polhammar på Fors och beställdes från den kända urverkstaden på Stjernerunds Bruk, grundad av den berömde Christopher Polhem. Tornuret

inpassades i klocktornet år 1786 och fungerade där under nära 200 år fram till 1974. Dess signum, som fanns noterat på uret, var 'St. Sund, A° 1786, N:o 7, C.G.'

Efter denna långa tjänst beslöt församlingen anskaffa samt installera ett nytt tornur den 10 oktober 1974, tillverkat av AB Westerstrand, Töreboda.

Storklockan göts år 1683 men drabbades av olyckan att brista vid en ringning den 19 nov 1791. Följande år blev den omgjuten och förstorad genom rådman Olof Kjulander, Örebro, och fick en vikt av 12 skeppund och 13 lispund. Höjd 123 cm. Kostnad 493 Riksdaler. Efter nära 100 år inträffade på nytt ett missöde, som gav anledning till ny omgjutning år 1890 av klockgjutare J.A Beckman, Stockholm. *Mellanklockan* göts i Falun av klockgjutare Eric Näsman. Höjd 118 cm. Den hade en vikt av 10 skeppund. *Lillklockan* blev enligt inskrift på klockan omgjuten 1753 av klockgjutaren i Sala, Isaac Rockman. Runt klockans överkant står texten: *Soli Deo Gloria*, (Gud allena äran).

Dessa klockor har före kyrkans ombyggnad, som tidigare nämnts, haft sin plats i en klockstapel, som stått sydväst om kyrkan. Enligt inventarium 1783 har även funnits en mindre *Sanctusklocka* upphängd i koret. Denna skrift- eller primklocka har emellertid förkommit.

Kyrkogården omgärdades i äldre tid av en bogårdsmur. Denna hade tre stigluckor – i öster, söder och väster. Muren var täckt av ett tjärat spåntak och enligt O. Graus teckning från 1754 synes den ha skapat ett ganska begränsat utrymme för kyrkogården. Emellertid har kyrkogården sedermera utvidgats vid olika tillfällen. Numera leder vackert smidda järngrindar från år 1934 in på denna plats för eftertanke och tacksam hågkomst av framfarna släkten och deras gärning.

Allra sist må Västerfärnebo kyrkas storklocka med sin djupa och manande klang avsluta dessa rader om kyrkans öden under gångna tider, men även och inte minst förmedla dess angelägna kallelse i nutid och framtid – med den hälsning, som är inskriven på klockans malm:

KLOCKOR

KYRKOGRÅRD

'Jag ljuder som en malm, Du bör ha bättre ljud/Din tunga skär och ren bör Herrens lov kungöra/Ditt öra Jesu Ord till hjärtat troget föra/Du eljest bjällra är och malm inför Din Gud.'

LITTERATUR

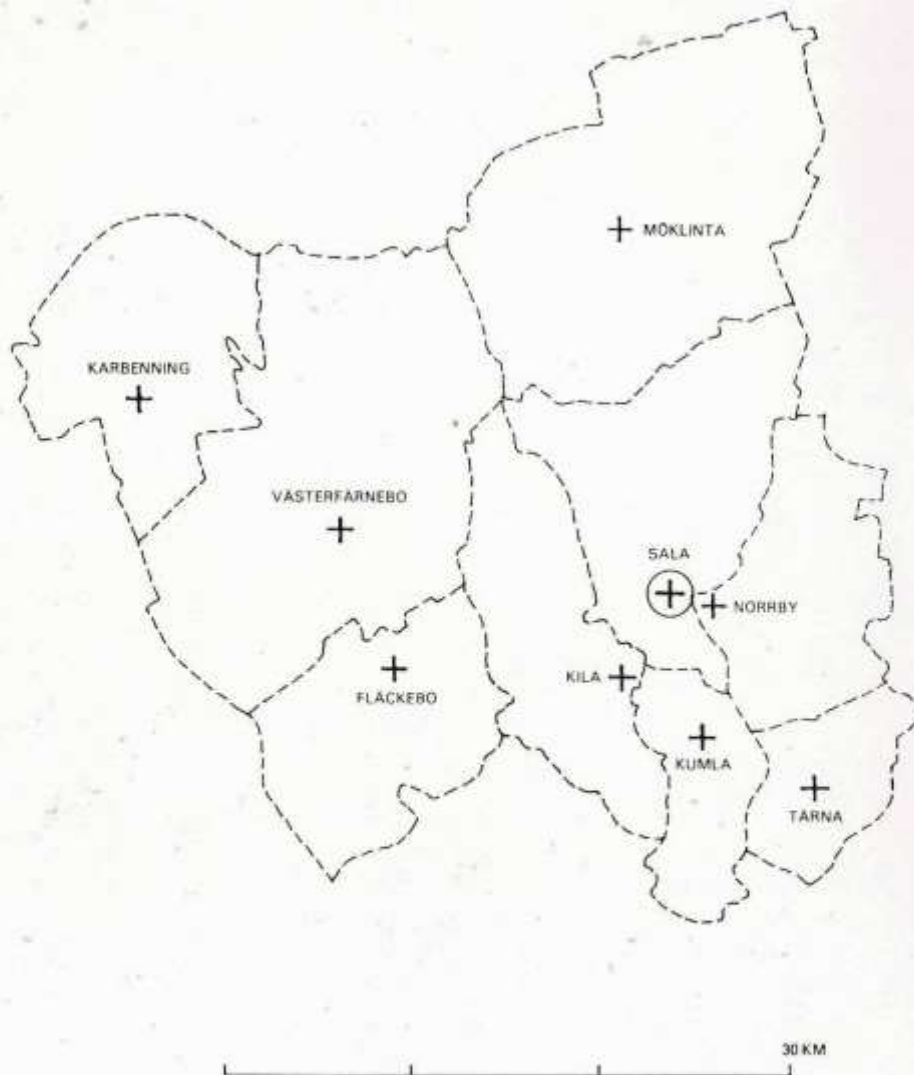
För denna kyrkoberskrivning har utnyttjats handlingar i Västerfärnebo kyrkoarkiv, Västerfärnebo, Västerås Domkapitels arkiv och Västerås Länsbiblioteks arkiv. För värdefulla upplysningar beträffande ortnamn framför förf. tack till Ortnamnsarkivet i Uppsala. För initierad information angående kyrkans altarskåp och dess ikonografi framför förf. tack till Docent Mereth Lindgren, Riksantikvarieämbetet, Stockholm.

Följande litteratur har bl.a. utnyttjats: G. Ekström, Västerås stifts herdaminne I:2, 1949. Västerfärnebo – en sockenbeskrivning, red. Carl Mangård, 1951. E. Törnros, Västerfärnebo kyrka, 1975. G. Ekström, Kyrksilvret i Västerås stift, Vol. I – V, 1976–1983. O. Grau, Beskrifning öfver Vestmanland, 1754. C. Périer-D'Iteren, Exkurs om de flandriska altarskåpen, Sveriges kyrkor, Vol. 176, 1970. B. I. Kilström, Flamländska altarskåp i Strängnäs stift, s. 41–52, Till hembygden, 1971. Densamme, Liturgi och ikonografi, Vitterhetsakademiens handlingar, Antikvariska serien 26. F. Hedblom, Gästriklands äldre bebyggelsenamn, 1958. H. Ståhl, Ortnamn i Västmanland, 1985.

Författare: Sven Lannergård, kontraktsprost em, Sala. Redaktör: Gunnar Redelius, fil dr, arkitekt SAR, Handen. Bilder: Om annat ej angives, redaktören.

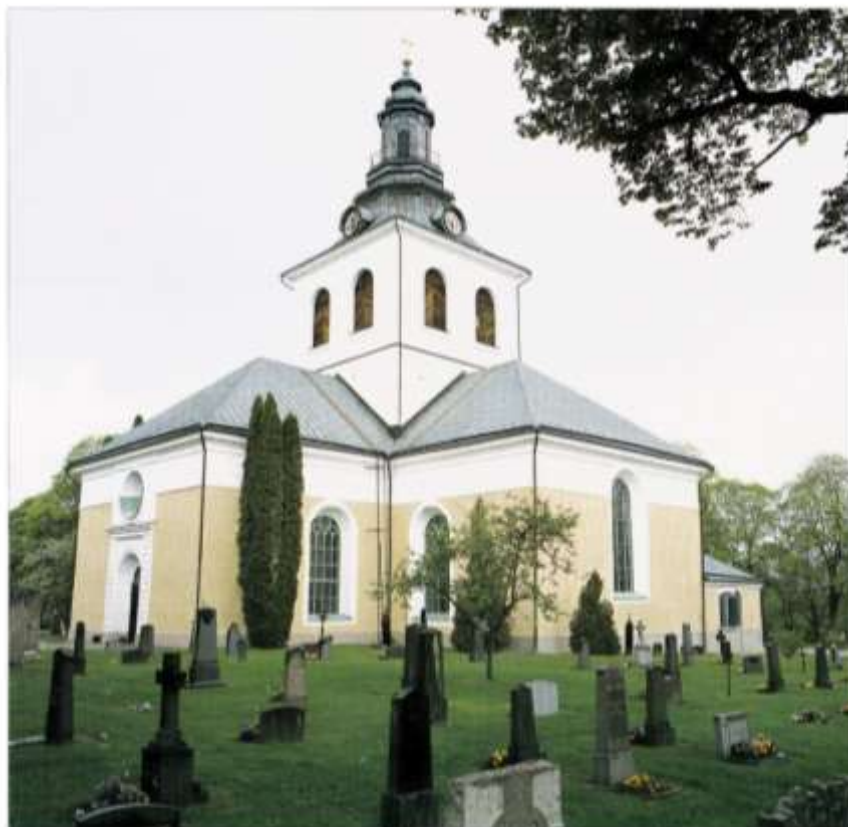
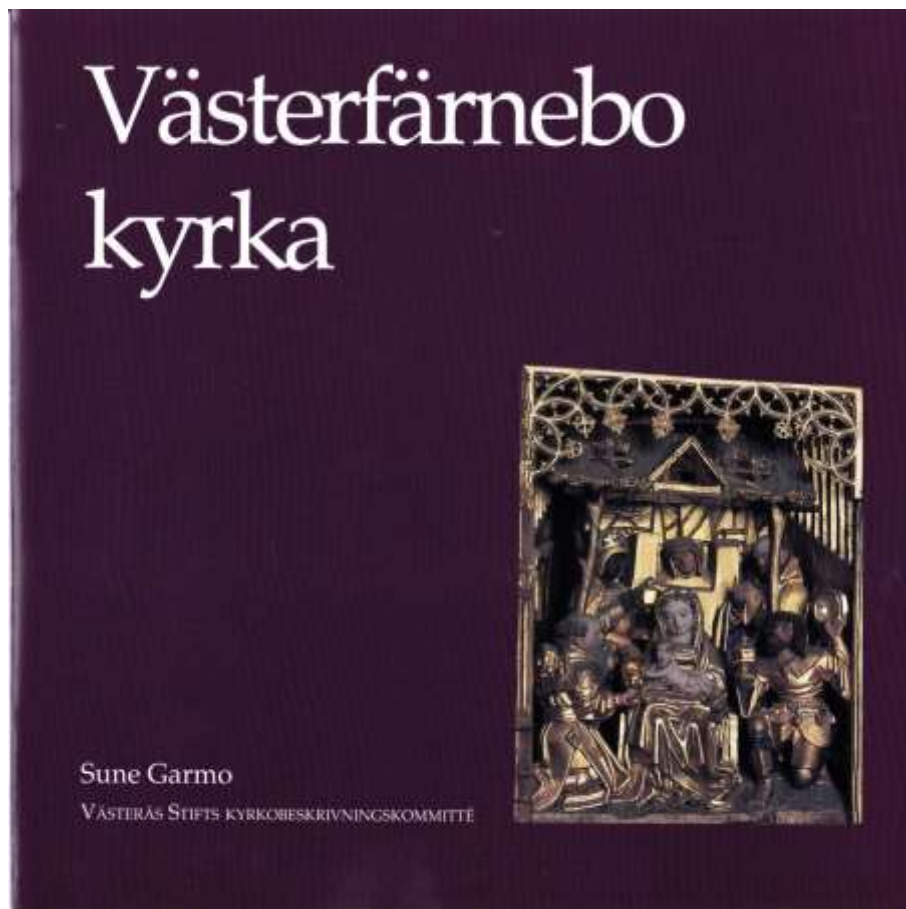
I denna serie av kyrkoberskrivningar har tidigare utgivits 20 nummer, nämligen följande: Lundby kyrka (Gunnar Redelius), Fläckebo kyrka (Gunnar Redelius), Ångö kyrka (Åke Nisbeth), Romfartuna kyrka (Gerd Edgren), Köpings kyrka (Ingalill Pegelow), Irsta kyrka (Anna-Lisa Östberg), Hubbo kyrka (Gunnar Redelius), Kärrbo kyrka (Barbro Flodin), Skultuna kyrka (Ralph Edenheim), Björksta kyrka (Harald Wejryd), Harakers kyrka (Barbro Flodin), Dingtuna kyrka (Bengt Ingmar Kilström), Norrbärke kyrka (Hakon Ahlberg), Rytterne kyrka (Carl Gustaf Sandberg), Lillhärads kyrka (Bengt Ingmar Kilström), Lindesbergs kyrka (Bonzo Berggren), Stora Kopparbergs kyrka (Gunnar Redelius), Ludvika kyrka (Gunnar Redelius), Tillberga kyrka (Gunnar Redelius), Kungsåra kyrka (Gunnar Redelius).

21. Västerås Barkarö kyrka (Bengt Ingmar Kilström), 22. Badelunda kyrka (Bonzo Berggren), 23. Vika kyrka (Bengt Ingmar Kilström), 24. Rättviks kyrka (Sune Garmo), 25. Tortuna kyrka (Bengt Ingmar Kilström), 26. Tärna kyrka (Bengt Ingmar Kilström), 27. Skerike kyrka (Bengt Ingmar Kilström).

Nr 28 Utgiven av Västerås Stifts Kyrkoberivningskommitté

Sune Garmo, *Västerfärnebo kyrka*, Västerås stifts kyrkobeskrivningskommitté 1999:

Västerfärnebo kyrka

Våren 1936 påträffades under röjningsarbeten i den då rivna arrendatorsbyggnaden vid Västerfärnebo prästgård resterna av en runsten. Rester av en runsten hade också hittats på 1880-talet. Kanske rör det sig om delar till en och samma runsten? Av huggningsteknik, runformer och ornamentik har forskningen slutit sig till att stenen är ett verk av den västmanländske runmästaren *Litli*. Stenens enda läsbara ord "fader" gör det sannolikt att runstenen har varit ett minnesmärke över resarens fader. Utöver texten finns på stenen ett kors och därunder ett ristat djur. Sannolikt är stenen tillverkad vid mitten av 1000-talet.

Runstenens kors visar att stenen har ett samband med kristningsprocessen i det som senare blev Västerfärnebo församling. Kanske markerar korset en kristen del av ett äldre gravfält, innan någon kyrkogård fanns. Inte långt från platsen, där stenen en gång stått, reser sig över slätten det berg i dagen, som i äldre handlingar kallas *Lundberget*. Namnet antyder att här kan en gång ha legat en offerlund. Här var bygdens gemensamma samlingsplats och det var här, som i sinom tid en första liten kyrka byggdes. Sakerligen var den en enkel byggnad av trä. Kristen sed hade slagit rot och så småningom började lagfäst kyrklig ordning också att gälla.

Det enkla trähuset smyckades och utrustades med mässkläder och kyrksilver. Från Västerås kom biskopen med sitt följe för att upphöja det nya huset till en byggnad av ett helt annorlunda slag, där människorna i församlan mötte ett häpnadsväckande skådespel av ljus, dofter, dräkter, färger och sång. Här var den himmelska närvaron påtaglig.

Tidigt blev Färnebo genom livlig handel och samfärdsel mellan den spannmålsproducerande Mälarbygden och det malmrika Bergslaget i norr ett kulturellt centrum med blomstrande ekonomi. Mot den bakgrunden är det inte att förvåna, att träkyrkan snart var mogen att ersättas av en stenkyrka. Den gamla träkyrkan hade blivit alldeles för liten och oansenlig. Därför blev det kring sekelskiftet 1300 aktuellt att göra som Västmannalagens kyrkobalk säger: "Nu vilja kristna män hålla Kristi bud och bygga ny kyrka".

*Madonnan med barnet, sengotiskt
arbete från 1500-talets början.
Skänkt av församlingen
till Nordiska Museet,
deponerad på
Statens Historiska
Museum.*

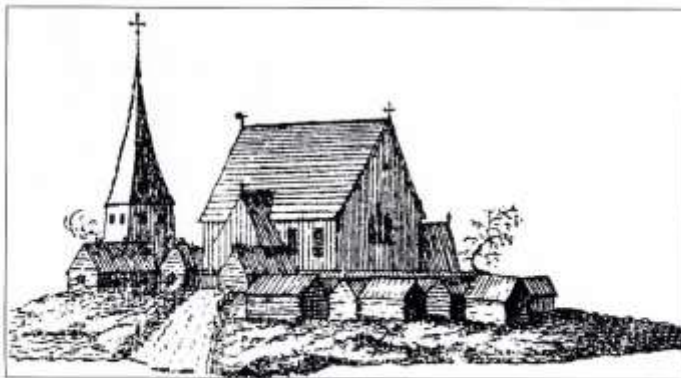

Beslutet om att bygga en ny kyrka och nu av sten måste godkännas av biskopen. Tillsammans med sin sockenpräst reste bönderna till stiftsstad Västerås och lade fram sina planer för biskopen, som enligt lagen skulle "giva dem lov därtill". Först därefter kunde kyrkbygget börja. Bönderna i arbetet var inte många. Tjugo eller trettio, kanske bara tio. Men så småningom kom ändå den dag, när kyrkan var klar. Dag bestämdes för biskopens besök och efterlängtade invigning av den nya kyrkan.

Själva invigningen beskrev mycket åskådligt, hur den nybyggda kyrkan blev en helig mötesplats och Herrens boning. I långsam procession gick biskopen och hans följe tre varv runt kyrkan. Tre gånger stötte biskopen sin stav i den stängda kyrkporten under det att kören sjöng ur Psaltaren: "Höjen, I portar, edra huvuden att ärans konung må draga därin". En röst inifrån kyrkan frågade: "Vem är då ärans konung?" och fick till svar: "Det är Herren, stark och mäktig". Porten öppnades och biskopen, som i detta liturgiska drama representerade Kristus, tog kyrkan i besittning. Tolv små kors målades på kyrkans väggar och beströks med helig olja. Och under det att rökelsen steg mot taket bad biskopen: "Gud... tag din boning och härska i detta tempel, så att alla som här samlas för att bedja får del av din tröst och hjälp". Från denna högtidliga invigning finns alltså framme i koret tre av konsekrationskorsen bevarade.

Kyrkans byggnadshistoria

*Kyrkan som den såg ut före 1767
(ur Olof Graus beskrivning över
Västmanland).*

Hur den medeltida gråstenskyrkan, som var helgad åt jungfru Maria, utvändigt såg ut med tegelmurverk i takrösten, fönster och portaler, det kan vi se på Olof Graus teckning från tiden strax för den stora ombyggnaden

på 1700-talet. På en rektangulär grund utan markerat kor - alltså en salkyrka - och under ett högt sadeltak reste sig murarna med små fönster. På sydsidan fanns ett vapenhus och på norrsidan en sakristia. På västsidan stod en klockstapel.

Invändigt var kyrkan troligen försedd med ett tunnvalv av trä. Mot slutet av medeltiden - någon gång mellan 1465 och 1490 - revs tunnvalvet och slogs tre mäktiga stjärnvalv av tegel över kyrkorummet, de två främre av Vadstenatyp, det bakre en Sturestjärna. Valven, som tjänade som en konkre-

tisering av himlen på jorden, vilar på kraftiga murpelare, ornerade med enkla, lodräta refflor.

I kyrkan finns en märklig dopfunt av gotländsk kalksten. På 1200-talet, sannolikt kring mitten av århundradet, högg en stenhugger på Gotland denna funt, som hamnade i Västerfärnebo kyrka. När den kom till fastlandet är inte känt. Att den inköptes för den lilla träkyrkan är mindre troligt. Sannolikt är att det var den nya kyrkan av sten, som försågs med stenfunten.

Från Antwerpen kom strax efter sekelskiftet 1500 det ståtliga altarskåpet med dess scener i skulpturer och målningar ur Kristi liv. Den helt dominerande skildringen är korsfästelsen. Men varför är denna brutala scen återgiven i vacker förgyllning? Svaret får vi om vi gör som medeltiden gjorde och låter långhuset vila i halvdunkel. Som kontrast till detta dunkel är koret upplyst av ett fönster på sydsidan, en takkrona med sina ljus och ljusen på altaret. Här är nu altarskåpet ett enda stort skimrande smycke, som nära nog överväldigar betraktaren. Här går gränsen mot himmelen, som för den fromma tanken tar vid alldeles bortom korväggen.

Med reformationsriksdagen i Västerås år 1527 bröt en ny tid in i landet. Gustaf Wasa bröt förbindelsen med Rom och inträdde själv i stället för påven som svenska kyrkans överhuvud. Handgripligt märktes det nya genom att kungen brandskattade kyrkorna. I Västerfärnebo nödgades församlingen överlämna en förgylld kalk med patén, ett förgyllt kärl (monstrans) för utställning av konsekrerade oblater, en relikgömma i form av en hand samt en kyrkklocka. Men i övrigt lämnades den medeltida interiören i kyrkan orörd.

Vid visitationen 1577 får vi veta att kyrkan ägde två kalkar med patener, en korkåpa av röd "floghel" (sammet), fyra mässhakar och en dalmatika med gula ränder (1669 konstaterades att den var "oduglig") samt ett rökelsekar. I klockstapeln hängde två klockor och på valvet en sanctusklocka. I kyrkorummet fanns förutom högaltaret med altarskåpet två sidoaltaren. Dessa togs bort på 1580-talet men än fanns kyrkans skyddshelgon Maria från det norra sidoaltaret kvar - dock sedan 1884 avyttrad till Historiska museet.

År 1622 visiterade biskop Johannes Rudbeckius Västerfärnebo. Protokollet berättar om kyrkan, som ännu hade sin medeltida karaktär bevarad i huvuddrag, att dess murade väggar var vitputsade och att golvet var belagt med tegel. Men det är framför allt inventarierna, som visitationsprotokollet skildrar. Det förnämsta inventariet var korets "altartaffla medh heela Christi historia". Bland de lösa inventarierna nämns tre kalkar med patener av silver, en ljuskrona med tolv pipor, en ljusstake med tre pipor

Västerfärnebo kyrkas valv är av typen "Vadstenastjärna". Namnet kommer från valven i Vadstena klosterkyrka som välvades omkring 1420.

Stjärnvalvet gav kyrkbesökaren en stor skönhetsupplevelse, särskilt när skenet från ljuslågorna mötte ribborna i valvet.

En av de "grofva" bilderna från 1600-talets predikstol. Kristus håller världsklotet i vänster hand och lyfter den högra till välsignelse. Framställningen vill visa hur Gud regerar världen genom lagen och hur han i kyrkan genom evangeliet ger evigt liv.

och ett fat till funten av mässing. Av textilier noteras att kyrkan ägde en korkåpa av röd "blommeradt" sammet, fem mässhakar, två antependier samt en brudpäll av blått siden "med Guld inwäfvit". Om koret heter det, att det var åtskilt från långhuset av ett skrank av trä med "Snickare werk", som var målat. Protokollet nämner också utan närmare precisering en dopfunt och en "bokestool". Däremot anmärks att orgelverket på en läktare i koret är gammalt och "oferdigt". Det reparerades dock och blev 1630 ett positiv på 4 stämmor. "Bokestoolen" kan troligen ha betjänat kantorn, som hade att leda sången.

År 1634 fick den s k "Fläckeboomästaren", Erik Nilsson från Hedtorpet i Fläckebo, i uppdrag att göra en ny predikstol. Den beskrivs som "stadig och försedd med grofva bilder". Det gamla orgelverket ersattes 1668 med ett helt nytt om 9 stämmor - år 1702 utökat till 14 stämmor - och byggt av Franz Boldt. Orgeln placerades på en läktare över ingången till sakristian. År 1671 flyttades så det fristående altaret in till korväggen.

Med tiden blev medeltidskyrkan allt för liten. En utbyggnad aktualiserades vid biskopsvisitationen 1755 men först under åren 1767-1770 kunde kyrkan genomgå den önskade radikala förnyelse, som förvandlade salkyrkan till en korskyrka med ett kraftigt torn över korsets centrum. Tornet, dit de tre klockorna flyttades, kröntes med en lanternin. För ritningen svarade byggmästare Walmstedt i Stockholm, som också ansvarade för ombyggnadsarbetena. Totalkostnaden för arbetet uppgick till 98.090 daler kopparmynt. Förebilden till ombyggnaden är säkerligen Jean de la Valées ritning till Katarina kyrka, som kom att bilda epok. Den kyrkan hade fått formen av ett kors med fyra lika stora armar, en helt odramatisk samlings-sal kring en predikstol. Murarna på mitten av Västerfärnebo kyrkas långsidor revs nu ner och de norra och södra korsarmarna uppfördes. Fönstren i kyrkan gjordes större och placerades symmetriskt, ingångar med höga portar anordnades i korsarmarnas södra, västra och norra kortväggar och en ny sakristia nybyggdes på norra sidan.

Den 23 maj 1787 fick församlingen oväntat besök av Gustaf III. Från besöket återger kyrkoherden kungens konstaterade att "kyrkan vore en af de vackraste, som han sett på landsbygden". Men väl inne i kyrkan var han inte lika nådig. Där sade han, när han "fick den gamla Altartaflan i ögonosikte, at ock en Ny Altartafla syntes wara äfwensom nödig som ett Orgelwärk"!

Kyrkans yttre omdaning förde med tiden med sig betydande förändringar i kyrkorummets inredning. I västra korsarmen byggdes 1803 en läktare, där en ny orgel av den kände orgelbyggaren Olof Schwan i Stock-

holm placerades. Denna orgel hade 15 hela och två halva stämmor. År 1836 medgav biskopen att församlingen fick öka ut korfönstret för att få bättre ljus i koret. Förändringen ägde rum 1840 och ledde till att det gamla altarskåpet flyttades undan till en plats över ingången till sakristian. En ny helt förfylld altarprydnad (under en sol ett kors med törnekrona samt en svepeduk) anskaffades och fick göra tjänst till restaureringen 1890-1891, då altarskåpet flyttades tillbaka till sin ursprungliga plats. Förändringen i koret 1840 innebar också att den redan 1825 beslutade nya predikstolen av snickaren Milenius i Kumla äntligen kom på plats.

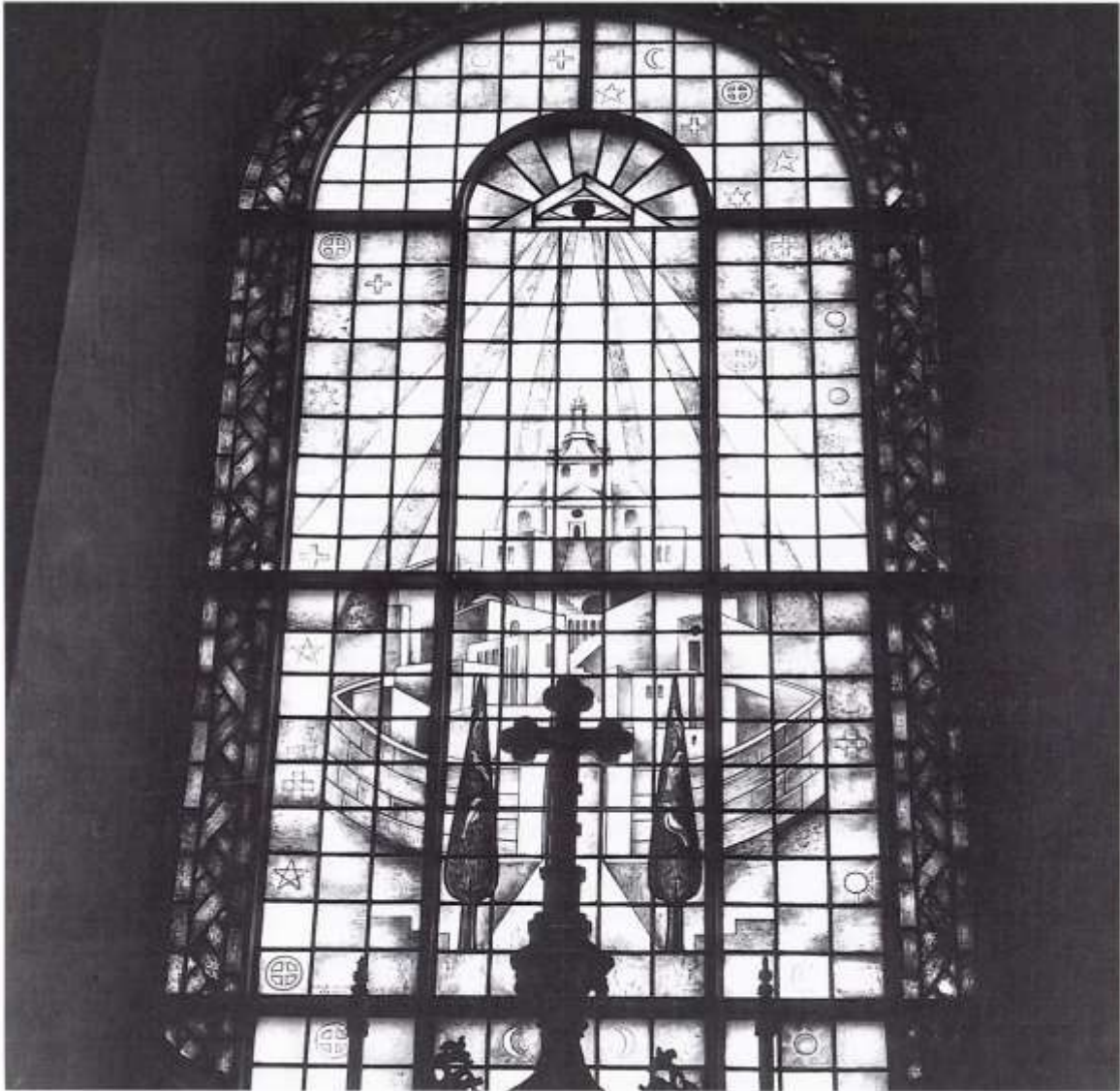
Vid den stora restaureringen 1890-1891 fick altaret ett nytt bord och altarring. Altarets gamla kalkstenshäll blev trappsteg vid en av ingångarna. De gamla bänkarna ersattes med nya. En ny orgel av G A Setterqvist inköptes 1891.

Fyrtio år senare 1934 var det åter dags för en omfattande restaurering. Förutom rengöring och ommålning av hela kyrkorummet utökades och höjdes koret fram till triumfbågen. Altaret gjordes än en gång om. Det murades av tegel och den gamla kalkstenshällen återbördades och blev altarbord. Kyrkbänkarna gjordes om, korfönstren fick glasmålningar och bakom predikstolen placerades ett förgyllt solkors. I norra korsarmen iordningställdes ett dopkapell. Orgelfrågan hade åter blivit aktuell och nu inköptes en orgel med 21 stämmor, tillverkad av A Magnussons Orgelbyggeri i Göteborg.

1900-talets senare årtionden innebar stora förändringar i kyrkorummet. Entrén i söder gjordes om 1990 och där inreddes två aktivitetsrum, Mariarummet och S:t Davidsrummet. I norra korsarmen avskärmades en plats för textilförvaring. Sedan dopfunten flyttats fram i koret förändrades det gamla dopkapellet till "Den gode herdens kapell" för vardagsmässor och mindre gudstjänster. Altartavla blev en ikon av Erland Forsberg. 1977/78 gjordes en genomgripande omdaning av sakristian. I anslutning därtill målade Bengt Olov Kälde en ikon med motivet "Korsfästelsen". I koret placerades 1991 en kororgel från Gustafssons Orgelbyggeri AB i Härmösand. Där iordningställdes också permanenta körplatser.

Den medeltida Mariastatyn fick 1995 en värdig efterföljare. Då tillverkade Olle Norberg från Norberg en Mariabild, som ger en modern tolkning av det gamla innehållet: Maria som den mycket närvarande modern samtidigt som hon har en total kontakt med den Herre, vilkens tjänarinna hon är. Mitt emot Mariastatyn iordningställdes under predikstolen ett litet bönekapell med en ljusbärare utformad som Marias mandorla och med i centrum dels korset och dels Västerfärnebos vapen.

Altare

Altaret står i centrum inte bara i kyrkorummet utan för hela det liturgiska symbolspråket.

Altaret är orienterat mot öster, som i den kristna symboliken är riktningen mot Guds evighet och salighet. Här vid korväggen går gränsen mot verkligheten själv. Vi kommer inte längre. Men där vid östväggen är altaret den yttersta delen av det himmelska nattvardsbordet, inskjutet ett stycke i vår egen verklighet. Här vid altarbordet möter Kristi offer, som församlingen tar emot under brödets och vinets gestalter, församlingens offer, när den bär fram "gåvor av jordens frukt och människors arbete".

Vid visitationen 1637 noteras att en björnhud låg framför altaret som en "foteklädnad". Färneboaltaret återfick 1934 sin gamla utformning med den ursprungliga bordsskivan av kalksten. Av altarskivans gamla invigningskorsen, malteserkors, finns numera endast två kvar. I anslutning till utvecklingen inom vår kyrka med fristående altaren har sedan 1991 ett enkelt altarbord placerats framför det gamla väggfasta altaret.

Ovanför altaret finns sedan 1934 det av Einar Lundberg komponerade korförestret med temat "Den heliga staden", där det himmelska templet har en omisskänlig likhet med Västerfärnebo kyrka.

*"Jag skyndar till den staden fort,
det nya Salem, på vars port min bön så
länge klappat", So ps 319:2.*

*Altarskåpets framställning av
nattvards sakrament visar en man
och hans hustru, som går till
kommunion vid en med duk överhöjd
kommunionstänk.*

Altarprydnad

Altarets förnämsta prydnad är än idag det flamländska altarskåpet, som kyrkan i början av 1500-talet fick i gåva av biskop Otto Svinhufvud. Ett flertal Antwerpenstämplar i form av den inbrända handen ger oss skåpets ursprungsort, Antwerpen, och där möjligen tillverkat omkring 1510 på Jan de Molders ateljé. Ikonografiskt har det stora beröringspunkter med altarskåpet i Häverö kyrka. De skulpterade bilderna skildrar i de sex nedre fälten Jesu födelsehistoria. Skåpets tre större nischer skildrar Korsbärningen, Korsfästelsen och Uppståndelsen. Som något av en ram kring huvudmotiven finns på de omgivande konsolerna ett antal småscener. Korsbärningen omges av motiven gisslingen av Jesus vid en pelare samt törnekröningen. Runt uppståndelsescenen ser vi Marias möte med den Uppståndne i örtagården. Altarskåpets corpus med huvudmotivet Korsfästelsen omges av medeltidskyrkans sju sakrament. Längst ner till vänster om korsfästelsen ser vi dopets sakrament, därovanför kommer konfirmationens sakrament, därpå ordinationens sakrament och överst äktenskapets sakrament. På motstående sida överst finns den sista smörjelsen, därunder en dubblettbild av äktenskapets sakrament. Under denna bild ser vi botens sakrament och nederst nattvardens sakrament. Placeringen av sakramenten kan ses som ett utflöde av Jesu offerdöd. På skåpets flygeldörrar, som under Stilla veckan stängs över skåpets corpus, finns målade scener ur Jesu liv i anslutning till skåpets huvudmotiv. Där ser vi Jesu dop samt han tre frestelser i öknen.

I dag saknar skåpet allt vad inskrifter heter, men då skåpet är omförgyllt (1891) kan sådana ha funnits. Säkert vet vi att donatorn biskop Otto Svinhufvuds vapen fanns kvar vid visitationen 1773 på skåpets baksida och på en numera försvunnen predella, en sockel till altarskåpet.

Framställningen av dopets sakrament visar ett barn, som bärs fram till dopet av sina faddrar.

Dopfunt

Den medeltida dopfunten är av en typ, som forskningen numera kallar "paradisfunt". På dopfuntens cuppa finns en krans av konvexa fält, ett motiv som återfinns på de antika skulpturparadisvaserna och som tidigt togs upp i den kristna ikonografin: ett kärl med livsbringande, heligt vatten, som tillsammans med framställningar av livets träd, korset och paradisiska källor symboliserar det eviga livet. Ordet "funt" kommer från latinets fons, som betyder källa. Här är källan med det eviga livets vatten, det vatten som ger nytt liv åt den döpte. Dopfunten stod ursprungligen vid eller nära kyrkans huvudentré. Även om funten nu flyttats till koret är dess symbolik klar: dopet innebär inträdet i Kyrkans gemenskap. Här går den avgörande gränsen mellan mörker och ljus, här börjar det eviga livet. Och det sker genom dopet. Vid dop idag används i funtens cuppa en dopskål av driven mässing från 1934.

*Dopets nåd mig ger i tiden
stöd och fäste för min tro,
skänker hopp att efter striden
i Guds himmel finna ro.*

Sv ps 69

Textilier

Prästens liturgiska dräkt har utvecklats ur den antika klädedräkten. Ibland har det uttryckts så, att prästen bär samma kläder som Jesus gjorde. I sin nuvarande form fastställdes de på 900-talet. Färnebo kyrka har genom åren ägt en rik uppsättning liturgiska kläder. Av nu befintliga mässhakar är den röda från 1699 äldst. Yngst är en grön mässhake från 1994. Under 1900-talet har kyrkan fått liturgiska kläder i samtliga liturgiska färger, vilka fungerar som miljöskapande faktorer i symbolspråket. Till de textila dyrbarheterna hör de kalkkläden från medeltiden, vilka kronprins Gustaf Adolf upptäckte vid sitt besök 1935. Dessa finns numera på Statens Historiska museum som deposition. Äldsta kalkklädet kvar i kyrkan är från 1784. Den medeltida korkåpan av röd sammet var i bruk fram till 1783, då det noteras att den "är nog sliten". Sedan 1989 har kyrkan en vit korkåpa med blå sköld.

Ljusredskap

Med den ökande läskunnigheten i socknen från 1600-talet och framåt uppstod behovet av bättre belysning i kyrkan. Alla skulle kunna läsa och sjunga ordentligt i bänkarna. Vid visitationen 1622 omnämns en ljuskrona med 12 ljuspipor. År 1689 skänkte magister Nils Prütz den i koret hängande ljuskronan med två ljusrader och 10 ljuspipor i vardera. Den stora kronan med tre ljusrader och 10 pipor i vardera är en gåva 1771 till den ombyggda kyrkan av "Wester Fernebo Sokns Nygifte och Ogifte Maen som Under Templets Byggnad Ökat Prowen af Församlingens Samdraektighet och Kärlek till Herrans Hus medelst Frivilliga Sammanskott till Denna Crona ... EN SKÖN CRONA AF HERRANS HAND". Yngst bland kyrkans 11 ljuskronor är de två till Mariarummet och S:t Davidsrummet. Till de gamla ljusredskapen hör också de 4 ljusarmarna från 1600-talet.

Litteratur:

Sven B F Jansson "Västmanlands runinskrifter", Vitterhetsakademins band XIII
Anette Landen "Dopfuntar så in i Norden", Kulturmiljövård 5/1993
Oscar Reuterswärd "Paradisets källa och de gotländska 'paradisfuntarna'"
Borchgrave d'Altena "Les Retables Brabacons concerves en Suède"
Bengt Ingmar Kilstrom "De sju sakramenten - några nyidentifieringar"
Sven Drakenberg "Västerfärnebo kyrka" i Västerfärnebo - en sockenbeskrivning
Sven Lannergård "Västerfärnebo kyrka", Västerås stifts kyrkoberivningar
Erik Törnros "Västerfärnebo kyrka - historik och vägledning"
Bengt Stolt "Mariaskulpturer med förlorade Jesusbarn" i "Maria i Sverige", Artos 1996

Arkiv-materialet i ATA
Västerfärnebo kyrkoarkiv i Landsarkivet

Omslagets förbild visar altarskåpets framställning av de vise männens besök i Betlehem, alltså "Trettondag Jul". På altarskåpets framställning av Jesu födelse, "Juldagen", (motivet t v om "Trettondag Jul") saknas egendomligt nog Jesusbarnet. En tänkbar förklaring till det saknade barnet kan enligt Bengt Stolt vara att det lånades ut till havande kvinnor i socknen och när denna sed någon gång på 1800-talet upphörde, försvann det skulpterade Jesusbarnet som värdelöst skräp.

Nr 56. Västerås Stifts kyrkoberivningskommitté
Foto: Magnus Aronsson. Sid 1 och 4 av ATA.
Grafisk form och produktion: Nils Åberg, Pellasgården AB, Boda Kyrkby.
Tryck: Masterprint, Stockholm 1999.

ISBN 91-973135-7-2

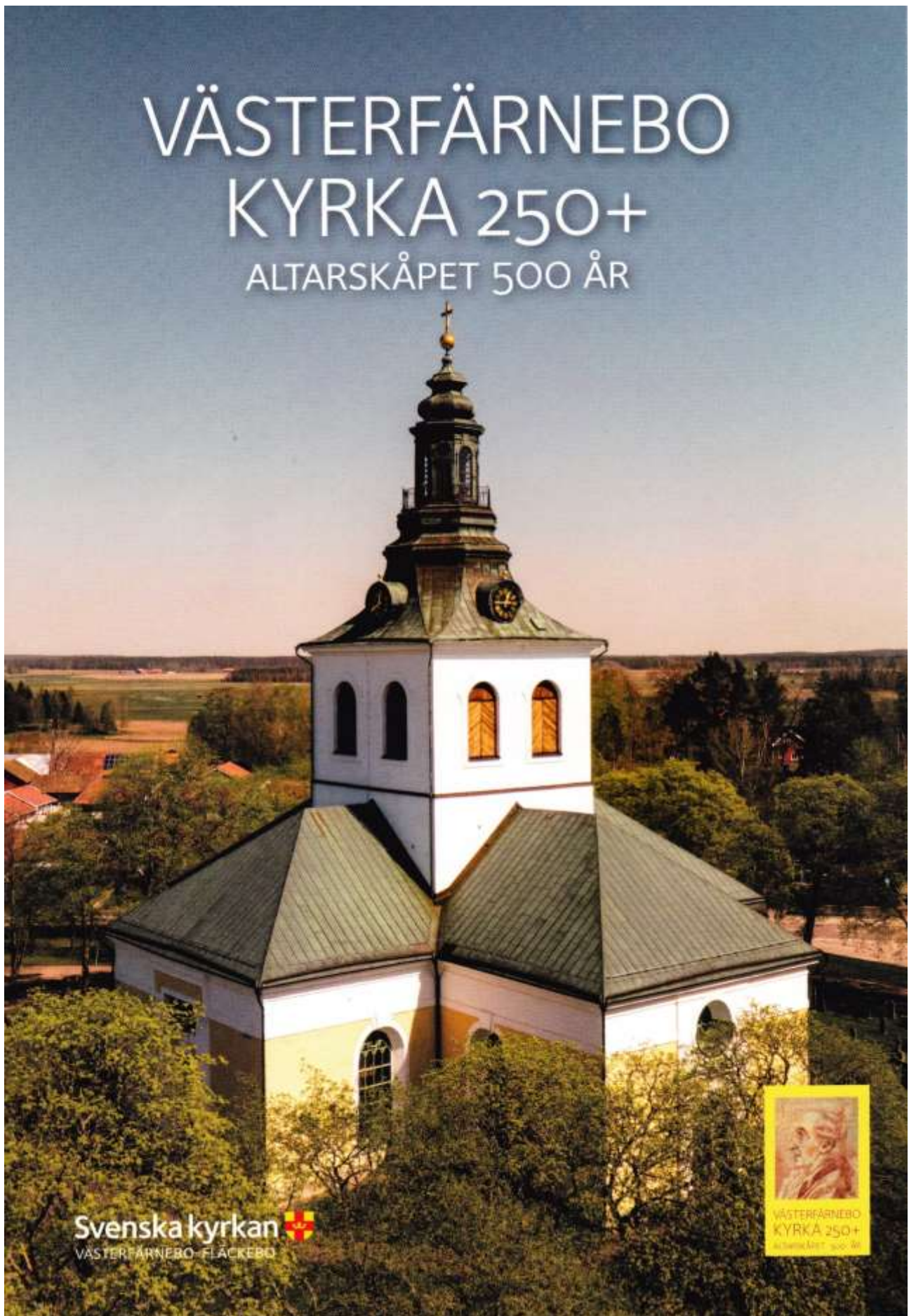
*Ikonen
"Korsfästelsen"
skildrar hur från
såret i Jesu sida
de båda strålarna
av dopets vatten
och nattvardens blod
rinner ner i den kalk
Maria håller.*

*Ett av de
ursprungligen tolv
konsekrationskorsen
- ett för varje
apostel.
Korsen var en
synlig påminnelse
om apostlarna såsom
Kyrkans grundval.*

*Altarljusen är en synlig
förkunnelse om att Herren
är i sitt heliga tempel
fast hans tron är i himlen.
Ljusen är tecknet på att
Herren lever i sin kyrka.*

Västerfärnebo kyrka 250+, altarskåpet 500 år, utgiven av Västerfärnebo-Fläckebo församling 2021:

Inledning

Många uppgifter om kyrkan och dess ombyggnad är hämtade ur Ruth Rosenius-Högmans (1888-1963) efterlämnade handlingar. Hon var dotter till Västerfärnebo hembygdsförenings grundare folkskolläraren P.A. Rosenius (1864-1955). Innan församlingens äldre arkivalier levererades in till Landsarkivet i Uppsala i början av 1900-talet, gjorde han en noggrann genomgång. Ruth Rosenius-Högman sammanställde senare faderns anteckningar till ett icke utgivet manuskript.

Om J.H. Walmstedt finns ingen samlad levnadsbeskrivning. Uppgifterna om honom är fragmentariska och har hämtats bl.a. från Murmestare Embetet i Stockholm i vars historiska mästarlängd han har nr 99.

Tack till:

Stiftsbibliotekarie Pia Letalick vid Stiftsbiblioteket/Stadsbiblioteket i Västerås.

Lokalhistorikern Lars Östlund, Hedåker

Professorn i kyrkohistoria Oloph Bexell, Uppsala

Från skiss till kormatta

Mårta Möös-Fjettenströms originalskiss till kormatta i Västerfärnebo kyrka, utförd i akvarell, 1940. Skissen tolkades av skickliga konstnärer som knöt mattan av ull på linvarp. Läs mer om mattan på sid 30.

Invigningskors

eller konsekrationkors. Då biskopen invigde, konsekreerade, den medeltida kyrkobyggnaden markerade han tolv kors på väggarna. De påminner om de tolv apostlarna som på Jesus uppdrag byggde upp den kristna kyrkan. Korsen fylldes sedan i med färg.

Västerfärnebo kyrka 250+ altarskåpet 500 år

Producerad och utgiven av Västerfärnebo-Fläckebo församling
Foto: Henrik Mill (där inget annat anges) Grafisk form: Åke Paulsson Tryck: ätta.45
© Västerfärnebo-Fläckebo församling 2021

sensus

Svenska kyrkan
VÄSTERFÄRNEBO-FLÄCKEBO

Tack!

För tvåhundrafemtio år sedan genomförde sockenborna i Västerfärnebo ett enormt projekt. Den gamla, smått förfallna, medeltidskyrkan byggdes om till ett väldigt tempel enligt senaste arkitekturmöde, återinvigd 1770. Vi fick en kyrkobyggnad som mer för tankarna till stadsmiljö än till landsbygd.

Redan tvåhundrafemtio år tidigare hade biskop Svinhuvud donerat det fantastiska altarskåpet, som sedan omkring 1520 står på kyrkans högaltare. Det har vårdats genom århundradena och är lika imponerande idag, som när det var nytt.

För åttio år sedan, 1940, skänkte "Lärarinnornas sällskap" ett unikt konstverk till kyrkan: kormattan. Idag tillhör den det finaste som finns att uppbära av textilantverk.

Och så skulle man kunna fortsätta...

Vår ståtliga kyrka har kommit till genom engagemang från bygdes folk. Det är likadant idag. Det är tack vare omsorgen från församlingarna som vår kyrka kan fortsätta sin uppgift, generation efter generation: Att berätta om Gud och vara platsen där vi får ta emot kraft och hopp, en mötesplats i både glädje och sorg.

Numera behöver vi inte bidra med dagsverken eller byggnadsmaterial i natura. Det är istället kyrkoavgiften, som de som tillhör Svenska kyrkan betalar, som gör att vår fantastiska kyrkobyggnad kan underhållas och hållas levande. Och vara öppen varje dag.

Tack, dåtida och nutida församlingsmedlemmar, för allt ni gjort och gör.

Elisabet Pettersson
kyrkorådets ordförande

Jesus som världens frälsare. Detalj från en vinkanna tillverkad av silversmeden Erik Granroth i Sala 1732.

Västerfärnebo socken

Västerfärnebo är en mycket gammal bygd. Här har människor bott och verkat i tusentals år. Namnet kommer från växten fräken.

Text: Erik Pettersson

I området kring Lasjön, några kilometer nordväst om den nuvarande kyrkbyn, bosatte sig de första västmanlänningarna. Här finns en av Västmanlands största fyndplatser av stenåldersfynd. De äldsta fynden är omkring femtusen år gamla. Här gick strandlinjen efter inlandsisen. Av fynden att döma har dessa trakter inte varit bebodda oavbrutet. Fynd från bronsåldern och äldre järnåldern saknas helt. Först från yngre järnåldern (folkvandringstiden 550-800 e Kr) finns det fynd igen.

I Hedåker finns en gammal kultplats, en sk treudd, som med största sannolikhet kan knytas till asaguden Oden. Platsen kallas Hedhuvud, och enligt folktron ska här ligga en jättekvinna begravd.

Vid Forsteby hällar påträffades 1932 en forngrav som härstammade från vikingatiden (800-1050 e Kr). Här fann man en lerkruka och brända ben samt ett hopböjt svärd, märkt ULFBERHT. Svärdet daterades till tiden 800-950 e Kr och är tillverkat i Westfalen-regionen i nuvarande västra Tyskland. Det finns numera i Historiska museet i Stockholm. På Västerfärnebo gammalgård, som ligger några hundra meter norr om kyrkan, finns ett runstensfragment. Det hittades i samband med att man rev den gamla arrendatorsbostaden vid Prästgården. Man hittade först en del och sedan den andra, som man kunde sammanfoga. Fragmentet dateras till 1000-talet och bär ett kors vilket tyder på att den som stenen restes till minne av, var kristen. Stenen är troligen ristad av en amatör då den saknar den konstnärlighet som andra stenar förmedlar. Den första kyrkan byggdes under slutet av 1200- eller början av 1300-talet. Innan dess kan det ha funnits en enkel träkyrka.

Vangsbro härad

Genom historien har Västerfärnebo dominerats av jord- och skogsbruk men närheten till Bergslagen bidrog även till att bygden blev en bergsbygd med järnhantering. Hyttor och smedjor fanns i socknen men det visade sig att västerfärnebobönderna tjänade mest på kolning och förköring (malntransporter) mellan de större hyttorna i Bergslagen och hamnen i Västerås. Längre tillbaka hade Västerfärnebo en starkare koppling till Bergslagen än vad som är fallet idag. Socken utgjorde ett eget härad, Vangsbro (eller Vagnsbro) härad som tillhörde

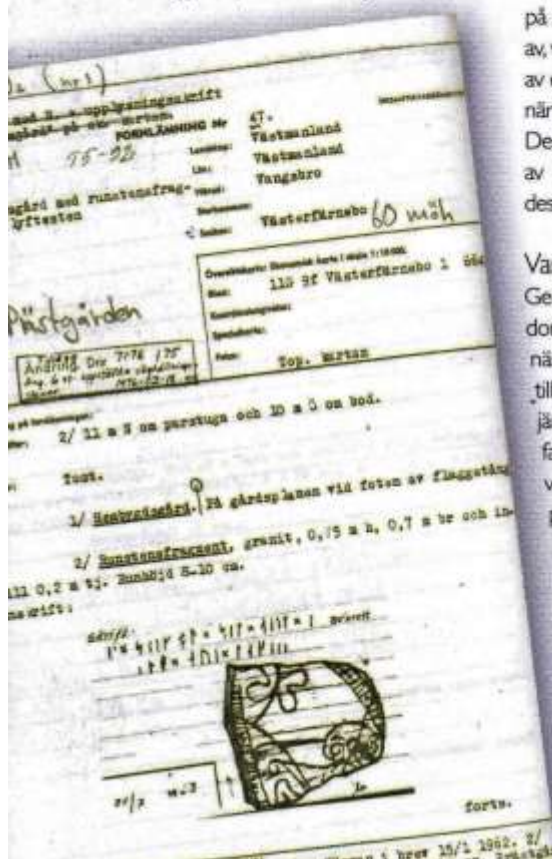
de Gamla Norbergs domsaga. Norberg var den ort som länge räknades som centralorten. Idag ligger socknen i Sala kommun.

Salbo hed

Kungl. Westmanlands regemente hade sin övningsplats förlagd på Salbo hed, sydöst om kyrkbyn, åren 1681-1906. I början av 1800-talet kom övningsplatsen att bli en mer stationär anläggning med kanslibyggnader och mathallar. Därmed kom Salbohed att bli socknens handelscentrum, i alla fall under de militära övningsperioderna. Till regementet anslöt sig soldater från stora delar av Västmanland och Dalarna. De var alla törstiga varför det blev lönsamt att öppna små krogar i området. Med tiden kom regementsområdet att bli en lysande marknadsplats för hantverkare och karamellgummor. I anslutning till regementet öppnades vid mitten av 1800-talet socknens första handelsbod.

Järnvägen och 1900-talet

När järnvägen gjorde sitt intåg i Sverige möttes det av stort motstånd i Färnebobygden. Här hade bönderna i generationer haft fina sidoinkomster genom att köra för med häst och vagn, vilket nu riskerade att konkurreras ut av järnvägen. Därför blev det aldrig någon järnväg dragen genom Västerfärnebo. 1900-talet blev småindustriernas era. I socknens norra delar fick industrialismen riktigt fäste och här startades flera sågverk, snickerier och en strumpfabrik. Detta bidrog till att när kommunen beslutade att bygga en brandstation så förlades den här, eftersom det var här det fanns personal som snabbt kunde rycka ut vid behov. Brandstationen i Hedåker är idag en del av Räddningstjänsten Sala-Heby. På grund av ökad konkurrens blev det

allt svårare för de små fabrikerna och ena efter den andra tvingades lägga ned sin verksamhet. Idag (2021) är det endast Widéns Trä som överlevt. Företaget grundades 1895 och drivs idag av fjärde generationen Widén.

Även själva samhället Västerfärnebo genomgått stora förändringar under 1900-talet. Tidigare hade namnet varit synonymt med kyrkan och prästgården – allting annat tillhörde en by eller en gård. Västerfärnebo var bara namnet på församlingen. Men under 1900-talet började det hända saker. I takt med industrialiseringen ökade behovet av ändamålsenliga lokaler och bostäder och i området kring kyrkan byggdes år 1900 ett mejeri som så småningom kom att få efterföljare i verkstäder, affärslokaler och villor. Kyrkbyn Västerfärnebo började växa i mitten av 1900-talet.

Även i Hedäker och Västerbykil byggdes det villor. Här var det industriarbetare som köpte sig en tomt för att där uppföra en egen villa. Material till bygget fick de till mycket förmånliga priser från fabrikerna där de arbetade.

I socknens centrum bildades 1921 Västerfärnebo biltrafikförening UPA, en av landets första och största. Den erbjöd färboborna möjligheten att på ett mo-

demt och bekämt sätt ta sig ut i världen via ett omfattande nät av busslinjer. Det fanns ju inte någon järnväg.

Det moderna Salsbohed kom också att växa upp under 1900-talet. Här fanns flera stora arbetsgivare: Sands såg och kvarn samt Vägverket lockade många att bosätta sig här.

Idag

Västerfärnebo är fortfarande en i hög grad levande jordbruksbygd. Många lantbruksföretag finns i socknen, både stora och små, med såväl mjölk- som köttproduktion. Även skogsbruket är en viktig del i bygdens näringsliv. Det finns samhällsviktiga funktioner såsom förskolor och skolor F-6 samt äldreboendet Björkgården. Livsmedelsbutiker, pizzerior och ett fik förser bygdens folk med förmödenheter. Svenska kyrkan, som varit verksam i bygden sedan 1200-talet, är idag organiserad i en församling, Västerfärnebo-Fläckebo, som utgör ett eget pastorat med två kyrkor, kyrkogårdar och församlingsgårdar. Församlingen tillhör Västmanlands norra kontrakt i Västerås stift. ●

Västerfärnebo Biltrafikförening u.p.a. grundades 1920, och var en av de första, och blev även en av de största, i sitt slag i landet. Syftet var att "bedriva person- och godstrafik mellan Västerfärnebo och kringliggande järnvägsstationer jämte Sala stad medelst lämpligt motorfordon". På bilden en Chevrolet, årsmodell 1929, vid den dåvarande prästgården. Verksamheten övertogs av kommunen 1975.

1754 trycktes "Beskrifning öfver Wästmanland med sina städer, häradet och socknar" av salpetersjunderidirektören och topografen Olof Grau. Där avbildas Västerfärnebo kyrka strax innan ombyggnadsarbetet tar sin början. Tecknaren Erik Johansson har här använt Graus bild som förlaga.

Före ombyggnaden

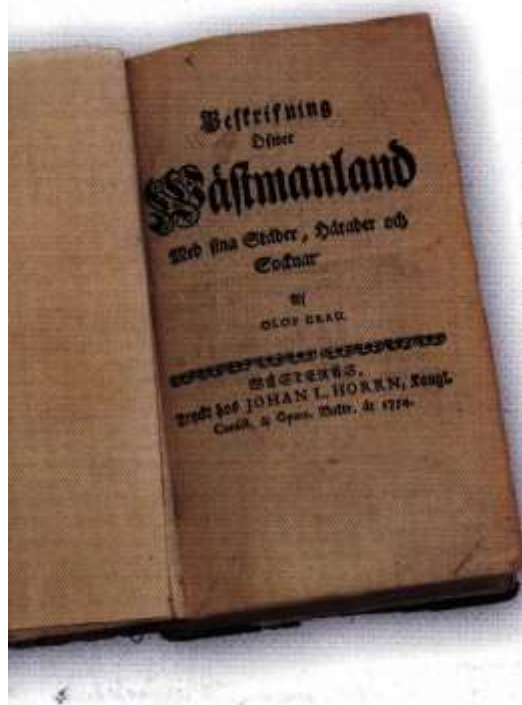
Text: Markus Holmberg

Den ursprungliga stenkyrkan i Västerfärnebo byggdes omkring år 1300. Möjligen kan det ha funnits en äldre kyrka av trä. Det som tyder på det är dopfunten, kyrkans äldsta inventarium, inte var ny då kyrkbygget startades. Materialet var gråsten, med tegel runt dörrar och fönster. Grundplanen utgjordes av en rektangel, 35 m lång och 14,5 meter bred. Väggarnas höjd till takfoten uppgick till knappt tio meter, gavlärnas höjd troligen det dubbla. Det höga, spetsiga yttertaket var utformat så att snö lätt kunde rasa av, en nödvändighet vid kyrkbyggen i länder med bistert vinterväder. Under det fanns ett invändigt trätak, troligen utformat som ett s k tunnvalv. Golvet var av tegel. Intill kyrkan uppfördes en klockstapel.

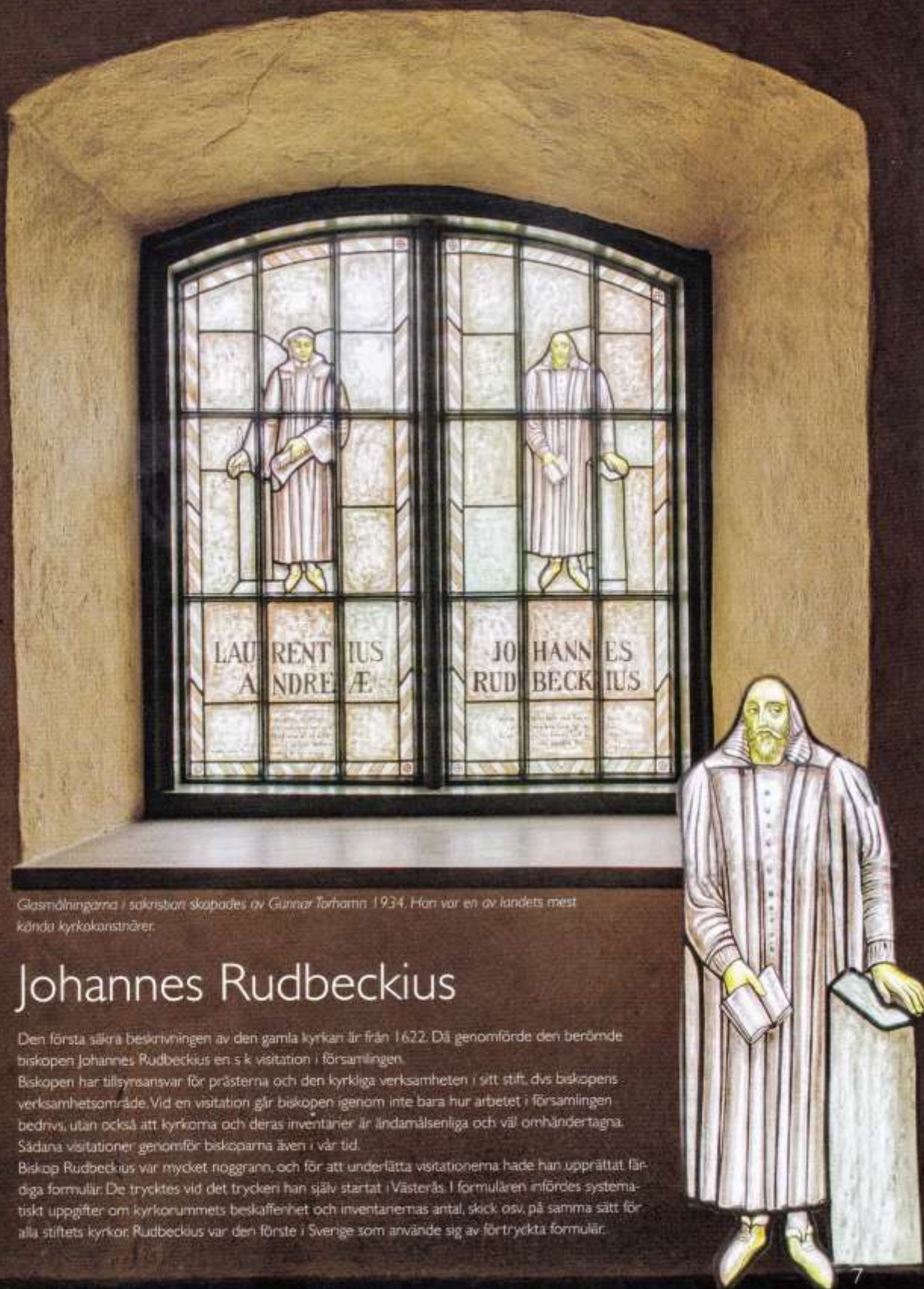
Den hade en murad nederdel och en spåntäckt spira. Kyrkogården omgavs av en så kallad bogårdsmur och utanför den fanns ett antal kyrkstallar. Kyrkan placerades, som traditionen bjöd, med koret i öster. Ingången låg på södra sidan. Det är oklart om det fanns sakristia och s k vapenhus från början, eller om de byggdes till på 1400-talet i samband med att innertaket av trä ersattes med tre murade stjärnvalv.

Gummans dike

Vem som ledde det första kyrkbygget vet vi inte, men en lokal sägen berättar om en Monsieur Guilmant eller Guillemand eller Guillaume. Många utländska byggmästare var under medeltiden verksamma vid kyrk-

"Beskrifning öfver Wästmanland med sina städer, häradet och socknar"

Glasrörelserna i sakristian skapades av Gunnar Torhamn 1934. Han var en av landets mest kända kyrkarkonstnärer.

Johannes Rudbeckius

Den första säkra beskrivningen av den gamla kyrkan är från 1622. Då genomförde den berömda biskopen Johannes Rudbeckius en s k visitation i församlingen.

Biskopen har tillsynsansvar för prästerna och den kyrkliga verksamheten i sitt stift, dvs biskopens verksamhetsområde. Vid en visitation går biskopen igenom inte bara hur arbetet i församlingen bedrivs, utan också att kyrkorna och deras inventarier är ändamålsenliga och väl omhändertagna. Sådana visitationer genomför biskoparna även i vår tid.

Biskop Rudbeckius var mycket noggrann, och för att underlätta visitationerna hade han upprättat färdiga formulär. De trycktes vid det tryckeri han själv startat i Västerås. I formulären infördes systematiskt uppgifter om kyrkonummets beskaffenhet och inventariernas antal, skick osv, på samma sätt för alla stiftets kyrkor. Rudbeckius var den förste i Sverige som använde sig av förtryckta formulär.

Visitation 1622

Före reformationen fanns inga bänkar i kyrkorna. Församlingen stod upp under gudstjänsterna. Av visitationsprotokollet från 1622 framgår att kyrkan ännu inte hade vare sig bänkar eller predikstol.

Det är ett missförstånd att prästerna före reformationen bara skulle ha talat latin under mässorna. De få böcker som fanns att tillgå var skrivna på latin, och det skötte ordinarier, dvs de fastställda böerna och mässtexterna, lästes på latin. Bibelläsningarna, däremot, översatte prästen själv till svenska. När han utläste och förklarade texten gjorde han det förstås också på det språk alla förstod.

Efter reformationen, dvs under 1500-talets senare del, trycktes Bibeln och övriga gudstjänstböcker på svenska. Predikan blev nu ett viktigare moment än tidigare, och kunde pågå i över en timme. Dessutom skulle prästen meddela allahanda kungörelser från myndigheterna. Det blev då angeläget att hela församlingen kunde koncentrera sig på att lyssna. Från 1600-talet började man därför att sätta in predikstolar i kyrkorna. Av praktiska skäl placerades de upphöjda och en bit ner i kyrkorummet, för där hördes och syntes prästen bäst. När predikstolarna byggts kunde också bänkarredning sättas in.

byggen i Sverige. Deras namn var svåra att uttala för en västmanlänning vid den tiden, och förvanskades.

I Svartån, inte långt från kyrkplatsen, fanns en plats som i folkmun kallades "Gummans dike", eller tidigare "Gullmans dike". Kanske härrör namnet från den franske byggmästaren, som, i så fall, ska ha tagit

sitt liv där. Sägner berättar nämligen, att han, då det blev dags att riva byggnadsställningarna, börjat tvivla på sina egna hållfasthetsberäkningar. Av frukten för att det nya kyrkbygget skulle rasa samman, sökte han döden i åns djupaste göl, för att undkomma skammen.

Men liknande berättelser finns även på

Tuschlaving utförd av hovjunkaren Gustaf Silfverstråhle, strax efter ombyggnaden i slutet av 1700-talet. Foto: Västmanlands museum

andra håll i landet och från mer betydande byggnadsverk. Kanske är berättelsen en vandringssågen, och namnet "Gummans dike" av helt annat ursprung.

Interiören

Några spår av väggmålningar har inte återfunnits, förutom tre av de s k konsekra-tionskorsen (se sid 2). I kyrkorummet var koret avskilt med ett skrank av trä. I koret fanns kyrkans finaste altare, högaltaret, där prästen eller prästerna ledde mässan på söndagar. Innanför korskränket fick bara präster och andra altartjänare vistas. Trots att korskränket försvann efter reformationen och ersattes av enkla knäfall, en s k altarrund eller altarring, gör arvet från den gamla ordningen att än i dag kan uppstå diskussion om vem som får gå ända fram till altaret i en kyrka.

Omkring år 1520 placerades det stora altarskåpet från Antwerpen på högaltaret – där det alltjämt står kvar.

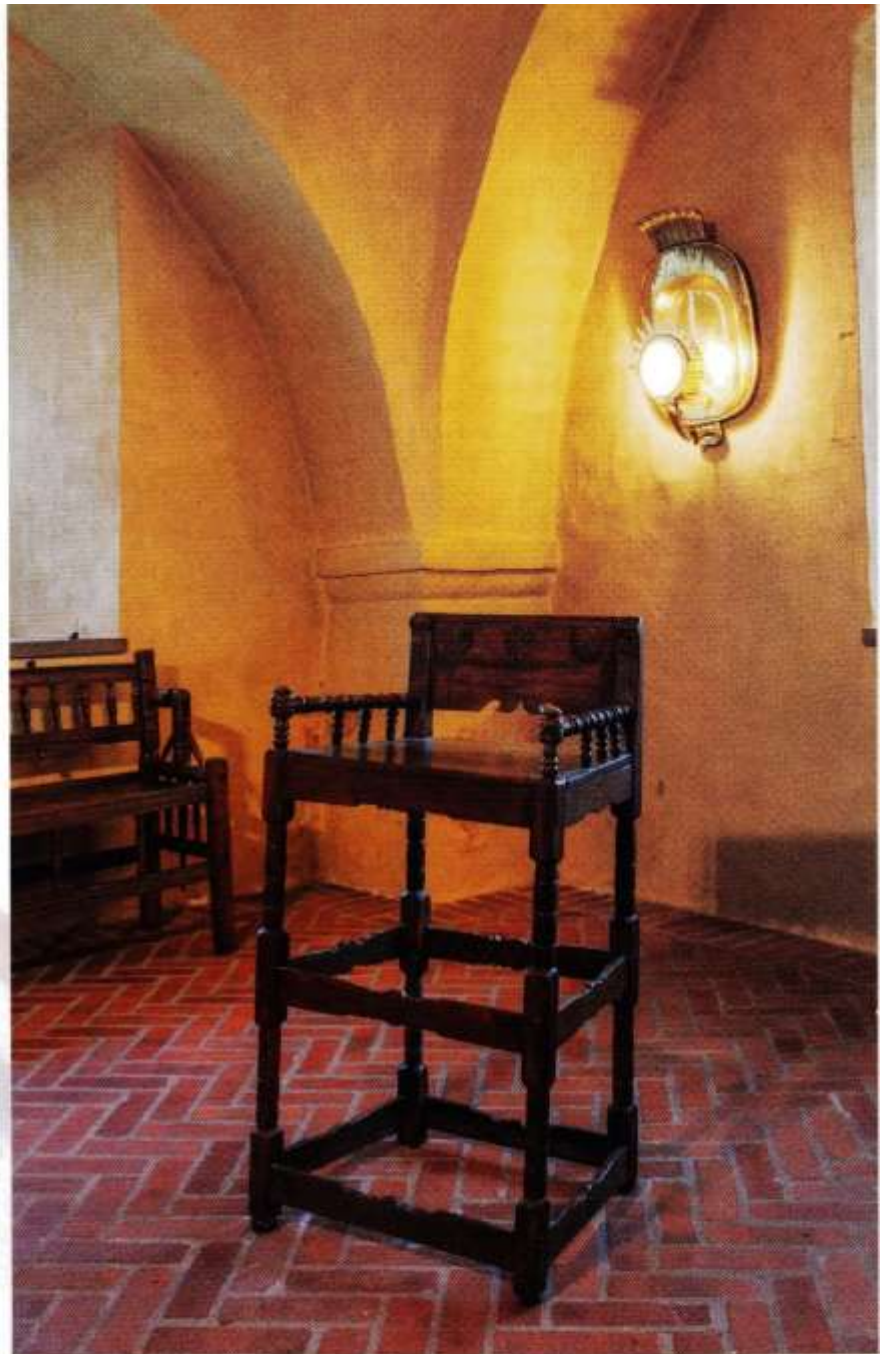
I långhuset, församlingens del av kyrkorummet, fanns ytterligare altaren. På norra sidan ett där antagligen kyrkans Mariabild var placerad. Den är tillverkad i en norrländsk verkstad omkring år 1500. Kanske hade den en enklare föregångare. Den 28 sept. 1884 beslutade kyrkstämman att skänka skulpturen till Nordiska museet.

Själammässor

Under medeltiden hade kyrkorna ofta ett altare även på södra sidan i långhuset. Där fanns bilder av helgon, och där kunde församlingen tända ljus, och be om helgonens förböner. Sidoaltarna användes vid mässor på vardagar och där firades i regel också de s k själammässorna.

Det var vanligt att testamentera medel till kyrkan, efter ge donationer; och i gengäld blev man efter sin död omnämnd i förbön i en särskild mässa, som kunde firas t ex på dödsdagen under ett antal år (beroende på testamentets omfattning). Avsikten var att förkorta den dödes tid i den plågsamma skärveliden, i väntan på uppståndelsen på den yttersta dagen. Med tiden blev kyrkans åtagande att fira själammässor omfattande, och prästerna i en medeltida kyrka hade många mässor att ansvara för. Det var dock inte nödvändigt att någon församling närvarade, utan prästen kunde ensam framföra bönen för de dödas själar.

Martin Luther avisade tanken att det gick att påverka de dödas förhållanden, och själammässorna upphörde efter reformationen. ●

Bookestolen

Vid Rudbeckius besök fanns alltså ännu ingen predikstol, men däremot ett föremål som i protokollet kallas "bookestolen". Förmodligen är den identisk med den möbel som idag förvaras i sakristian. Den har formen av en stol men sitsen har en omtömd lag balustrad och är alltför hög för att kunna användas som en vanlig sittplats. Ursprungligen kan den ha varit ett slags läspulpet, eller möjligen varit tänkt för prästen under tidebönen, de dagliga läsningstjänsterna. Måhända har den senare fått en annan funktion uppe i predikstolen, för präster som inte orkat stå då de predikade. Ungefär tio år efter biskop Rudbeckius visitation i 1622 fick kyrkan sin första predikstol, med korg och baldakin (ett tak som reflekterade ljudet). Bänkinredning tillkom vid samma tid. Rudbeckius var angelägen om att predikstolarna skulle vara monumentalt utförda. Av den första predikstolen återstår bara några snidade detaljer som nu finns i Statens historiska museums samlingar i Stockholm. Den tillverkades av den s k Fläckebybornästaren och ersattes av den nuvarande 1825.

Ombyggnaden sätts i verket

Vid biskop Kalsenius visitation 1737 beskriver han kyrkan som trång och mörk, "till hwäggar och hwallf ganska bofällig" (dvs illa medfaren). Han föreslog därför att församlingen skulle börja samlar pengar till nödvändiga reparationer eller en ombyggnad. Men tiden gick utan att några större förbättringar skedde. **Text: Markus Holmberg**

Vid biskopsvisitationen 1755 påtalade även biskop Troilius att kyrkan var i dåligt skick: valven rämnade och golvet låg ojämnt. Dessutom ansågs den vara för trång. Det var dags för församlingen att ta ett krafttag och sätta sin kyrka i stånd.

Hur stor behöver en kyrka vara?

Fram till 1809 rådde officiellt s k kyrkogångsplikt i Sverige, men det innebar inte att hela befolkningen gick i kyrkan samtidigt. Det var inte praktiskt möjligt, inte minst med tanke på avstånden. I stället var det i många tider ofta så att en eller ett par personer från varje gård deltog i söndagens gudstjänst. De representerade gården, och delade med sig av vad de fått höra i kyrkan och, inte minst, på kyrkbacken, då de kom hem. Vid de stora helgerna samlades fler i kyrkorna, men inte ens då var alla där: de yngsta och de äldsta fick stanna hemma, och någon måste passa både dem och djuren, och vakta gården mot eldsvåda. Istället samlades familj och tjänstefolk till husandakter, enligt anvisningarna i Luthers lilla katekes. Och genom att resa runt i församlingen och hålla husförhör, då ingen kom undan, kunde prästen förvissa sig om, att kunskapen om och respekten för kristendomen, upprätthölls.

I slutet av 1700-talet hade invånarantalet i Västerfärnebo socken ökat och befolkningen var tio m större än i staden Västerås. Att uppföra en kyrka där alla rymdes var omöjligt. Men en stor och ståtlig modern kyrka – istället för en liten, mörk och illa medfaren – skänkte stolthet och status åt bygden. Ändå gick det långsamt innan ombyggnaden kom igång. 1767 hade en större och ljusare sakristia byggts till, under ledning av en bygg- och murmästare Schultzberg, men längre än så verkade man inte komma. Orsaken till fördröjningen? Karbenningborna!

Karbenning

Karbenning sågs som en del av Västerfärnebo, men hade blivit egen församling 1686. Vägen till kyrkan i Västerfärnebo var lång, och en kyrka av timmer hade därför byggts i Karbenningby redan trettio år tidigare. Men de två församlingarna hörde fortfarande ihop i ett och samma pastorat, dvs de hade gemensam kyrkoherde. Frågan var nu om karbenningborna var skyldiga att vara med och bekosta det stora kyrkprojektet i Västerfärnebo. Om Karbenning betraktades som en s k annexförsamling måste den vara med och ta ansvar för moderkyrkan – men om Karbenning var en s k kapellförsamling behövde man inte göra det. Inte oväntat föredrog folket i Karbenning att betrakta sig som en kapellförsamling. Antagligen var man tillfreds med sin egen kyrka, och ville hellre lägga sina resurser på den. I Västerfärnebo, däremot, betraktades Karbenning som annexförsamling, och förväntades bidra. Meningsmotsättningarna pågick under lång tid, utan att kunna avgöras. Till sist hamnade frågan hos Rikets Ständer, dvs i riksdagen i Stockholm. Där beslutades det 1766, salomoniskt kan man nästan säga, att Karbenning visserligen var att betrakta som kapellförsamling – en seger för karbenningborna – men att man ändå skulle vara med och bekosta bygget, åtminstone av det nya kyrktornet. Därmed kunde arbetet äntligen komma igång.

Kontraktet

I kyrkoarkivet, som numera förvaras i Landsarkivet i Uppsala, finns ett dokument med titeln: *Mur- och byggmestaren Joh. Walmstedts contract med Westra Fernebo församling angående Kyrka och Torn byggnad 6 april 1768*. Kontraktet är undertecknat av:

Kyrkoherden Johan Tillæus (1698-1769)

Tillæus härstammade från en prästsläkt i Dalarna. Han studerade i Västerås och prästvigdes 1727. Sina första tjänster hade han i Kumla och 1753 blev han kyrkoherde i Västerfärnebo, samt kontraktsprost året därpå. Tillæus fick överta den långdragna frågan om vad som skulle göras

åt den färdiga kyrkobyggnaden. Men 1761, strax efter en gudstjänst, drabbades han av ett slaganfall som gjorde att han inte längre kunde arbeta. Befattningen som kyrkoherde innehade han ändå på livstid. Arbetet fick istället utföras av kyrkohandens unge adjunkt Johan Rhamnelli och komministern Carl Johan Avelin. Den skräpliga Tillaeus blev med tiden sängliggande och drabbades av kallbrand i ena foten, vilket ledde till att han dog, på julaften 1769. Han fick aldrig se kyrkbygget färdigt. Efterträdaren Andreas Carlbaum, som bl a varit rektor vid gymnasiet i Västerås, fick fullmakt till tjänsten den 20 augusti 1770.

Kyrkvårdarna Jonas Ehrenhielm (1731-97) och Gustaf Wittfoth (1726-1782)
Ehrenhielm var officer vid Västmanlands regemente, och bodde på officersbostället i Isingby. Han var gift med Regina Maria Ewert, vars föräldrar ägde Hörsjöfors bruk. Wittfoth ägde Högfors bruk i Karbenning tillsammans med en kompanjon och

bodde i bruksherrgården. 1768 sålde han sin andel och köpte i stället Gysinge bruk.

Carl Gottfr. Hanck (1728-?)
Hanck hade titeln kronobefallningsman. Varje län var på 1700-talet indelat i fögden och i varje fögden fanns en ställig tjänsteman. Hans främsta uppgift var att samla in de skatter, böter och avgifter som tillföll staten. Hanck var således myndigheternas företrädare i trakten.

De elva s k sexmännen eller rotemästarna:
Isaac Fernström
Mats Ersson i Sör Gjärsbo
Mats Olsson i Norr Salbo
Hans Matsson i Fors
Anders Jansson i Sunnanåker
Lars Andersson i Norr Gersbo
Anders Jansson i Ösby
Olof Ersson i Sör Hörende
Mats Ersson i Hedåker
Anders Jansson i Vesterby Kil
Jan Ersson i Råshyttan
Sexmännen, vars antal kunde variera, var dåtidens förtroendevalda i både kyrka och

samhälle. De skulle se till att sockenstämman beslut verkställdes, de ansvarade för kyrkobyggnadens och prästgårdens underhåll, hade uppsikt över tondet (dåtidens kyrkoskatt) och var prästerna behjälpliga i diverse ärenden – inte minst med att upprätthålla ordning och sedlighet i socknen. Sju av de elva har undertecknat med bomärke.

Joh: H. Walmstedt
Mur- och Byggmästare ●

Johan Henrik Walmstedt

Uppdraget att bygga om Västerfärnebo kyrka gick till en ung, okänd - men ytterst trendmedveten - murmästare i Stockholm. Han umgicks i kretsarna kring Gustav III, och satte igång ett projekt enligt det absolut senaste modet. Från medeltida sockenkyrka förvandlades byggnaden på några år till det kungen själv vid ett besök kallade en av de vackraste kyrkor han sett på landsbygden. Text: Markus Holmberg

Lerbo kyrka i Strängnäs stift ingår numera i Katrineholmsbygdens församling. Den ersatte en medeltida kyrka som revs nästan helt. Takryttaren tillkom på 1800-talet. Foto: Katrineholmsbygdens församling

Johan Hindrich (Henrik) Walmstedt (i vissa äldre skrifter felaktigt kallad Malmstedt) föddes 1743. Redan 1764, då han precis blivit myndig, sökte han inträde i Stockholms murmästarämbete. En murmästare byggde hus av sten och tegel, till skillnad från en byggmästare, som vid den här tiden bara byggde av timmer och trä. Murmästaren var oftast också arkitekt, och gjorde själv kompletta ritningar. Walmstedt hade skaffat sig kunskaper i yrket på det vanliga sättet: genom att arbeta sig upp vid olika byggen. Systemet med lärlingar, gesäller och mästare var noga reglerat. Man lärde sig yrket genom att arbeta tillsammans med mer erfarna

kamrater, och fick avlägga prov för att avancera. För att självständigt kunna verka i ett hantverksyrke i en stad var det enligt bestämmelserna nödvändigt att uppnå mästarevärdighet och upptas i ett skrå. Bara då fick man driva vad vi skulle kalla eget företag.

Murmästare och arkitekt

För att antas som mästare i ett skrå lämnade man in ett s k mästestycke. Hos murmästarna utgjordes det av ritningar till en byggnad, som skulle innehålla trappor och andra komplicerade detaljer. Ritningarna granskades noga av de erfarna medlemmarna i ämbetet, och om konstruk-

tionerna höll måttet godkändes de, och den sökande upptogs som mästare. Till skillnad från i andra ämbeten, t ex snickare eller stölmakare, utfördes inte det som ritningen avsåg. Det var inte praktiskt möjligt, utan det viktiga var att ritningarna visade på gedigen kunskap och erfarenhet. För en murmästare var det inte själva byggandet som bedömdes, det skulle ju ändå utföras av andra hantverkare, utan i första hand det tekniska och konstnärliga kunnandet. Men Walmstedt måste ha haft mycket på gång. Han inkommer nämligen inte med sitt mästestycke förrän efter ett flertal påminnelser. Först fyra år efter ansökan, 1768, upptas han i Stockholms murmästarämbete, bara tjugofem år gammal. Ingen kunde väl då ana att han många år senare skulle komma att väljas till murmästarnas älderman och ordförande.

Det första stora uppdraget

Strax innan Walmstedt påbörjar arbetet i Västerfärnebo har han anlitats för att uppföra en ny kyrka i Lerbo, utanför Katrineholm. Bygget pågick 1765-69. Det är en förhållandevis enkel byggnad, och Walmstedt var tvungen att följa andras ritningar. Att självständigt ge sig i kast med den betydligt mer avancerade omvandlingen av kyrkan i Färnebo var en mycket större utmaning.

Walmstedt var alltså en ung man då han skriver kontrakt med Västerfärnebo församling, samma år som han erhållit mästarskapet. Hur flämboborna kommit i kontakt med honom, vet vi inte, men kanske är hans ringa ålder en av förklaringarna till att just han anlitades. Han var nyutnämnd mästare och hade ännu inte hunnit långt i karriären. Ett så omfattande projekt som Västerfärnebo måste ha tätt sig lockande, en chans att visa vad han kunde. Säkert var han entusiastisk och övertygande - samtidigt som han som ny och oetablerad inte kunde begära så mycket betalt.

Slottsmurmästaren och stadsmajoren Johan Hindrich Walmstedt (1743-1827). ▶
Teckningen är utförd den 30 juli 1806 av Johan Laurentz Caton. Foto: Nationalmuseum.

Adolf Fredriks kyrka vid Sveavägen i Stockholm, uppförd 1768-44.
Foto: Adolf Fredriks församling

Walmstedt i Stockholm

Walmstedt var väl bevärdad i tidens arkitektoniska mode. Det kyrkoprojekt han genomför i Västerfärnebo följde sista skicket inom arkitekturen. Samma år som kontraktet undertecknas, grundläggs Adolf Fredriks kyrka i Stockholm. De båda kyrkornas exteriörer har påtagliga likheter, om än man skulle kunna kalla Färnebo för "kusinen från landet".
Kanske fanns Walmstedt med i kretsarna kring den store arkitekten Carl Fredrik Adelcrantz (1716-96), som ritat Adolf

Fredriks kyrka i intensiv dialog med kung Gustav III personligen. Adelcrantz ledde arbetet med det fortsatta bygget av det nya kungliga slottet i Stockholm, och dit knöts också Walmstedt, som därmed fick titeln slottsmurmästare. Det skulle kunna ha varit hos Adelcrantz som Walmstedt gått i lära.

Bondeska palatset

Sammanlagt uppförde Walmstedt arton nya byggnader i Stockholm under åren 1765-1805. Få finns kvar idag, de flesta har fallit offer för 1900-talets rivningsvåg. Ett prestige-uppdrag var det så k Bondeska palatset. Det byggdes på uppdrag av riksmarskalken Carl Bonde. Riksmarskalken kommer vid hovet närmast i rang efter kungen. Palatset hade ett av huvudstadens förmästa lägen, vid Norrström mitt emot Kungliga slottet. Bygget var ett enormt projekt. Det stod färdigt 1798 efter elva års arbete, med en ståtlig fasad och påkostade interiörer. Trots att det betraktades som ett av Stockholms förmästa privatpalats, revs det hundra år senare.

I den politiska hetluften

Med tiden fick Johan Henrik Walmstedt allt flera anknytningar till hovet. Han var knuten till de byggnadsarbeten som ständigt förekom på Kungliga slottet. Men han var också kapten i Stockholms borgerskaps infanteri, en position som gjorde att han befann sig mitt i den politiska hetluften.

Borgerskapet ansvarade för bevakningen och försvaret av huvudstaden, i synnerhet då den ordinarie krigsmakten befann sig ute i fält. Gustav III utfärdade noggranna föreskrifter för borgerskapets olika militärkårer. Alla borgare, dvs stadsbor i etablerad ställning som inte tillhörde adeln eller prästerskapet, skulle vara med, för att kunna rycka in vid oroligheter. Borgerskapet var kungatrogna, och ställde sig på kungens sida vid Gustav III:s statskupp 1772.

I slutet av år 1788 sammankallade kungen en riksdag, som ägde rum i februari året därpå. Hans avsikter var att stärka sin makt och att få fram mer resurser till det pågående kriget mot Ryssland. Kungens planer var omstridda, och han använde borgerskapets olika militärkårer för att garantera sin egen säkerhet och tygla sina motståndare. Författaren Per Anders Fogelström skildrar de dramatiska händelserna på Stockholms slott vintern 1788 i boken *Krigens barn*:

PK, som under den föregående dagen och natten varit i tjänst vid högvakten på Slottet, förstod att något skulle ske även om han inte visste vad. Natten hade varit orolig, budbärare hade kommit och gått och borgerskapets kavalleri hade fått order om samling vid Norrbo, på Södermalmstorg och i Slottsbacken. Och efter avlösningen klockan tio skulle de nu tjänstgörande inte få gå hem utan i stället samlas utanför borggården.

Bondeska palatset hade ett av Stockholms finaste lägen i kvarteret Rosenbad, där nuvarande regeringskansliet ligger. Foto: Okänd fotograf 1898, Stockholms stadsmuseum

På närmaste överordnade, kaptenen och murmästaren Walmstedt, återkom sedan han lämnat sin rapport vid dagens "lever" i kungens paradsängkammare. Walmstedt kunde berätta att kungen varit lugn och uppträtt som vanligt, inte visat några tecken på oro. På väg därifrån hade Walmstedt mött representanter för de tre afrikanse stånden som var på väg för att uppvakta kungen. Av vad han uppsnappat av deras samtal anade han att de ville uttrycka sin oro över att riksdagen drog ut på tiden.

Inspirerad av den franske kungen Ludvig XIV hade Gustav III infört "Le Lever", uppställning, en mottagning för olika tjänstemän och sändebud. Den hölls i kungens sängkammare under det att han kläddes på och gjorde sig i ordning för dagen. Walmstedt avlade (enligt Fogelström) sin rapport i Gustav III:s paradsängkammare, som hade inretts bara några år tidigare. I samma rum dog kungen efter skottet på maskeradbalen 1792. Walmstedts goda förbindelser gjorde att han så småningom befordrades och blev sk stadsmajor. Därmed var han chef över alla Borgerskapets militärkårer och också över stadsvakten, dåtidens ordningspolis.

I kungens och statens tjänst

Vid inledningen av 1800-talet hade Walmstedt knutits både till Stockholms slottsstat, som skötte Kungliga slottet med dess inredningar och inventarier, och till Kungliga

"Inga kyrkor må ... härnå efter byggas af trä, utan bära de, efter tillgången på orten verkställas af murtegel, marmor, sandsten, täljsten eller gråsten".
Ur Förordningen avseende Publika byggnader som infördes 1776.

Överintendentsämbetets Redogörelsecontor. Bland hans arbetskamrater fanns bildhuggaren Johan Tobias Sergel, historiemålaren Per Krafft och landskapsmålaren Elias Martin – några av de allra främsta ur den svenska konsthistorien.

Överintendentsämbetet (som i senare tid omvandlades till Kungliga Byggnadsstyrelsen och därefter till Statens fastighetsverk) hade fått en betydelsefull uppgift när den statliga Förordningen avseende Publika byggnader infördes 1776. Där slogs det bl a fast att de församlingar som ville bygga en ny kyrka, inte sällan efter att stora delar av den gamla från medeltiden rivits, måste lämna in ritningar till Överintendentsämbetet. Ämbetet granskade ritningarna och bedömde om de kunde komma till utförande. I så fall lämnades ärendet till Kunglig Majt för beslut. Överintendentsämbetet gjorde också egna ritningar och föreslog församlingar hur ett nybygge kunde se ut. Denna centralisering bidrog till att många kyrkliga byggnadsprojekt under slutet av 1700-talet och 1800-talet blev tämligen likartade runt om i landet. De ideal som präglade Överintendentsämbetet i Stockholm blev norm för hela Sverige.

Redan när Walmstedt var verksam i Västerfärnebo på 1760-talet hade han skickat sina ritningar till Överintendentsämbetet. Men han hade haft större frihet att utforma bygget efter eget huvud än vad som var möjligt några decennier senare. På äldre dagar blev Walmstedt en av dem som från stockholms-horisont avgjorde hur kyrkor och andra publika byggnader i hela landet fick se ut.

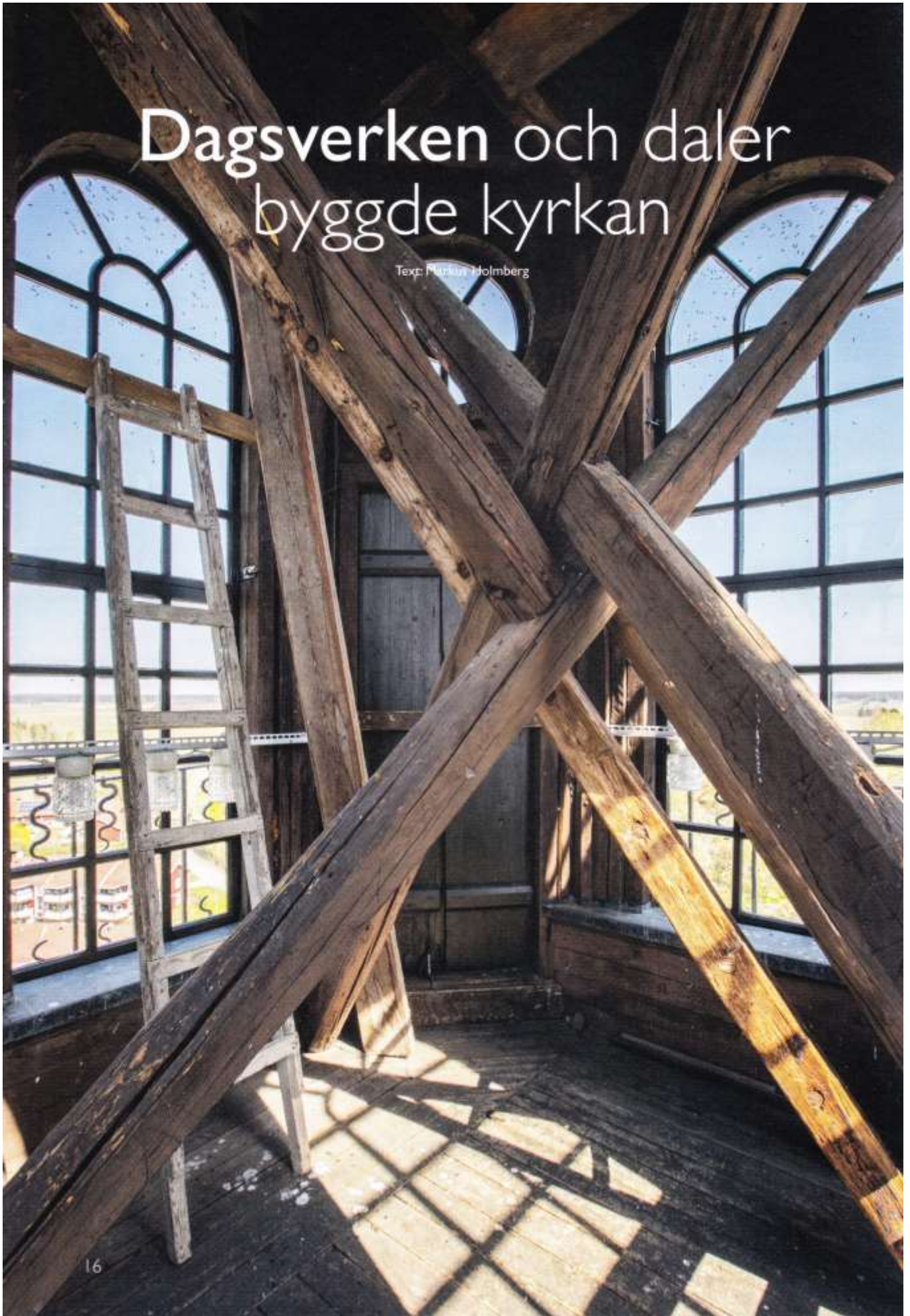
Nya tider

Johan Henrich Walmstedt dog den 9 februari 1827, åttiofem år gammal. Då hade det gått femtio år sedan han undertecknade kontraktet för sitt första stora uppdrag: den moderna Västerfärnebo kyrka i tidsenlig gustaviansk stil. Vid Walmstedts död hade den stilen hunnit bli omodern. Ett nytt formspråk gällde, som Jean Baptiste Bernadotte, kung Karl XIV Johan, fört med sig från Napoleons Frankrike: empiren eller, som den kallades i Sverige, Karl Johans-stilen. Snart skulle industrialismen helt förändra samhället. Skräväsandet avskaffades 1846. Därefter blev det fritt för vem som helst att tillverka och bygga vad som helst, utan organiserad kvalitetskontroll. ●

Dagsverken och daler byggde kyrkan

Text: Martin Holmberg

Det första som hände var att kyrkan i Västerfärnebo fick en ny sakristia. Den stod färdig 1767. Den gamla saknade uppvärmning och böcker och textilier som förvarades där blev skadade. Den nya var försedd med eldstad och väl tilltagen, eftersom den också var avsedd att användas som sammanträdesrum och murmästarens arbetsrum under ombyggnadstiden. I 1768 började ombyggnaden på allvar.

- De gamla murarna höjdes med drygt en meter och förstärktes kraftigt. Ny murning skedde både med gråsten och tegel.
- Långväggarna till den medeltida kyrkan bröts upp för utbyggnad av huskroppar mot söder och norr som fick spåntäckta tak. Därefter bildade den nya byggnaden ett liksidigt kors. I långhuset behölls de tre medeltida stjärnvalven och i korsarmarna murades nya av enklare utformning.
- Klockstapeln revs och dess användbara virke användes till det blivande tornet.
- Ett väldigt centraltorn uppfördes, med plats för de tre kyrkklockorna. Överst kröntes tornet av en lanternin, den s.k. glaskammaren. Den totala höjden blev 44,7 meter.
- Antalet fönster ökades till tolv, större än tidigare och placerade symmetriskt (de gamla glasmålningar som antagligen funnits gick till spillo).
- Tre s.k. portiker byggdes, i norr, söder och väster, och de alljämt befintliga dörrarna sattes in. Kyrkan putsades, både in- och utvändigt, och fasaden fick sin ännu bevarade färgsättning i gult och vitt.
- Efter utbyggnaden nyinreddes kyrkorummets successivt under de följande årtiondena. I väster byggdes en större läktare och på norra sidan av korat en mindre.

Byggnadsmaterialet

Det som behövde köpas in var t.ex. järnsmide, kopparplåt till tornet och glas. Nästan allt byggnadsmateriel lämnades i natura av sockenborna. Den stora kostnaden – själva arbetet – utfördes i form av dagsverken. Kyrkoherdens adjunkt Johan Rhamnelius förde noggranna anteckningar:

- 180.072 st murtegel
- 5.196 st listtegel
- 4.059 tunnor gråkalk
- 4.428 lass gråsten
- 2.700 lass sand
- 1.845 st plankor
- 3.969 st bräder
- 738 st takstolar
- 738 st ställningsspiror
- 52 st bjälkar à 18 alnar (= 10,8 m)
- 52 st bjälkar à 13 alnar (= 7,8 m)
- Samt cirka 34.000 dagsverken!

Ett dagsverke omfattade troligen tolv tim-

mar, sex dagar i veckan. Antalet helgdagar utöver söndagar var betydligt fler än idag, ca sextio per år. Ett år omfattade alltså $365 - 52 - 60 = 253$ arbetsdagar. Det innebär att i genomsnitt var 45 personer sysselsatta med bygget varje arbetsdag under tre år. Men arbetet var inte jämnt fördelat under året. På vintern gjorde kylan och mörkret det både svårt och farligt att klättra på ställningar. Därför mer arbete fanns under sommarhalvåret, dvs. då det också var som mest att göra i jordbruket.

Finansieringen

Socken hade delats upp i elva så kallade sexmansrotar: Salbo, Hebo, Islingby, Gerdöbo, Ösby, Hörende, Längsjö (i Karbenning), Hågebacken, Kilbo, Mälby och Rosshyttan.

I varje rote fanns 396 matlag (hushåll). Sexmännen, som var elva till antalet, såg till att varje rote levererade sin andel av materiel och dagsverken.

Församlingens totala kostnad för ombyggnaden uppgick till 98.090 daler kopparmynt i kontanter. I dagens penningvärde motsvarar det ungefär 6 miljoner kronor. Av totalkostnaden utgjorde ersättningen till murmästare Walmstedt motsvarande 1,2 miljoner kronor. Då projektet startade fanns endast 5.000 daler kopparmynt, idag motsvarande ca 300.000 kr, i kyrkokassan. Församlingen ansökte därför om att kollekt till bygget skulle tas upp i landets alla kyrkor en viss söndag. Det beviljades och dessutom fick man två kollekt från kyrkorna i Västerås stift. ●

I 1786 bekostade brukspatron Lars Pålhammar på Fars (Härnösands) ett tornur som beställdes från det av hans farbror, den berömda Christopher Pålhem, grundade Stjärnsunds Manufakturverk. Loden skänktes av bruksägaren på Rosshyttan Anders Carlbaum, kyrkoherdens son. ▼

Det medeltida altarskåpet

Till konsthistoriens höjdpunkter hör de altarskåp som under slutet av 1400- och början av 1500-talen tillverkades i Flandern, som idag är en region i Belgien. I städerna Bryssel och Antwerpen fanns en stor produktion av träsniderier – men altarskåpen är allkonstverk av både skulptur och måleri.

Text: Markus Holmberg

När åtta dagar hade gått och man skulle omskära pojken fick han namnet Jesus, det som ängeln hade gett honom innan hans mor blev havande. Lukasevangeliet 2:21

Västerfärnebo kyrkas skåp är tillverkat omkring år 1520 troligen hos Jan de Molder i Antwerpen. Han var medlem i Lukasskrået och en av flera som drev egen verkstad i staden. Enligt traditionen var evangelisten Lukas bl a konstnär. I verkstaden arbetade olika slags hantverkare som tillsammans skapade altarskåp under mästerns överinsyn. Godkända altarskåp från Antwerpen signerades inte av tillverkarna utan stämplades med stadens symbol: en avhuggen hand. Jan de Molder var verksam 1494-1550.

Altarskåp från hans verkstad finns i Musée de Cluny i Paris, Nationalmuseet i Warszawa och, förutom i Västerfärnebo, bl a i kyrkorna i Västerlövsta och Botkyrka. På många andra håll, t ex i Västerås domkyrka, finns altarskåp från samma tid av andra tillverkare.

Efter reformationen blev skåpen omoderna. I många områden som blivit protestantiska var man inte längre intresserad av framställningar som hämtade motiv ur helgonlegender eller från katolska lärosatser. Men i Sverige finns ändå mycket medeltida kyrkokonst kvar. Det beror på att de svenska reformatörerna på 1500-talet inte var så stränga när det handlade om att behålla gamla föremål. Det som

◀ Runt konsfästelsen finns åtta små bilder som illustrerar den katolska kyrkans sju sakrament (ett är dubblero för symmetris skull). Av dessa är det två som räknas som sakrament även i Svenska kyrkan, dopet (bilden) och nattvarden. Ibland räknar man också med bikten.

gick att använda behölls. Dessutom har vårt land i stort sett varit förskonat från krig och plundringar. Vårt klimat är också lämpligt för att träföremål inte ska ta skada, åtminstone var det så innan man började värma upp kyrkorna. I svenska kyrkor finns därför en konstsatt av internationell klass som dessvärre ofta förbises.

Ändå har många altarskåp och andra träskulpturer förpassats till kyrkvindar eller något uthus, och gått förlorade. Under det sena 1800-talet överlämnades många till museer, där de ansågs passa bättre än i kyrkorum. Så gick det t ex med Västerfärnebos gamla mariabild. Men altarskåpet har aldrig mött det ödet. Det har funnits i kyrkans kor allt sedan det donerades dit för femhundra år sedan av Otto Svinhuvud, biskop i Västerås 1501-22. Att det värddats väl beror säkert på att skåpet praktiskt taget enbart har bibliska motiv.

När skåpet är stängt, vilket det under medeltiden var på vardagarna, syns målade bilder av hur Jesus frestas av djävulen. ▶

◀ Den uppståndne Jesus.

Altarskåpet är ett s.k. mysterieskåp, i dem skildras händelser ur Nya Testamentet eller helgonlegenderna i dramatiska scener; med fint utförda statyetter placerade som på en scen. Belysningen kom från början bara från de levande ljusen på altaret. Altarskåpet i Västerfärnebo har en modern LED-armatur som återskapar den ursprungliga ljussättningen. Kläder och miljöer är hämtade från konstnärens samtid - om skåpen vore tillverkade idag, kunde vi vänta oss Jesus i jeans och soldater med k-pistar.

Skåpets mittdel skildrar Jesus död och uppståndelse. Dörrarnas målningar är en del av helheten. Berättelsen börjar med den övre vänstra dörren som föreställer Jesus när han förbereder sig i Getsemane, och fortsätter på den nedre vänstra dörren: Jesus blir förrädd av Judas med en kyss och döms sedan till döden av Pontius Pilatus (som tvär sina händer). De tre stora scenerna visar Jesus som bär sitt kors till avrättningsplatsen, följt av korsfästelsen och Jesus när han lämnat graven efter att ha uppstått från de döda. Därefter tre händelser efter uppståndelsen: På den övre högra dörren möter Jesus Tomas tvivlaren, och på den nedre högra dörren Kristi himmelfärd och den första pingsten.

De sex mindre scenerna i undre raden handlar om Jesus barndom: Bebädelsen, Marias möte med sin släkting Elisabet, Jesus födelse, de vise männens tillbedjan, omskärelsen och flykten till Egypten.

I äldre tider var altarskåpen stängda under vardagarna. Det innebar att de målade motiven på dörrarnas utsidor valdes med omsorg eftersom de sågs av många. I Färneboskåpet berättar de om hur Jesus, precis som vi i vardagslivet, utsätts för djävulens alla världsliga frestelser. ●

◀ Jesus korsfästes tillsammans med två rövare. Den på Jesus högra sida ångrade sig och bad Jesus om hjälp. Den andre tog inte det tillfället. Han är därför iförd en narmössa på sitt hängande huvud.

Nils Prytz (1605-1689), studerade vid universitetet i Dorpat, prästvigd 1638, lärare i Kåping och Västerås, kyrkoherde i Västerfärnebo från 1649, riksdagsman 1655 och 1658.

Prosten Prytz

Det går inte att berätta om kyrkans historia i Västerfärnebo utan att nämna prosten Prytz. Han hör visserligen inte till sjuttonhundratalet men är utan tvekan den mest kände – eller ska vi säga ökände – av församlingens präster.

Text: Erik Pettersson och Lars-Olof Eklund

1600-talets prästerskap i stormakten Sverige var viktiga personer med många funktioner. Huvudsysslan var förstås att sprida Guds ord, men lika viktigt var att förkroppsliga den världsliga makten inför sockenborna. I en tid utan vare sig radio eller internet fungerade kyrkan som bygdens nyhetsförmedlare. Prästen kunde då bli tvungen att både vara en

lojal statsjänsteman och samtidigt församlingens gode herde, en inte helt enkel uppgift då överheten ibland krävde åtgärder som var till socknens nackdel.

Dryckenskap, sabbatsbrott och horei

Nils Prytz var kyrkoherde i Västerfärnebo 1649-1689. Hans ambition var att skapa

ordning och reda i församlingen. Det hade han låtit sig inspireras till av biskop Rudbeckius, som på ett fördömande sätt predikat om tidens fördärv, dryckenskap, sabbatsbrott och horei. Ny biskop i Västerås, sedan Rudbeckius gått ur tiden, var Olaus Laurelius. Han var av exakt samma åsikt som sin företrädare. Han förordade skärpning av kyrkotukten, en uppgift som Nils Prytz tog på fullaste allvar. Vad hade då prosten Prytz för metod för att föstra sin församling? Fämboborna var, enligt honom, ett trotsigt släkte som inte kände någon som helst respekt för sin andlige ledare. Det berättas att mitt under pågående predikan kunde församlingen börja resonera med varandra och

"Prytzens dagg"

En knutpiska gjord av en tjurpenis överklädd med läder. Det fanns ursprungligen två stycken, varav den ena skänktes till Nordiska museet 1884. Den andra finns kvar i kyrkan.

ta fram elddon och flinta för att tända sina tobakspipor. Vid dessa tillfällen tillkallades klockaren eller så ingrep Prytz själv för att skapa ordning och reda med hjälp av käpp eller sin beryktade piska.

Under 1650-talet dömde Prytz det hårda Färnebofolket för allehanda gärningar, främst för brott mot det sjätte budet och i kyrkan krävde han ordning och reda. Den som inte skötte sig tuktdes med ömsom ord och ömsom slag. För att få ortsbefolkningen att förstå allvaret i kyrkans makt införde Prytz ett äktenskapsprov. Det innebar att det blivande äkta paret förhöordes på Luthers katekes. Visade det sig att kunskapen var alltför bristfällig förbjöds de att få gifta sig. Som straff dömdes de till böter som blev inkomster för kyrkan.

Alla dessa straff och påföljande böter medförde att Färneboarna fick ett allt större behov av kontanter. För att lösa problemen var Prytz villig att låna dem pengar, men med motprestationen att de pantsatte sin egendom. När lånetiden gått ut men skulden inte återbetalats, övertog Prytz egendomen. Genom denna tveklöst affärsmoral kom Prytz att bli en av de största jordägarna i socknen. Trots att biskopen förordade kyrkotukt och Prytz uppfyllde hans önskan mer än väl, så fanns det gränser för hur långt kyrkoherdar fick gå. Samma år som äktenskapsprovet infördes fick biskopen nog och Prytz blev tillfälligt avstängd från sin tjänst. Det kom att hända flera gånger.

Efter närmare fyrtio år av ständiga stunder började till och med den gamle prostén själv att tröttna. Färnebofolket var ett alltför motspänstigt släkte som inte ens han kunde påverka. Och Prytz ilska över ett sådant nederlag var något som inte undgick någon. Efter en lång livsgärning med att försöka forma de kärva sockenborna, kände han sig trött och började planera för att begära avsked och flytta till Stockholm, men han hann inte. Döden hann före och den 22 april 1689 avled Nils Prytz, 84 år gammal. Han begravdes inne i Västerfärnebo kyrka, till höger framme i koret. ●

◀ Ljuskronan i koret bär inskriptionen: MAG NICOLAUS PRYTZ ANNO 1689 DEN 20 JUNI. Kronan skänktes eller testamenterades till minne av Prytz.

På 1680-talet hade Färneboborna verkligen tröttnat på sin våldsamme kyrkoherde. Hur mycket de än klagade verkade ingenting hjälpa. Varken biskopen eller domkapitlet tycktes kunna rå på honom. Den sista utväg som fanns kvar var att skicka klagomålen till självaste kungen, Karl XI, som vid den här tiden ofta vistades på inte alltför avlägsna Strömsholms slott. Berättelsen publicerades i Barnbiblioteket Saga i början av 1900-talet, i tidstypiskt romantiserad form

Text: Erik Pettersson och Lars-Olof Eklund

Bygdens män sammanställde ett klagobrev och så reste en delegation bestående av socknens sex rikaste bönder till Strömsholm. Vid ankomsten fick de veta att kungen just kommit hem efter en ansträngande björnjakt, men han var ändå redo för att lyssna till bönders klagomål. Bönderna visades in i Drabantsalen. Aldst av de sex var Matts Ersson som utsetts att föra talan inför kungen. Med säkra steg gick han in i salen, men när han möttes av kungens blick veknade han och miste nästan talformågan. Stämmande framförde han sitt ärende: "Allt vad vi ha att säga stå här i de papper jag ödmjukligen vågat lämna Eder's majestät".

"Är det klagomål mot någon av mina

fogdar?", grymtade kungen. "Nej", svarade bönderna. "Fogden är en ärlig man, men prästen... Ge oss en ny präst, ers majestät. Den vi ha nu slåss så okristligt och är en tyrann. Till och med i Guds hus slåss han!" Kungen blev genast bekymrad över det han nu fick höra och frågade: "Slåss prästen? Med vem då?" Matts Ersson svarade: "Ni känner inte Nils Prytz. Han är okristlig i sin väldiga styrka och har brutit både armar och ben på både grova och starka bönder." Kungen lyssnade uppmärksam och förstod problematiken. Bönderna bugade sig djupt, tackade för att de fått besöka kungen och drog sig sedan tillbaka. Ensam stod kungen kvar, förundrad över

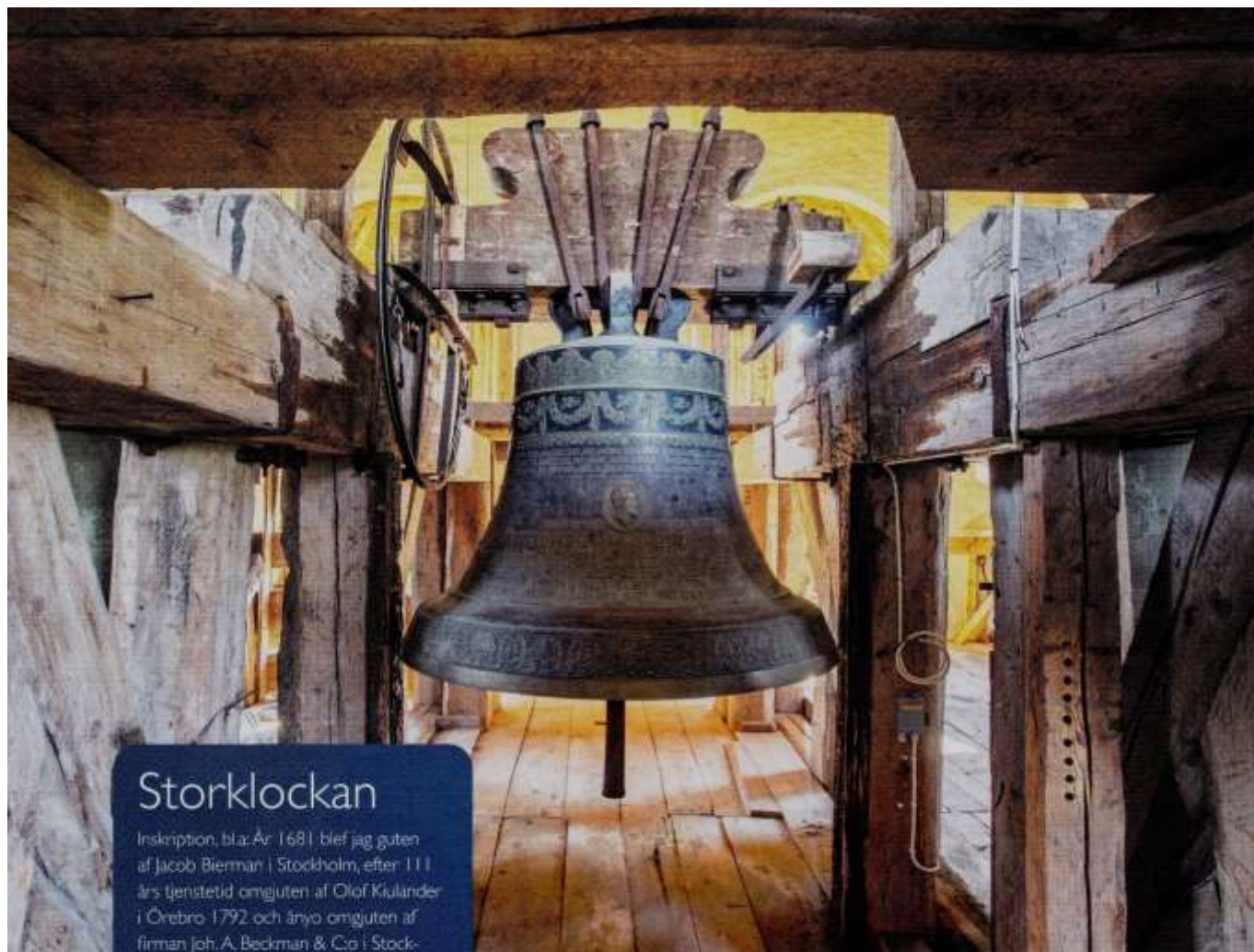
vad han nyss fått höra. "Det här är upprörande!", utbrast han efter att ha studerat böndernas handlingar. "Är allt detta sanning ska denne präst förvisas till en plats, där hans styrka passar bättre än bland stackars utsugna bönder". Kungen bestämde sig därmed för att inkalla Prytz och höra hans version av det hela.

Några dagar senare anlände prosten till Strömsholm. Kungen häpnade när han fick se den väldige prästen med långt silvrvitt skägg som täckte hela bröstet. "Ni är anklagad av Västerfärnebobönderna", sade kungen. "För att med hugg och slag – vilket föga anstår en präst – ha bemött dina församlingsbor. Hur vill du försvara ett sådant handlingssätt?" Lugn och samad stod Prytz och lyssnade till de klagomål kungen tagit del av, innan han började berätta. Han förklarade att Färneboborna var ökända i hela Västmanland för att vara riktiga slagskämpar och att de brukade sitta med hatten på sig i kyrkan samt att de sinsemellan under predikan brukade bjuda varandra snus eller tända sina tobakspipor. För att skapa ordning och reda hade Prytz tagit ut fridstörarna i sakristian och lårat upp dem. Att hålla ordning och reda i sin församling var något han hade erfarenhet av från tiden som militär.

"Är du militär?", utbrast kungen intresserat och samtalet fick en annan vändning. Prytz berättade då för kungen att han i unga år tjänstgjort i den svenska armén och vid ett tillfälle agerat fältpräst. Sveriges dåvarande konung, den store Gustav II Adolf, visade stor förtjusning över denna insats och hade beslutat att bekosta Prytz präststudier.

Karl XI lyssnade häpet till den äldrige mannens berättelse och insåg alltmär att var det någon som visste vad ordning och reda innebar så var det ju prosten Prytz! Som sammanfattning av Prytz berättelse, konstaterade kungen: "Ni är en ärlig präst och Gud giv att jag hade många dig lik."

Innan mötet var helt över, satte sig kungen vid sitt skrivbord och skrev i marginalen på det brev han fått från Färnebobönderna: Härmed förklarar jag att Nils Prytz är Gud allena rikens skyldig för sina gärningar. Carolus". Så överlämnade han brevet till Prytz och avslutade mötet med orden: "På samma sätt som jag är herre i mitt rike, skall även du vara det i din församling. Ty den som av min store anfader blivit gjord till präst, står endast inför Gud till ansvar för sina gärningar." ●

Storklockan

Inskription, bl.a. År 1681 blef jag guten af Jacob Bierman i Stockholm, efter 111 års tjenstetid omgjutet af Olof Kiulander i Örebro 1792 och ånyo omgjutet af firman Joh. A. Beckman & Co i Stockholm (1890) då Oscar II var Sveriges konung, Fredrik Hederstierna landshövding öfver Westerås län, doctor Gottfrid Bålling biskop öfver Westerås stift, Gustaf Alfred Westholm kontraktsprost och kyrkoherde i Westerfärnebo församling, Anders Erik Lefvin komminister och Nils Wilhelm Törnelt organist. Församlingens kyrkovärdar voro Anders Jansson i Ösby och Mats Törnros i Norr-Säbo." Storklockan väger ca två ton och är 123 cm hög och bär denna manande vers:

Mitt kall jag undfätr har
att kalla Kristi fätr:
Jag guten är av malm,
ej mänskallv jag dger
men med en menlås röst
till folket likväl säger:
Kom, här och kår med flit
att gå i Herrens spår
Jag ljuder som en malm,
du bär ha bättre ljud.
Din tunga skär och ren
bär Herrens lov kungöra,
ditt äro Jesu ord
till hjärtat troget färo,
du eljest bjällra är
och malm inför din Gud.

Till höger syns en rod hål i en bjälke. Vid klämtringar flyttade man en pinne mellan hålen för att hålla reda på antalet slag. En vanlig klämtring bestod av 3 x 3 slag, en påminnelse om den gudomliga treenigheten.

Kyrkklockorna berättar

Vid ett möte i Örebro 1522 hade det blivit bestämt att varje sockenkyrka i landet skulle lämna sin största eller näst största kyrkklocka till staten i en s.k. klockskatt. Bakgrunden var de skulder Gustav Vasa fått till staden Lübeck för hjälp i kampen mot danskarna. I Dalarna gjorde man uppror och vägrade lämna ifrån sig kyrkklockorna, men i Västmanland gick man uppbarligen kungen till mötes. 1622 noteras att det i Västerfärnebo finns två kyrkklockor; efter att Gustav Vasa nittio år tidigare konfiskerat en. Senare kompletterades antalet så att det återigen blev tre.

Text: Markus Holmberg

Kyrkklockor är inte bara vackra att lyssna till, de har också den praktiska funktionen att meddela när det är tid för gudstjänst. Fortfarande ringer klockorna inte bara den sk sammanringningen utan också en hel och en halv timme före söndagens gudstjänst. På så sätt visste man förr, innan alla hade tillgång till en egen tidsmätare, när det var dags att ge sig iväg till kyrkan.

Bland klämtade man för att signalera andra viktiga händelser, t ex eldsvåda. Klämtning innebär att man med handkraft i långsam takt slår med kläppen, utan att sätta klockan i rörelse.

Nytt torn

I Västerfärnebo hängde klockorna tidigare i en separat klockstapel intill kyrkan, men vid den stora ombyggnaden flyttades de till det nybyggda tornet. De hissades upp genom en öppning i mitten av valvet som ännu finns kvar. Med tre kyrkklockor blir det möjligt att variera klockringningen, och den som

lyssnar noga kan av klockklängen höra vad som är på gång i kyrkan. Några exempel: När den minsta klockan ringer ensam är det en enklare andakt. Då är klockklängen är både en upplysning och en uppmaning; nu är det tid att be. När den mäktiga storklockan ringer ensam är det begravning. Två klockor ringer tillsammans när det är tid för dop eller nattvardsfirande, dvs något av sakramenten. Alla

tre klockorna ringer tillsammans bara vid särskilt högtidliga tillfällen, t ex på jul-, påsk- och pingstdagen. Innan elektrisk ringning infördes, fanns ringarlag om åtta man från sockens olika byar. De tävlade om vilka som kunde ringa starkast – vilket kunde leda till att en klocka sprack. Om inte sprickan kunde lägas måste hela klockan gutas om. För att undvika det, övervakade en av sexmännen ringningarna, och satte stopp om klockorna började svänga alltför hårt. ●

Lillklockan

Omgjuten av klockgutaren Isaac Rockman i Sala 1753. Vikt drygt ett ton. När den ursprungligen göts är okänt. I ett textband finns orden Soli Deo Gloria – Åt Gud allena äran.

Mellanklockan

Inskriptioner bl a:
Gloria in Excelsis Deo. Åra åt Gud i höjden.

Professor et præp (prästen): Mag. Laur. Tammelin. Sacel (kamminister) Hr Georg Eurelius. Adj. (adjunkt) Hr Joh. Filmerus. Klockaren Petr. Andr. Swedberg. Fusa Holmiae Ao. Domini. MDCCVI (1726). Ab Erico Näsman.

Asses. Wälbor; Hr. Er. Mormarck

Lars Tammelin var professor i matematik vid Åbo Akademi i Finland, som då hörde till Sverige, och även prästvigd. Som en följd av att Karl XII förlorat slaget vid Poltava ockuperades Finland av Ryssland 1713. Tammelin flydde då med sin familj till Sverige. Efter några år i Stockholm utnämndes han till kyrkoherde i Västerfärnebo och verkade här fram till 1728. Då valdes han till biskop i Åbo och återvände till Finland, där den ryska ockupationen upphört.

Det är okänt vem assessor Erik Mormarck var. I inskriptionen kallas han "wälborne", vilket var en titel för adelsmän. Men det har aldrig funnits någon adlig

litt med namnet Mormarck. Klockan är (om)guten av klockgutaren Eric Näsman från Stockholm 1726, väger ca 1,7 ton och är 118 cm hög.

En resa från medeltid till nutid i Västerfärnebo kyrka

Välkommen till Västerfärnebo kyrka! Oavsett från vilket håll du kommit så reser sig kyrkan framför dig – mäktig och stor; upphöjd och glänsande – en landsbygdens katedral. Hennes torn, centralt placerat över mittpunkten på den korsformade kyrkan, strävar uppåt och har överst det skimrande korset. Det är en påminnelse om att det är den över synd och död segrande Jesus som kyrkan vill berätta och vittna om.

Text: Leif W Östborg

Västerfärnebo ligger inte längre, som i gången tid, vid den stora allfarvägen mellan stiftsstad Västerås vid Mälaren och gruvorna i Bergslagen och Falun. Den går numera via Avesta. Men den ovanligt ståtliga kyrkan vittnar om en rik bygd, byggd på jordbruk och malmtransporter. Färbobönderna brukade goda jordar och hade dessutom ansvar för en del av fororna (malmtransporterna) som gick från gruvorna ner till hamnen i Västerås. Framför allt vittnar kyrkobyggnaden om den kristna tro som burits och levts här under snart tusen år. Byggnaden ger samma vittnesbörd också idag och är alltså inget museum utan ett levande gudstjänstrum där människorna möter Gud i lovsång och bön, i Ordet och Sakramenten. Västerfärnebotrakten var en del av de först kristnade områdena när missionen drog över landet på tusentalet. Där det bildats en församling byggde man en kyrka. Den första kyrkan var troligen en enkel träkyrka. Kanske låg den på samma plats som den nuvarande eller på någon av storgårdarna i närheten.

I slutet av 1200-talet eller i början på 1300-talet ville man ha en "riktig" kyrka av sten och började uppföra den gråstenskyrka, som än idag är en del i den stora

byggnaden. Kyrkan hade inget torn, utan i stället byggde man en klockstapel bredvid. Läs mer om medeltidskyrkan i en särskild artikel på sidan 6-9.

Invigningen

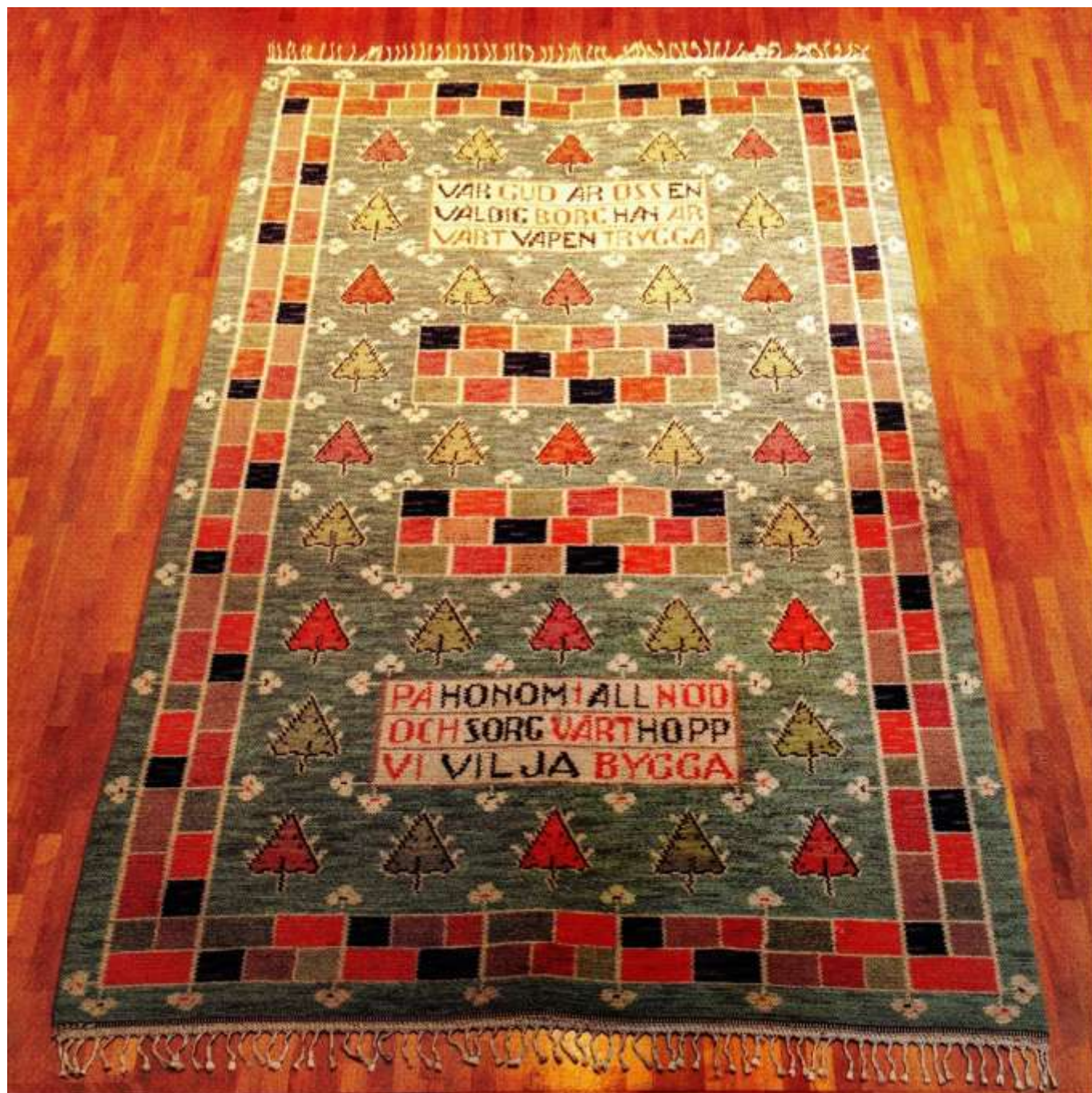
I tanken förflyttar vi oss tillbaka till kyrkans invigning för drygt sjuhundra år sedan. Alla är samlade vid ingången på södra sidan. Någon dörr fanns ännu inte på den västra gaveln. Präster, diakoner, kör och förtroendemän ställer upp till procession tillsammans med biskopen, antagligen Nils Kettilsson, eller Nicolaus Catili som han skrev sitt namn på latin. Han var biskop i Västerås stift 1300-1308, innan han blev ärkebiskop. Den efterlängtna byggnaden skall nu vigas till en Herrens boning! Processionen går långsamt tre varv runt kyrkan. Tre gånger stöter biskopen sin stav mot den stängda kyrkporten alltmedan kören sjunger: "Höj er, uråldriga dörrar! Låt ärans konung draga in!" En röst inifrån kyrkan frågar: "Vem är då ärans konung?" och biskopen svarar: "Det är Herren, den väldige hjälten, Herren, väldig i strid." Så öppnas porten och biskopen, som i detta liturgiska drama representerade Kristus, går in och tar kyrkan i besittning. När processionen rör sig fram genom

kyrkan och röken från rökelsekaren stiger mot taket, stänker biskopen vigvatten på väggarna på tolv ställen – en symbol för att kyrkan bygger på de tolv apostlarnas grund. Kyrkobyggnaden, liksom församlingen, skulle bära ut och närvarandegöra Jesus Kristus i apostlarnas efterföljd. Där vigvattnet träffade väggarna ströks helig olja och ett kors målades – ett s k konsekrationskors (invigningskors). Tre av dessa kors finns kvar framme i koret. Övriga försvann då kyrkan byggdes om. Kyrkan var betydligt dunklare jämfört med idag, då dess fönster var ganska små. Några kyrkbänkar fanns inte. Församlingen firade mässan stående (så som man gör än idag i de ortodoxa kyrkorna). Nu går processionen innanför korskränket och därifrån läses och förkunnas Guds Ord. Längst inne, men inte helt mot väggen, står altaret. Det är rummets centralpunkt och där sker mysteriet att bröd och vin blir Kristi kropp och blod som delas ut till folket.

Dopfunten

Nere i kyrkan, nära ingången, fanns dopfunten. En stor och pampig funt i gotländsk sandsten, huggen redan på 1200-talet. Om den stått i en tidigare kyrkobyggnad eller anskaffades till den nuvarande vet man inte med säkerhet. Att funten ursprungligen var placerad nära ingången hänger samman med att det är genom dopet som människan blir en del i Kristi kyrka. Genom dopet får vi tillträde till Gudsrikets "hemligheter". Dopet handlar om syndenas förlåtelse, om Jesus löfte att vara med oss alla dagar och om det eviga livet. Numera är funten placerad i koret, för att göra det lättare för församlingen att delta vid dopgudstjänsterna.

Vår Gud är oss en väldig borg

Lärarinnornas sällförening skänkte 1940 ett betydande och unikt modernt textilkonstverk till kyrkan: Mattan i koret. Den designades av Märta Måås-Fjetterström och tillverkades i hennes ateljé i Båstad av konstväverskorna Hjördis Andersson och Dagge Jönsson 1940. Märta Måås-Fjetterström (1873-1941) har kallats "drottningen av handvävda mattor". Hon var dotter till kyrkoherden i Vadstena, där hon växte upp. Efter konstnärsstudier arbetade hon bl.a. vid Kulturen i Lund innan hon öppnade sin egen ateljé i Båstad 1919. Den skulle med tiden komma att få världsrykte. Företaget finns fortfarande kvar

under namnet AB MMF. Mattor beställdes av kungahuset och andra prominenta uppdragsgivare. Märta Måås-Fjetterströms mattor är idag eftersökta och säljs på kvalitetsauktioner världen över. De flesta mattorna från AB MMF är tillverkade i många exemplar och finns såväl i hem som i kyrkor och annan offentlig miljö. Flera textilkonstnärer har varit verksamma vid företaget under åren. Priset på nybeställningar av enkla mönster ligger på omkring 50.000 kr per kvadratmeter medan mer avancerade kan kosta upp emot 200.000 kr per kvadratmeter.

Märta Måås-Fjetterström komponerade personligen endast tretton stycken kormattor. De är alla unika konstverk, avsedda för en speciell kyrka och tillverkade i endast ett exemplar. Västerfärnebo kyrkas kormatta är en av dessa. Mattan återger de inledande raderna till en känd psalm av Martin Luther: i översättning av Olaus Petri och bearbetad av J.O. Wallin, nr 237 i den nuvarande psalmboken. Vi vet inte om det var ett önskemål från donatorena, men psalmen sjöngs ofta under andra världskrigets orostider, då mattan tillkom. ●

Maria

Den kyrka som togs i bruk helgades, förutom till Kristus också till jungfru Maria. Så småningom tillkom en mariabild. Den har senare ersatt av en modern mariastaty, tillverkad 1995 av träkonstnären Olle Norberg. Statyn vill utstråla både Marias Gudstillvändhet – "se, jag är Herrens tjänarinna" – och hennes lydnad att bära, ta hand om och ge Frälsaren till världen – "ty så älskade Gud världen att han gav den sin ende son". Statyn är en gåva till Mary Johanssons minne.

Orgeln

När kyrkan invigdes fanns ingen orgel. Sången leddes av en kantor utan instrument. Den första orgeln tros ha tillkommit redan på 1400-talet. Den placerades på en smal läktare på norra sidan i koret. Den läktaren revs 1803 och en ny, större

orgel placerades på den läktare som tidigare byggts över västra ingången. Då den läktaren dessförinnan använts för gudstjänstdeltagare, som nu inte längre fick plats, byggdes ytterligare en läktare över södra ingången.

Ytterligare en ny orgel och orgelfasad tillkom 1891, tillverkad av firman E.A. Setterqvist & Son i Örebro. Den byggdes om och utökades 1934 av A. Magnusson Orgelbyggeri i Göteborg och har nu 21 stämmor. Orgelfasaden behövs. 1991 fick koret åter en orgel, som gör att kanton kan leda församlingen i sång framifrån, så som man ursprungligen gjorde. Kororgeln är en gåva bl.a. till minne av en körmedlem, Monika Hedlund. Den är byggd av Robert Gustavssons orgelbyggeri i Halmösand. Numera har kören också återtagit sin plats i koret (koret heter ju så för att kören var placerad där).

Hur utsmyckningen av kyrkan såg ut från början, vet vi inte. Några väggmålningar, utöver konsekra-tionskorsen, har inte funnits. Men församlingen var en s.k. prebendeförsamling. Det innebär att en kanik (en präst/diakon knuten till domkyrkan) i Västerås domkapitel fick en del av sin lön från Västerfärnebo församling. Omkring år 1520 donerades det stora altarskåpet av biskopen i Västerås Otto Svinhuvud. Han hade tidigare varit kanik med Västerfärnebo som prebende. Läs mer om altarskåpet i en särskild artikel på sidan 18-22.

Återinvigningen

Nu förflyttar vi oss till hösten år 1770. Under lång tid hade man i socknen diskuterat att bygga ut kyrkan. Till sist hade en ung murmästare från Stockholm, Johan Henrik Walmstedt, anlitats för uppgiften. Hans inspiration var Adolf Fredriks kyrka (vid nuvarande Sveavägen) som just skulle börja byggas (Fortsätter på s. 34)

Mariabild tillverkad omkring år 1500. 1884 beslutade kyrkstämman att skänka skulpturen till Nordiska museet i Stockholm. Numera ingår den i Statens historiska museums samlingar.

Skatter i kyrkan

Vapensköld

Pehr Larsson Höök, född 1645, adlades Gyllenhök av Karl XI. Han ägde Fors bruk (numera Hörsjöfors) några kilometer nordväst om kyrkan. Om honom berättas att han 1698-99 regelbundet begav sig till källan i Sättra för att dricka av dess vatten. Det var så hälsobringande att hans lamma arm blev frisk. Ryktet om detta spred sig och ett år senare anlades kurorten Sättra hälsobrunn. Pehr Gyllenhök begravdes 1706 och hans sköld (vapensköld) hängdes därefter upp i kyrkan.

Hamburgerstakarna

Familjen Gyllenhök på Fors har donerat flera föremål till kyrkan, bl a två silverljusstakar. De är troligen tillverkade i Hamburg omkring år 1600. Ursprungligen var de inte avsedda för kyrkligt bruk. Bevarade ljusstakar av denna typ är mycket ovanliga.

1700-talskalken

Kyrkans äldsta kalk (nattvardsbägare) är tillverkad i Stockholm av silversmeden Rudolf Wittkopf. Den donerades av häradshövdingen Pehr Gyllenhök och hans hustru Regina år 1706. Kalken används vid särskilda tillfällen.

Oblatask

Oblatask (för nattvardsbröd) av silver med driven dekor av blommor och blad, från Johan Nytzels verkstad i Stockholm. Tillverkad någon gång mellan 1684 och 1715. Askén används vid särskilda tillfällen.

Mässhake

Under 1700- och 1800-talen användes i stort sett enbart svarta eller röda mässhakar av den här typen i kyrkorna. De ansågs passande, och den finaste användes vid högtidliga tillfällen, oavsett färg. Först en bit in på 1900-talet återupptogs det medeltida bruket med fem liturgiska färger för olika perioder av kyrkoåret. Numera bär prästen mässhake bara vid mässa, dvs nattvardsfirande. Den röda sammetsmässhaken skänktes till den ombyggda kyrkan av församlingens ungdom, därav bokstäverna F.U.

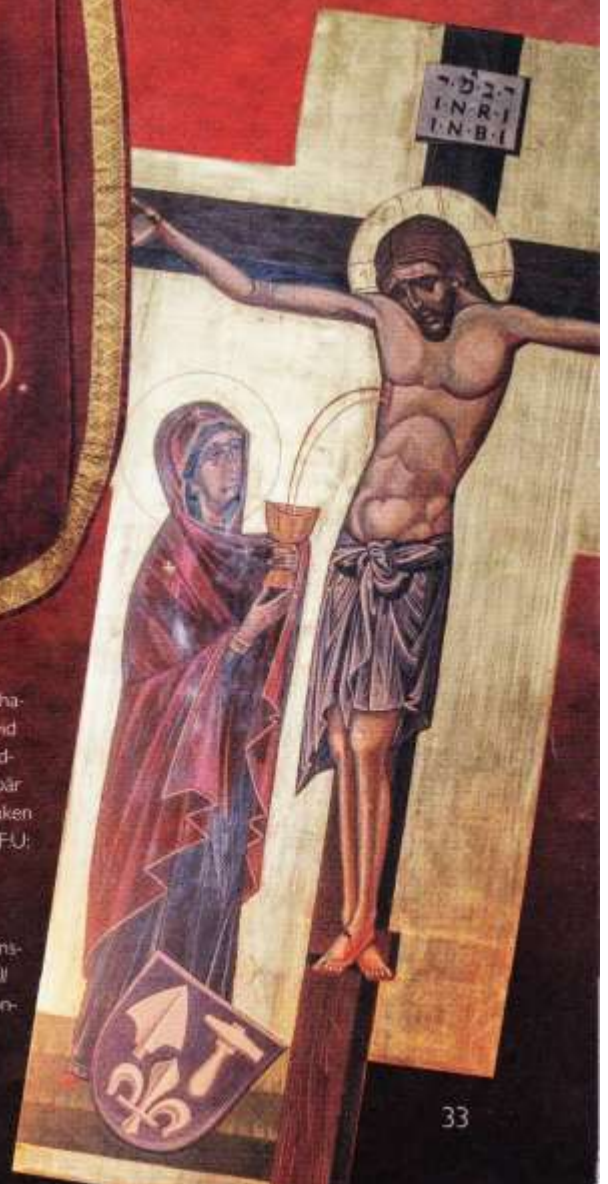
Ikon

I sakristian, bakom en låst jämbeslagen dörr, förvaras allt det som används i gudstjänsterna, kyrksilver, prästens liturgiska kläder, böcker osv. Där samlas också de som skall vara med och tjänstgöra i mässorna i bön framför den ikon, av hög kvalitet, som ikonmålaren Bengt-Olof Kälde utfört på 1970-talet. Maria står bredvid korset och tar emot Kristi blod i en nattvardskalk. Nederst syns Västerfärnebos sockenväpen.

Mannes kalk

Mannes kalk. Nattvardskalk i silver, utförd av Bertil Kempe i Västerås 1994. Bekostad av Emanuel Karlsson, kallad "Svedd-Manne". Han deltog under sin levnad ofta i högmässan, och kalken används nu de flesta söndagar.

Mitt i kyrkan hänger denna magnifika ljuskrona, som när ombyggnaden var avslutad skänktes av socknens "nygifta och ogifta män"

enligt tidens senaste mode: en korskyrka med ett imponerande torn. Läs mer om ombyggnaden i en särskild artikel. Under klockornas klang från det nya tornet och orgelns brus skred processionen in i den ombyggda kyrkan. Biskopen av Västerås Lars Benzelstierna (biskop 1760-1800) återinviger det Guds hus som nu framstår mer som en kyrka för stadsmiljö än som en sockenkyrka på landet. Med vid invigningen är bl a den nyutnämnde kyrkoherden Andreas Carlbaum och komministern Carl Johan Avelin. Kyrkorummet har blivit mycket ljusare än för; tack vare nya, stora fönster. Mitt i kyrkan ska en alldeles ny ljuskrona hänga, den som när bygget var avslutat skänktes av socknens "nygifta och ogifta män". I koret brinner den ljuskrona som skänkts av prostens Nils Prytz 1698. Läs mer om honom på sidan 23-25. Tack vare alla bänkar, ända ut i korsarmarna, finns det nu många fler platser än tidigare. Vid återinvigningen var kyrkan säkert fylld till sista plats. Färnbofolket var stolta över den nya, moderna kyrkan.

Altaret

Framme i koret dominerade fortfarande det förgyllda altarskåpet. Korskränket, som funnits fram till reformationen, är borttaget så att vägen fram mot altaret ligger öppen. Mässan firades vid denna tid på så sätt att prästen ofta stod vänd mot altaret och altarskåpet, med ryggen mot församlingen som en del av den. Från början firade man "versus populum", dvs med prästen vänd mot folket, ett bruk som vi återvänt till i våra dagar. För att kunna göra det finns numera ett fristående altare.

Altarskåpet har aldrig lämnat kyrkorummet sedan det kom hit omkring 1520. Det flyttades från högaltaret och hängdes i stället upp på väggen ovanför ingången till sakristian 1840 då det nuvarande stora korfönstret togs upp. Den tidens smak födrade ett ljusare kor. Under resten av 1800-talet hade kyrkan en tidstypisk altarprydnad i form av ett stort kors med en draperad svetteduk. Men det tröttnade man snart på, och vid en restaurering 1891 flyttades altarskåpet tillbaka och kom återigen i blickfånget. Vid invigningen av ett altare smordes det med helig olja och på skivan ristades fem kors, ett för vardera av Jesu sår. 1891 flyt-

tades den medeltida altarskivan och lades istället som trappsteg in i kyrkan. Därmed nöttes ytan, men två av de ursprungliga korsen finns kvar. Vid en restaurering 1934 återfick den sin ursprungliga plats. Altaret är placerat i öster, i riktning mot den uppgående solen, eftersom Kristus är solen och Ljuset. Symboliskt tänker man att när Jesus kommer tillbaka, på den sista dagen, kommer han från öster. På altaret dukas nattvarden, Kristi kropp och blod. Här i Västerfärnebo kyrka är högmässan, dvs gudstjänst med nattvard, sedan länge den självklara gudstjänstformen varje söndag och helgdag.

Korfönstret från 1934 skildrar den heliga staden, det nya Jerusalem. Vår där kommer Färnboarna att känna igen sig. Templet påminner starkt om Västerfärnebo kyrka

Kyrkorummet förändras

En kyrka måste alltid fortsätta att utvecklas. Varje tids behov, andlighet och kyrkliga traditioner lämnar sina spår. 1934 fick kyrkans interiör ett nytt utseende under arkitekt Einar Lundbergs ledning. Då tillkom bl a den färgsättning som finns idag och bänkinredningen förändrades från 1890-talets nygotik till nuvarande utseende. I det södra korfönstret sattes färgat glas och korfönstret bakom altaret

fick en glasmålning, komponerad av restaureringsarkitekten. Den föreställer det himmelska Jerusalem – och där kommer Färnbofolket att känna igen sig. På Jerusalemskullens krön reser sig Västerfärnebo kyrka! Framför porten till Jerusalem finns altarskåpets kors – det är genom Jesu kors vi kan gå in i den eviga staden. I koret finns ett av 1900-talets främsta bidrag till kyrkorummet: den unika stora mattan av Märtha Måås Fjetterström. Läs mer om kormattan i en särskild artikel. Vår tid har också satt spår i kyrkorummet. Nyare tiders påverkan märks när man begär sig till den norra korsarmen. Där var tidigare, från 1934, ett dopkapell, men

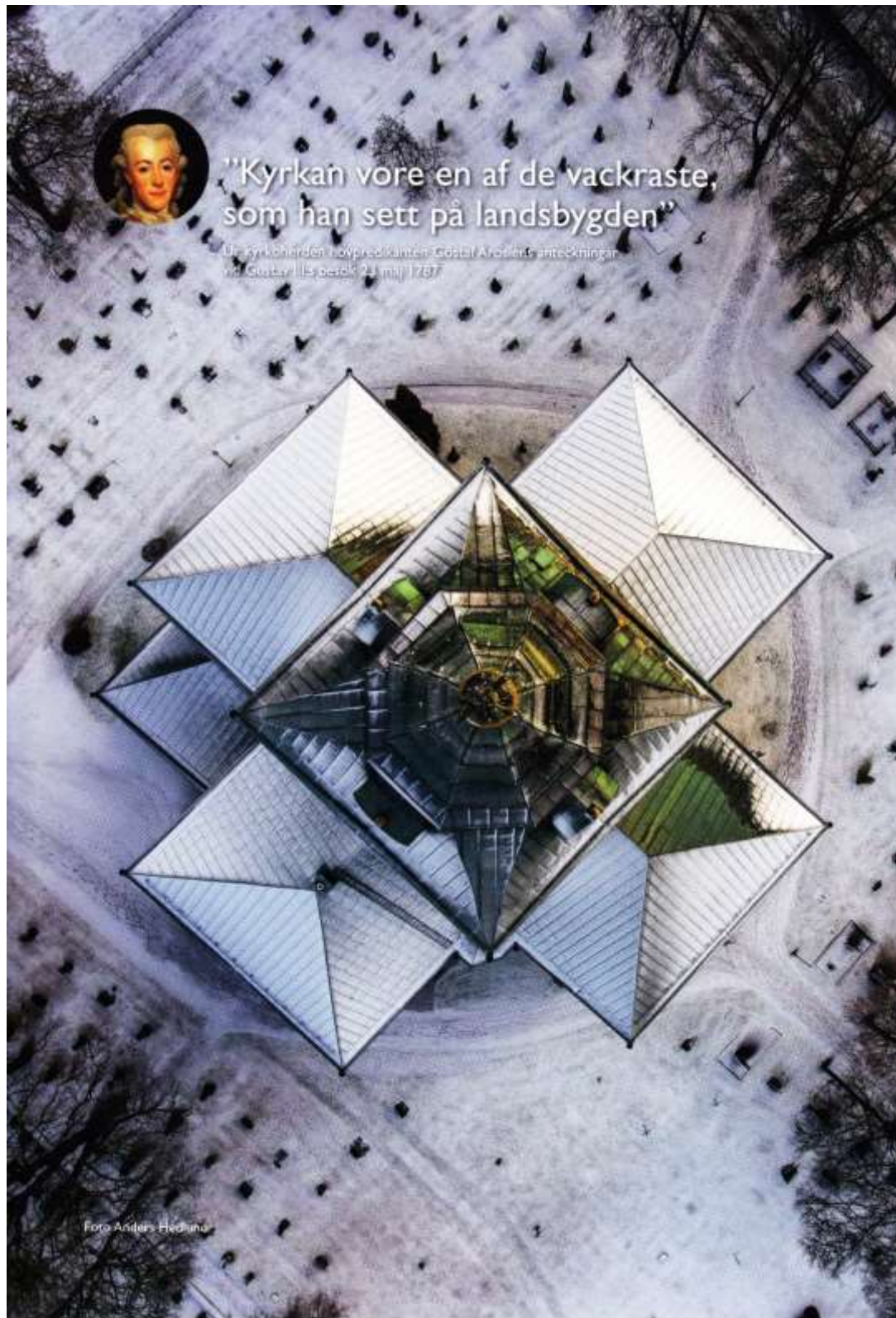
efter att dopfunten flyttats fram till koret kunde platsen användas på ett nytt sätt.

På 1970- och 1980-talen upplevde Svenska kyrkan en nattvardsväckelse. I många kyrkor började man då fira nattvard, mäsas, betydligt oftare än tidigare, och även på vardagar. 1982 togs det f d dopkapellet i bruk för mässor: en vardagskväll i veckan. Det omgestaltades enligt förslag av arkitekt Kersti Lenngren. Altaret är byggt av den lokale snickaren Sven Fröjd av en ek från prästgårdens trädgård. Knäfallet har slöjdlärares Martin Johansson från Västerbykil gjort.

Ikonerna är målade (eller skrivna, som man ibland säger) av en av Sveriges främsta ikonmålare, Erlend Forsberg och skänkta till minne av två kvinnor som tillhörde den gudstjänstgemenskap som samlades i det lilla kapellet: Mary Johansson och Anna-Lisa Andersson. Motivet "Den Gode Herden" gav också kapellet dess namn – Den Gode Herdens kapell.

Intill kapellet finns en plats som avskilts för enskild bön och ljusständning. Ljusbäraren är speciellt tillverkad för Västerfärnebo kyrka av den lokale smeden Matts Brantestig. Idén till utformningen kom från kyrkvärden Ingrid Fahlman. Den är formad som en mandorla (den "gloria" som ofta omger Maria) – kyrkan är ju en Mariakyrka. I mitten finns korset och Västerfärnebo sockens vapen: hela bygden är inbegripen i våra böner.

Tänd gärna ett ljus. Det kommer att fortsätta brinna långt efter att du lämnat kyrkan. Låt det bli en bön för någon som du särskilt tänker på, eller för något angeläget i världen. Eller för dig själv. ●

Även på Svenska Kyrkans hemsida [Kyrkor i Västmanland](#) finns en beskrivning.

Du kan också gå till Sveriges Släktforskarförbunds hemsida *Gravstensinventeringen*, <http://grav.rotter.se/>,
där du kan söka information och bilder på gravstenar.